

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Stiftsbog
og landemode-akt

for Lolland-Falsters stift

2001

Stiftsbog og landemode-akt

for Lolland-Falsters stift

2001

Redaktionsudvalg:

TORBEN JØRGENSEN · HOLGER JEPSEN

JUTTA BOJSEN-MØLLER · METTE TRANKJÆR

TORBEN MØLLENBACH (red.)

*Det særlige landemodestof er redigeret af
stiftskontorchef HELLE SAMSON HELLER*

Indhold – Administrative meddelelser

<i>Af- og tilgang i stiftets gejstlighed</i>	90
<i>Landemodet</i>	92
<i>Love, bekendtgørelser og cirkulærer m.v.</i>	94
<i>Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til biskopper, provster, menighedsråd m.v.</i>	97
<i>Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til stiftsøvrigheden</i>	100
<i>Udtalelser til betænkninger, lovforslag og biskoppens skrivelser til menighedsråd</i>	104
<i>Bevilgede lån</i>	107
<i>Landskirkeskatten i Lolland-Falsters stift 2001</i>	109
<i>Kapitelstakster</i>	110
<i>Legat til fordel for enker efter og børn af præster i Lolland-Falsters stift</i>	111
<i>Regnskab for Lolland-Falsters stiftsfond</i>	112
<i>Tilskud fra menighedsrådene</i>	113
<i>Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige legatfond</i>	114
<i>Adresser og oversigter</i>	115
<i>Provstier i Lolland-Falsters stift</i>	118

Indhold – Artikler

Gudstjenesten – et smertensbarn og et hjertebarn <i>Af sognepræst Mette Trankjær</i>	5
Kristendomskundskab – et politisk ukorrekt fag i Folkeskolen i dag? <i>Af seminarielæktor Rose Maria Bering-Jensen</i>	11
Det gymnasiale religionsfag lever og har det godt! <i>Af lektor Birgitte Bech</i>	25
Religionsundervisning i gymnasiet før og nu <i>Af lektor Henning Due-Hansen</i>	33
Genetik og Gén-etik <i>Af fhv. amtsborgmester Erling Thiedemann</i>	37
Den danske salmesangstradition set med anglikanske øjne <i>Af biskop Kenneth Stevenson</i>	47
Teologi og præsteembede <i>Af sognepræst Jesper Bacher</i>	57
Nu sidder jeg på tilskuerpladsen <i>Interview med grd. Henning Rasmussen</i>	60
Marmorfrisen i Bispegården <i>Af billedkunstneren Sys Hindsbo</i>	71
Restaureringen af Tirsted kirkes kalkmalerier <i>Af konserveringstekniker Lise Thillemann</i>	74
Domprovst Immanuel Felter in memoriam <i>Af biskop Holger Jepsen</i>	83
Året i kirken og i stiftet <i>Af biskop Holger Jepsen</i>	85

©: Forfatterne
Grafisk tilrettelægning: Thora Fisker
Tryk: Lollands-Postens Bogtrykkeri, Maribo, 2001
ISBN 87-985781-7-0

Gudstjenesten – et smertensbarn og et hjertebarn

- et fællesanliggende for menighed og præst

Af sognepæst Mette Trankjær, Horbelev

I disse år er der megen snak og skrivi om kirken. Der tales om øgede krav til kirken i det hele taget og der tales om, at kirken i sin form og dermed ikke mindst hvad gudstjenesten angår, skal kende sin besøgstid for ikke at sakke helt bag af dansen i forhold til, at vi faktisk lever i en tid, hvor der er stor religiøs søgning, uden at den søgning nødvendigvis udspringer af eller er rettet imod den kristne tradition, som de sidste årtier har tabt terræn.

En af hovedårsagerne hertil er nok den, at morgensang og gedigen kristendomsundervisning efterhånden kun få steder er en selvfølgelig del af hverdagen i Folkeskolen. Samtidig er vi stadig i den situation, at en meget stor procentdel af børn, næsten per automatik døbes ind i kirken, som de så næsten lige så automatisk bliver væk fra, fordi de ikke har den fjerneste anelse om, at det også er dem der er kirke, og fordi ingen af de mennesker, de har en naturlig daglig kontakt med øjensynligt føler sig forpligtet til at fortælle dem det.

Tilsammen betyder det, at konfirmander møder med ringere forudsætninger end før, og det betyder at gudstjenesten er blevet et slags smertensbarn, som mange vender ryggen, fordi forudsætningerne for at forstå, hvad der foregår her, går fløjten efterhånden som kendskab til både salmer og bibelhistorie bliver mindre og mindre selvfølgelig. Disse regelmæssige daglige eller bare ugentlige dryp af salmesang og bibelhistorie kan hverken indledende konfirmandundervisning på 3.- 4. klassetrin eller trekvart års konfirmationsforberedelse for alvor konkurrere med, hvilket betyder, at der for mange ikke er noget som helst genkendeligt eller selvfølgelig ved en gudstjeneste.

Om dette smertensbarn, gudstjenesten, skal det handle i det følgende.

Som præst er det selvfølgelig svært at forstå, at kirken ikke er stuvende fuld hver søndag. En søndag uden gudstjeneste er for mig som mad uden salt - fersk og kedelig uden smag. Men de mange småt besøgte gudstjenester rundt om i landet taler deres eget sprog om, at ikke alle har det sådan. For mange er en søndag uden gudstjeneste snarere regelen end undtagelsen.

Det kan så ske, at man alligevel dukker op til en gudstjeneste, enten fordi man måske er inviteret til barnedåb, eller fordi man har en fornemmelse af, at man i kirken kan finde noget at stille sin religiøse sult med.

I kirken mødes man så af gudstjenesten, hvis omdrejningspunkt er de tekststykker fra Bibelen, der optræder i den foreskrevne tekstrække til den pågældende søndag. Det er ikke, som nogen tror, præsten der vælger teksterne, de ligger fast i kirkeårets to tekstrækker, hvorfra der læses fra første tekstrække i ulige år og fra anden tekstrække i lige år. Ud fra teksterne vælges salmerne, og det er så til gengæld præstens opgave, mens melodivalget som oftest diskuteres med organist og kirkesanger. Tekstlæsninger, prædiken, salmer og bøn kan siges at danne gudstjenestens grundstamme.

Tekstlæsningerne tager præsten sig som regel af, selvom der i 1992 blev åbnet mulighed for at lægmænd læser den gammeltestamentlige læsning og epistelen, der begge ligger i formessen. Ligeså er det præsten, der prædiker og beder for på bønnerne, undtagen ind- og udgangsbønnen, der bedes af kordegn eller kirkesanger. Til gengæld er det meningen, at alle skal synge med på salmerne og her kan det godt knibe lidt, for det står mange steder sløjt til med salmekendskabet og med lyst og evne til at synge, ikke sjældent har man som præst en oplevelse af at synge duet med kirkesangeren, også selvom der er helt pæn kirkegang og man har gjort sig umage for at vælge forholdsvis kendte salmer.

Faktum er, at mange på grund af manglende baggrundsviden har svært ved at forstå, hvad der foregår i gudstjenesten. At gå til Gudstjeneste er som at gå ind i en mur, for det, man møder, forekommer tungt, gammeldags, kedsommeligt eller ligefrem helt uvedkommende.

For nylig fik jeg efter en ellers velbesøgt højmesse med to dåb en spids kommentar af en dåbsgæst, der muligvis også var religiøst søgende, den slags kan jo ikke nødvendigvis ses på folk, i så fald fandt hun ikke hvad hun søgte, for hun sagde farvel med følgende salut: "Ja, jeg er ked af at sige det, for jeg plejer ellers godt at kunne lide at komme i kirke, men det her var kedeligt!"

Først griber man selvfølgelig i egen barm og tænker: Kunne jeg ikke godt have gjort det her bedre? Efter endt selvransagelse kom jeg dog til det resultat, at jeg havde gjort mig nogenlunde ligeså megen umage

med forberedelserne, som jeg plejer og at jeg havde været til stede i gudstjenesten og nok måtte indrømme over for mig selv, at det ikke stod i min magt at gøre det ret meget bedre. Alligevel var der altså én, som op i mit åbne ansigt sagde det, som andre måske kun tør tænke og som muligvis er skyld i, at så mange stemmer med fødderne, ved simpelthen at blive hjemme.

Én kollega trøstede mig med ordene: "Vil hun more sig, kan hun da bare gå i cirkus," mens en anden sagde: "Hvorfor spurgte du ikke damen, hvad hun havde gjort for at gøre gudstjenesten bedre?" Ja, hvorfor egentlig ikke? Fordi det netop var i kirken, det her foregik, kunne jeg med rette have spurgt, om hun havde sat sig ind i teksterne hjemmefra, om hun overhovedet anede, hvad der foregik her, om hun havde sunget med på salmerne og svaret med på korsvarene, om hun havde taget sin del af ansvaret for gudstjenesten, om hun overhovedet var klar over, at hun også udgør en del af kirken. For kirken er ikke kun præsten eller bygningen eller kirkebetjeningen, kirken er først og fremmest de mennesker, der samles i Jesu Kristi navn om ordet, lovsangen og bøn- nen og sakramenterne.

I cirkus kommer man for at more sig og bliver underholdt. Artisterne, dyrene og musikerne er de aktive, mens publikum er de modtagende, med mindre én et øjeblik trækkes ind i manegen for at medvirke ved en tryllekunst eller blive til grin i et klovnenummer. Det samme gør sig gældende for teatret, man er kommet for at se og høre noget, som man har betalt for og har forventninger til, og også i teatret er der et samspil mellem publikum og skuespillere, et samspil der f.eks. i totalteatret ind- drager publikum på endda meget nær hold.

Det er uomtvisteligt, at gudstjenesten ved første øjekast har mange træk til fælles med både cirkus og teater, hvoraf sidstnævnte ikke bare nødvendigvis underholder, men også opbygger, chokerer, ryster og bevæger. Som i teatret sidder menigheden ned med ansigtet vendt mod præsten, som agerer foran dem ved alteret, der ofte ligger på en lille sceneagtig forhøjning, eller der tales fra prædikestolen, der ligeledes ofte er højt placeret i rummet. Gør man endelig andet end at sidde eller stå, bevæger man sig ved bestemte led i gudstjenesten til bestemte steder i kirkerummet f.eks. under dåb og nadver. Intet under at man kan få teaterfønmelser i kirken.

Alle ligheder til trods må der dog sondres mellem gudstjenesten og cirkusforestillingen eller teaterforestillingen. For det første består der mellem præst og menighed et ganske andet forhold end mellem publikum og de optrædende. Præsten er ikke betalt af menigheden for at underholde dem, men er kaldet af menigheden til at forkynde Guds ord, forvalte sakramenterne og lede gudstjenesten, som den former sig efter den gudstjenesteordning, der anvendes i den pågældende menighed.

For det andet fylder det direkte fælles anliggende i gudstjenesten langt mere end i cirkusforestillingen eller i teatret, for så vidt som bøn, salmesang, trosbekendelse, dåb og nadver, der kræver menighedens medvirken, udgør en langt større del af gudstjenesten end præstens prædiken. For det tredje vil gudstjenesten noget andet og mere end at underholde, og det selv i ordets bredeste forstand, den vil give plads til det, der er større end den selv.

gudstjenesten er i dybeste forstand lagt an på menighedens deltagelse. Man kan sagtens være kirke og holde gudstjeneste sammen uden både kirkerum, præst og kirkebetjening, for i begyndelsen var nemlig kun menigheden, den kirke der er bygget af levende stene.

At være en levende sten i kirkens hus er det modsatte af at læne sig tvært tilbage og forvente at blive underholdt, at være en levende sten er at synge med både på salmer og korsvar, så godt man formår det. Det er at samle sig i bøn og lytte med hele sin eksistens og give af sin koncentration, for man er nemlig ikke et passivt publikum, man er menighed, man er kirke. Publikum i cirkus holder op med at være publikum så snart de har forladt teltet eller bygningen, men kirke eller menighed er man fra det øjeblik man bliver døbt og dertil hører også, at man har ansvar for at gudstjenesten bliver til noget, dels ved at møde op, dels ved at deltage og eventuelt forberede sig på det, man skal deltage i.

At sige at gudstjenesten er kedelig, falder altså også altid tilbage på én selv, for gudstjenestens væsen er som legens, dvs. gudstjenesten kræver deltagelse og medleven, den kræver, at man tager den så alvorligt, at man orker at sætte sig ind i dens regler, for den har som en hver god leg sin egen hellige alvor.

Ethvert spil eller enhver leg er jo kun til for så vidt, som der er nogen der leger legen eller spiller spillet, men samtidig er både legen og spillet mere end summen af det antal mennesker, der medvirker. Spillet har sin egen ånd, sin egen logik, sin egne skrevne og uskrevne regler, som kræver at blive taget alvorligt for at spillet eller legen lykkes. På samme måde med gudstjenesten, der har både sin styrke og sin svaghed i at være afhængig af, i hvor høj grad menigheden gør sig fortrolig med dens regler og med hele den ramme af fortælling og tradition, som man kunne kalde gudstjenestens bane eller legeplads.

Når en kirkegænger læner sig tvært tilbage og forventer at blive underholdt uden at have sat sig ind i, hvordan banen er indrettet eller hvordan legens regler er, så punkteres gudstjenesten, nøjagtigt som når én træder ud af spillets eller legens fællesskab og måske surt mumler : "Øv! Det er bare en leg" eller "det her er også et rigtigt dumt spil." Lige her ødelægges legen, for den kræver, at man forglemmer sig og går fuldt og helt ind på dens betingelser. Således også med gudstjenesten.

Omvendt er gudstjenestens styrke også legens styrke, nemlig det at den

ikke har noget mål i sig selv, men når som helst kan genoptages, og fornyes i en stadig gentagelse, den er så at sige til rådighed. Ligesom et spil eller en leg er til stadig rådighed for dem, der vil være med, er gudstjenesten det også, og det er selvfølgelig en styrke.

At gudstjenesten i sit væsen er som en leg eller et spil, er heller ikke uvæsentligt, når der tales om gudstjenestefornyelse. For tænk, hvis man nu pludselig kom til Gudstjeneste og overhovedet ikke kunne være med, fordi alting var lavet om og intet mere var forudsigeligt eller genkendeligt. Så er man i bogstaveligste forstand sat ud af spillet som menighed og dermed reduceret til publikum, hvilket ikke på nogen måde er meningen. Selv hvis man måske endda ligefrem ønsker at være publikum, så må det til stadighed være gudstjenestens opgave også i sin form at minde én om, at man er alt andet end det. At gå til gudstjeneste som publikum er intet mindre end en slags voyeurisme, der så kan være mere eller mindre bevidst.

Skal gudstjenesteformen fornyes, må det ske i et samarbejde mellem præst og menighed, og fornyelsen skal ligge et sted, hvor den styrer fri af overraskelseszonen og ikke lander i komfortzonen. Det vil sige, at selv en fornyet gudstjenesteform skal være så overraskelsesfri, at gennemgående og tilbagevendende elementer sikrer, at kirkegængerne aldrig reduceres til publikum. Samtidig er det vigtigt, at mageligheden ikke får lov til at sætte dagsordenen, så kirkegængerne vænnes til i en uendelighed at skulle have besked på, hvordan de skal forholde sig under gudstjenesten f.eks. med hensyn til at rejse sig og sætte sig. Med de mange og komplicerede regler mennesket kan lære i alt lige fra fodbold til bridge, forekommer det ubegribeligt, at det skulle være så svært at lære, hvornår man står op under en Gudstjeneste. At præsten hele tiden kommer med anvisninger desangående er nemlig i lige så høj grad som kirkegængerens eventuelle tilbagelænethed med til at punktere gudstjenesten.

Til gengæld kunne der med fordel arbejdes med en form for indledning, der anslår søndagens tema, så kirkegængerne kort får at vide hvor i kirkeåret vi befinder os og hvor tyngdepunkterne i dagens tekster og salmevalg ligger. Herved kunne man forhindre, at det ofte først under prædikenen går op for kirkegængerne hvad søndagens sammenhæng er. Denne lille indledning kunne lægges i munden på kordegn eller kirketjener lige før indgangsbønnen, hvor den ville gribe mindst ind i gudstjenestens gang,

Det kræver alt sammen et ønske fra menigheden om at turde tage det hverv på sig at være kirke med ansvar også for gudstjenesten, og det kræver af os præster, at vi tør gå i dialog og stille vores teologiske ekspertise til rådighed. Det kræver af både menighed og præst, at vi tør

svare "ja," hvis vi bliver spurgt om vi vil være kirke. Måske kunne det ende med at gudstjenesten i stedet for at være et stridens smertensbarn blev et fællesskabets hjertebarn.

Kristendomskundskab – et politisk ukorrekt fag i Folkeskolen i dag?

*Af seminarielæktor Rose Maria Bering-Jensen,
Københavns Dag- og aftenseminarium*

Med den provokerende overskrift vil jeg gerne sætte hele den polemik, der i starten af året var om faget i medierne på spidsen. Der har altid været strid og kamp om dette fag i skolen på trods af dets efterhånden gennem årene beskedne timetal. Men først en indkredsning af hvad skolefaget er for en størrelse.

Indkredsning af et skolefag

Det fag, der danner rammen om skolens religionsundervisning, hedder i folkeskoleloven af 1993 stadig "*kristendomskundskab*". Det har faget heddet siden skoleloven af 1937 hvor ændringen i fagbetegnelsen fra religionsundervisningen til kristendomsundervisning fandt sted. Derudover blev der i 1937-loven indføjet fritagelsesbestemmelser både for elever og lærere. Men faget havde stadig en kirkelig/konfessionel binding til folkekirken. I 1975 blev faget et såkaldt kundskabsmeddelende fag. Det vil sige, at det blev et fag på linie med andre skolefag. Med den ændring blev faget løsrevet fra at skulle understøtte kirkens dåbsoplæring. Siden 1975 har der været årelange diskussioner og megen ihærdig argumentation fra religionspædagogiske kredse om en navneændring tilbage til religion.

Kristendomskundskab er et obligatorisk fag på alle klassetrin, bortset fra det år hvor eleverne har mulighed for at gå til konfirmationsforberedelse. Der er således tale om en undervisning, som strækker sig igennem hele skoleforløbet. Timetalsmæssigt er der dog tale om en beskedne placering, idet den vejledende timefordeling i skoleloven foreslår én time om ugen, med undtagelse af 1. klasse og 6. klasse hvor der foreslås to timer.

Helt tilbage til 1937 har danske skolelove udmærket sig ved at gøre kristendomskundskab – som det eneste fag – til genstand for en særomtale. I 1937 og i 1954 stod disse bestemmelser i lovens formålsparagraf. I 1975 og i 1993 er de anført i en særlig paragraf, henholdsvis § 5 og 6. Bestemmelserne vedrører to forhold, nemlig undervisningens indhold og elevernes mulighed for fritagelse.

Den nugældende lov siger om indholdet, at *"kristendomsundervisningen centrale kundskabsområde er den danske folkekirkes evangelisk-lutherske kristendom"*. Og videre: *"På de ældste klassetrin skal undervisningen tillige omfatte fremmede religioner og andre livsanskuelser."* Problemet om skolefagets identitet og dermed vel også i virkeligheden om fagbetegnelsen kan i tilspidset form aflæses af disse forskrifter. Der knyttes på den ene side en særlig forbindelse mellem skolefaget og folkekirken og på den anden side fremhæves det, at faget foruden kristendommen også omfatter fremmede religioner og andre (ikke-religiøse) livsanskuelser.

1975-loven indeholdt på dette sted kun bestemmelsen om det evangelisk-lutherske som centralt kundskabsområde, idet det obligatoriske emne "fremmede religioner og andre livsanskuelser" her stod anført i en anden paragraf, der opregnede nogle såkaldte timeløse emner bl. a. færdslæse, seksualundervisning, som undervisningen skal tilgodeses, og det var så de lokale myndigheders opgave at afgøre, hvilke fag disse emner skulle knyttes til.

Forskellen mellem 1975 og 1993 er altså, at i 1975 var faget i princippet beskrevet som et "rent" kristendomsfag, mens det nu efter 1993 har karakter af et bredere religions- og livsanskuelsesfag, som så paradoksalt nok stadig hedder kristendomskundskab og endda er særlig forpligtet på at ofre en bestemt konfessionel udgave af kristendommen speciel opmærksomhed. Men selvfølgelig skal bestemmelserne ses som et udtryk for den faglige og pædagogiske logik, at man skal kende sin egen kulturs religiøse grundlag, før man kan tage stilling til andres.

Summa summarum: under 1975 loven *skulle* en elev i folkeskolen modtage undervisning om fremmede religioner og andre livsanskuelser, men kunne fritages fra overhovedet at vide noget om sit eget kulturgrundlag.

I 1993 loven kan man blive fritaget for det hele! Religiøs analfabet kan man få lov at blive. Et eller andet sted har det politiske system ikke tænkt sig godt om, for det bliver også svært at leve op til folkeskolens formålsparagraf om, at *"folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til forståelse for andre kulturer"*. Hvis man så slår op i særbemærkningerne til loven for at undersøge nøjere, hvad det politiske system definerer og forstår ved dansk kultur og andre kulturer, står der under folkeskolens formålsparagraf §1. *"Det foreslås, at tilføje den hidtil gældende formålsparagraf en kulturel dimension, idet det*

udtrykkeligt understreges, at skolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur, herunder kristendom, og give dem forståelse for andre kulturer, f. eks. andre europæiske landes kultur og de kulturer, indvandrergupper er præget af.”

Al ære og respekt for f. eks. faget hjemkundskab, hvor eleverne kan lære noget om etnisk madlavning og muslimske elever noget om dansk madkultur. Men hvor skal samtalen om, hvad det vil sige at være kristen og hvad det vil sige at være muslim og hvad forskellen mellem islam og kristendom er, foregå? Når man kan fritages for overhovedet at samtale. Skolen har et problem med hensyn til at leve op til sin egen formålsparagraf!

Centrale kundskabs- og færdighedsområder

Som en nyskabelse i skoleloven af 1993 er der fra centralt hold for hvert fag udpeget en række kundskabs- og færdighedsområder som ramme om skolens undervisning. Dette skal primært ses som en reaktion mod den tiltagende decentralisering såvel i den statslige som kommunale administration. Ønsket er netop at sætte et vist fælles præg på skolens indhold, indenfor disse rammer kan læseplanerne så udspille sig med en vis variationsbredde i de forskellige kommuner.

For faget kristendomskundskab blev der tale om 5 centrale kundskabsområder:

1. Livsfilosofi og etik
2. Bibelske fortællinger
3. Kristendommen i historisk og nutidig sammenhæng
4. Ikke-kristne religioner og andre livsanskuelser
5. Kunst og symboler

Da faget kom på forsiden

Det er sandelig ikke hverdagskost at vågne op til Politikens forside med overskriften *"Opgør om religion i skolen"*. Det var hvad der skete den 8. januar, hvor bolden blev givet op til en debat om faget i medierne, der blev spillet som sjældent før i fagets historie.

Budskabet i artiklen var, at mange var af den overbevisning, at faget burde ændre navn fra kristendomskundskab til religion, det mente Nævnet for Etnisk Ligestilling med formanden biskop Keld Holm, Religionslærerforeningen og flere adspurgte skoleinspektører. Derudover burde faget også gøres obligatorisk, idet faget som det eneste fag i folkeskolen har en fritagelsesparagraf.

Så fagets navn og fritagelsesparagrafen var omdrejningspunktet for hele debatten. Debatten om faget var blandt andet sat i gang af en ansøgning

fra Ålholm Skole i Valby om et forsøg med at gøre faget obligatorisk. Baggrunden var, at en væsentlig del af skolens muslimske elever bliver fritaget for faget. Det mente skolebestyrelsen var synd og de blev bakket op af bydelsrådet i Valby, derfor havde man nu i et års tid haft en brevveksling med den radikale undervisningsminister Margrethe Vestager om tilsagn til forsøget.

Men undervisningsministeren stod fast på sit svar til skolen om at forsøget ikke kunne accepteres, idet det ville indebære en lovændring at ændre fagets navn og en lovændring agtede ministeren ikke at foreslå af to grunde: For det første skal faget være loyalt over for at Danmark har 1000 års kristendomshistorie, hvor hovedvægten skal være kundskaben om kristendommen og hvor de andre religioner derefter indgår naturligt i undervisningen. For det andet er der de juridiske grunde, der handler om at ophævelse af fritagelsesparagrafen ville stride imod Den Europæiske Menneskerettighedskonventions bestemmelser om religionsfrihed.

I det tidlige forår forsøgte så Dansk Folkeparti at stille et lovforslag om fritagelsesparagrafens ophævelse, men da gik sagen sin politiske død i møde.

Der er ingen tvivl om, at faget er ved at få en ny placering i folkeskolen, det bruges som en markør for dansk kultur. Der kan så være delte meninger om, hvorvidt det er godt eller skidt.

Jeg vil gætte på, at den nuværende minister ikke lader ske mere i denne sag om forsøgene på ændring af fagets navn og ophævelse af fritagelsesparagrafen.

Hvad skal man så mene om al den polemik om faget?

Det var sandelig vidt forskellige holdninger og argumenter med vidt forskellige underliggende grundpositioner, der prægede debatten i de januar dage. Af principielle grunde mener jeg, at fritagelsesparagrafen bør ophæves: Hvis man bliver født i Danmark og vokser op her, er det vigtigt at man forstår, at kristendommen udgør det fundament som det danske samfund er bygget på, ikke bare kulturelt men også juridisk. I det hele taget bør man få en viden om, at kristendommen er matricen for al vestlig kunst og litteratur.

Det var med spænding jeg fulgte debatten, idet det var som at følge *sin* båds sejlads i oprørte vande. Kunne masterne holde? Var grundkonstruktionen god nok? Kunne den tåle flere års slid?

Baggrunden var, at jeg i årene 1993-1995 deltog i et udvalgsarbejde nedsat af Undervisningsministeriet med det formål at komme med forslag til et nyt fagformål og en ny undervisningsplan for faget kristendomskundskab. Det skulle vise sig at blive udfordrende, lærerigt og udmat-

tende. Dette fag var ikke et helt almindeligt skolefag, sådan som loven af 1975 havde forsøgt at gøre det til. Der var mange skjulte dagsordener, som til tider gjorde arbejdet mudret. Der var mange hensyn, der skulle tages højde for og der var mange kokke, der *både ville og skulle røre rundt* i gryden. Ind imellem var det nødvendigt at stå fast og tro på, at det vi havde tænkt kunne holde. Faget var fra starten udsat for kritik, men fik også megen ros.

Derfor vil denne artikels synspunkter helt selvfølgelig være præget af mit eget personlige syn på faget med baggrund i indsigt og undervisnings erfaring med faget i folkeskolen og på lærerseminariet samt med ministerielt læseplansarbejde.

Et historisk rids af faget som dannelsesfag

Skolefaget har i sjælden grad været under forandring indenfor de sidste 100 år. Det 20. århundrede indledtes med en religionspædagogisk fanfare i Det Styhrske Cirkulære: *"Formålet for Skolens Religionsundervisning er først og fremmest: "I kristelig Aand at udvikle Børnenes religiøse Sans og opdrage den religiøse Følelse til en Livsmagt, der giver det sædelige Liv Kraft"*.

Indoktrinering var sandelig ikke et fy-ord, dengang. Nej, kristendom var den store fælles kode som faget refererede til og socialiserede ind i. Faget var defineret som *et religiøst-etisk dannelsesfag*, det var udviklingen af elevernes tro og moral, som var dannelsesmålet.

Trods voldsomme historiske og ideologiske ændringer i samfund og skole bestod faget næsten uændret indtil 1976.

I Den Blå Betænkning fra 1960 var fagets mål stadig: *"(...) at udvikle børnenes religiøse anlæg og deres sans for etiske og kristelige værdier"*. Gennem 1960'erne og 1970'erne var der efterhånden mange, der anså faget for at være en museumsgenstand. Helt ude af trit med udviklingen!

I 1976 skiftede faget radikalt karakter til *et objektivt kundskabsformidlende kristendomsfag*. Den konfessionelle binding til kirken blev brudt. Skolens kristendomsundervisning var ikke længere forpligtet på at være forkyndende og levere dåbsundervisning for kirken.

Det blev et kundskabsmeddelende fag som historie, geografi, matematik etc. Værdineutralitet blev skolens første officielle svar på den sekularisering og pluralisme, som allerede længe havde været et fælles vilkår. Hele 1976 skoleloven var i den grad præget af en videnskabsteoretisk tænkning. Eleverne skulle erhverve sig viden om kristendommen og dens baggrund gennem kritisk tekstarbejde. Der blev i de år undervist meget i palæstinensisk hjemstavns historie, som det spøgefuldt bliver kaldt i fagkredse. Det var det historisk-kritiske tekstarbejde der satte dagsorden for undervisningen.

Faget havde bevæget sig fra den ene grøft som subjektivt dannelsesfag, direkte over i den modsatte grøft, som objektivt vidensfag.

I 1989 ændres faget igen radikalt til *et bibelsk fortællefag*. Faget sluttede sig énsidigt til den internationale ny-konservative pædagogiske linie "Back to basics", ikke til kirketilknytningen, men tilbage til de umistelige kulturværdier, ikke mindst som de gjorde sig gældende i de bibelske fortællinger. Diskussionen dengang drejede sig meget om begrundelsen for faget, hvilket også skal ses bl. a. på baggrund af debatten om kvalitet og grundlæggende kundskaber. Som det blev udtrykt i et debatoplæg fra Direktoratet for Folkeskolen og Seminarier *"Hvilken bagage af almene kundskaber har børnene brug for at have med sig ind i næste århundrede?"* (Om grundlæggende kundskaber, 1986).

Det var en vældig livsanskuelsesdebat, som blev ført i de år. Et af de skrifter, der, såvidt det kan vurderes, satte debatten i gang var: *"A Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform"*, der i 1983 udsendtes i USA af *National Commission on Excellence in Education*". Dette skrift var ikke det første indlæg i den offentlige debat om uddannelsessystemet, men det var måske den rungende retorik, som forfatterne, der sad i en nationalkommision og altså ikke var hvem som helst, betjente sig af, der fik diskussionen til at tage fart. Landets velstand, sikkerhed og civilisation, selve eksistensen som nation og folk er ifølge forfatterne i fare. Viden og kunnen, information og intelligens var det grundlag nationens fremtid skulle bygge på, fremgår det af skriftet.

I en tilværelse, der tegner til at blive stadig mere kompleks og omfattende, er det nødvendigt at diskutere, hvilken viden der er behov for at formidle i skolen. Men diskussionen bar efter min mening præg af, at alle fag skulle retfærdiggøre sig. Den, der ikke kunne forklare hvilken betydning lige præcis dette eller hint fag kan have for menneskets velfærd måtte indrømme, at en sådan viden var forholdsvis værdiløs. Dette bevirkede, at nogle af de faghefter, der blev udgivet i de år som led i en læseplansrevision, svulmede op til store afhandlinger, der næsten tangerede fromme vidnesbyrd for et fags berettigelse og for elevens dannelse.

Faget kristendomskundskab blev da et kultur-og elevforankrende fortællefag. Men med den markante fremhævelse af kristendommen og bibelfortællingen kom faget i 1989 til at fremstå som et postulat fra en svunden tid. Det lukkede sig om sin egen specifikke fagkerne uden fornemmelse for, hvad der i øvrigt foregik i skolen og omverdenen.

Men der skulle kun gå få år, før man ikke ville nøjes med læseplansrevisioner, men reviderede hele 1975 skoleloven. En helt ny skolelov så dagens lys i 1993, og som led i denne lov: – et nyt kristendomsfag.

Kristendomsfaget i 1993 loven – et alment livsoplysnings- og dannelsesfag

Formålet for faget lyder nu:

Stk. 1. Formålet med undervisningen i kristendomskundskab er, at eleverne erkender og forstår, at den religiøse dimension har betydning for livsopfattelsen hos det enkelte menneske og for dets forhold til andre.

Undervisningen tager sit udgangspunkt i kristendommen i historisk og nutidig sammenhæng.

Stk. 2. Eleverne skal opnå kendskab til bibelske fortællinger og forståelse af kristendommens betydning for værdigrundlaget i vor kulturkreds.

Derudover indgår ikke-kristne religioner og livsanskuelser med henblik på, at eleverne får forståelse af livsformer og holdninger.

Stk. 3. Gennem mødet med de forskellige former for livsspørgsmål og svar, som findes i kristendommen samt i andre religioner og livsopfattelser, skal undervisningen give eleverne et grundlag for personlig og ansvarlig stilningtagen og handling over for medmennesket og naturen.

Fagets profil er i grundlæggende forstand ny. Begrebet *den religiøse dimension* rejste megen diskussion og debat. Begrebet er til dels inspireret til af den tysk-amerikanske teolog Paul Tillich og bag opfattelsen ligger der den forståelse, at det hører med til menneskelivet at ville tyde og forstå tilværelsen, og at de forskellige religioner kan ses som størrelser, der har formuleret svar på grundlæggende livsspørgsmål. I undervisningsvejledningen beskrives den religiøse dimension som tilværelsens dybde dimension og det understreges, at religion som fænomen er et element i alle kendte kulturer. Der er med andre ord tale om en meget bred forståelse af religionsbegrebet som noget, der omfatter de forhold i tilværelsen, der ubetinget angår os, en slags spørgsmålsfællesskab om eksistentialerne i livet.

I forbindelse med præsentationen af læseplansarbejdet har jeg forsøgt med en tolkning, en definition af den religiøse dimension. *"Den religiøse dimension er den spørgen efter mening og sammenhæng, som vi på baggrund af traditionen stiller til vor eksistens, når vi sanser, at vi er afhængige af livsmagter, der ligger uden for vor rækkevidde, skønt vi er behersket af dem, for eksempel i forhold til døden, over for det underfulde nyfødte barn eller i den selvforbyggende kærlighed"*.

Med fagformålets udtryk ligger der for mig at se en åbning for en dybere indsigt i religionens inderste væsen – menneskets væren, når det gælder meningen med dets liv og med eksistensen overhovedet.

Bevidstgørelsen om den religiøse dimensions betydning er altså fremhævet som det første vigtige sigte med faget i skolen. Med anvendelse af et begreb fra bemærkningerne til folkeskolens formålsparagraf kan

man sige, at målet med det aspekt af undervisningen, som omtales i fagformålets stk. 1. er at bidrage til elevernes åndelige udvikling.

Det andet afsnit i formålsformuleringen *"undervisningen tager sit udgangspunkt i kristendommen, som denne fremtræder i historisk og nutidig sammenhæng"* er udtryk for, at kristendommen i undervisningen har forrang i forhold til andre religioner. Den religiøse tradition der dominerer i vores samfund og kultur er selvfølgelig hovedelement i faget. Der sigtes altså med sætningen til en præcisering af undervisningens faglige udgangspunkt, samtidig med, at det i indledningen til ministeriets beskrivelse af de centrale kundskabs- og færdighedsområder slås fast, at der rent *pædagogisk* tages udgangspunkt i *"elevernes erfaringer og oplevelser"*, som så efterfølgende *"uddybes i mødet med det faglige stof"*.

I stk.2 peges der direkte på elevens etiske udvikling, idet det fremhæves, at eleverne skal opnå *"forståelse af kristendommens betydning for værdigrundlaget i vor kulturkreds"* samt af *"andre livsformer og holdninger"*.

Endelig tales der om i stk. 3 om den personlige udvikling, når det siges, at *"undervisningen, skal give eleverne grundlag for personlig og ansvarlig stillingtagen og handling over for medmennesket og naturen"*. Samtidig er der igen tale om den etiske udvikling, tilmed ikke alene på erkendelsesplanet men også med blik for det, der for tiden indgår i de pædagogiske debatter under betegnelsen handlingskompetence.

Sammenfattende kan man sige, at fagformålet tegner et billede af et fag, som både er et ægte skolefag og et fag, der som sin væsentligste opgave skal medvirke til elevernes almene og personlige dannelse.

Kampen om de små sjæle

Måske er det her skoen et eller andet sted trykker for nogle? Der er nogle, der gerne så faget omdannet til et kritisk analytisk orienteringsfag eller ligefrem gerne ville nedlægge faget. Der er atter andre, der anser faget for udvandet, det er ikke evangelisk-luthersk nok, det er blevet for almen-religiøst. To diametralt modsatte synspunkter, som gør sig gældende i debatten. Det er måske ikke så tosset, at faget er i dobbeltild, for det tyder på en vis rummelighed i bestemmelserne. Men det er i særdeleshed de første, der gør sig højrøstet gældende i medierne.

Disse argumenter bliver fremført af to universitetsansatte religionshistorikere, der i debatsammenhænge ofte optræder sammen, Mikael Rothstein og Tim Jensen. De to har ofte karakteriseret læseplansarbejdet som en slags kristen snik-snak, hvor der er tale om en skjult kristenteologisk indoktrinering. Det fremgår både af stofvalg, love og bekendtgørelser.

Der rettes en sønderlemmende kritik mod læseplansarbejdet i debatbogen "Visioner for religionsfrihed, demokrati og etnisk ligestilling", som udkom i efteråret 1999 i forbindelse med høringen om selvsamme begreber på Christiansborg. Høringen var blevet til på initiativ af Nævnet for Etnisk Ligestilling i anledning af grundlovens 150 år.

Denne kritik kan læses i en af artiklerne *Et religionskritisk religionsfag – En sekulær stats svar på den fler-religiøse udfordring* af Tim Jensen.

Her en lille smagsprøve på retorikken i artiklen, på s. 116 skriver Tim Jensen om folkeskoleloven af 1993. *"Det danske flag er derfor hejst over kristendomskundskabsfaget og den ganske folkeskole. Folkeskoleloven har fået en formålsbestemmelse, der afspejler samfundets fokusering på "kultur-møde" – og på "dansk kultur". Det påbydes at, alle skolens fag skal gøre "eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer.....Læser man videre i bemærkningerne til loven, ses det nemlig, at staten fortsat regner "kristendom" for grundlæggende for "dansk kultur", - og de fremmede religioner for noget fremmede! Det hejste flag har et tydeligt kristent kors i midten."*

I alle de år jeg har været lærer, har skoleinspektøren altid sørget for at møde de første nye klasser ude i skolegården med dannebrogslaget hejst. Netop for at markere at denne dag er en særlig festdag. Jeg ved ikke, hvad vi skal flage med i fremtiden ifølge Tim Jensen, vel ingenting for vi kan åbenbart ikke tillade os at favorisere/undertrykke nogle eller vedgå, at vi har et nationalt flag med en symbolværdi i.

Faget er ikke objektivt og kritisk nok ifølge Tim Jensen, det skal være et mere kulturrelativistisk fag.

Det der plæderes for, er et kritisk og analytisk orienteringsfag snarere end et dannelsesfag.

Man kunne godt få den mistanke at de herrer et eller andet sted ikke synes, at faget er politisk korrekt! Det forekommer mig, at en kulturel rodfæstethed ikke længere anses for positivt, for det er globaliseringen der tæller!

Men det indebærer også et spørgsmål om, hvad det er for en kultur, som ikke vil være ved hvad der har formet den. Livsnerven i enhver kultur er dens evne til at genskabe sig selv i næste generation.

I den forbindelse vil jeg citere nogle væsentlige tanker og visioner som *Kulturens Brundtland rapport* er fremkommet med, idet de kan udgøre et modargument mod Rothestein og Tim Jensens opfattelse af hvad skolen skal.

Uddannelse skal informere, den skal give de unge faktiske kundskaber, men den skal også forme dem og give dem en mening, der kan lede dem i deres stræben efter menneskelige goder og tilfredsstillende mål....Det er derfor vigtigt at understrege, at børn er bærere af kulturelle traditioner, der forbinder dem med tidligere generationer og som de uafsladeligt skal genfortol-

ke og tilbage deres egne behov, og bruge til at skabe basis for fremtidige kulturelle nyskabelser....Uddannelse er til for elevernes skyld, ikke for pensums skyld.¹ (min understregning af teksten)

På baggrund af den politiske korrekthed, er det måske netop farligt at kalde kristendom/religionsfaget for et dannende fag.

To uddannelsespolitiske positioner

Hvis man anlægger en samfundsmæssig synsvinkel, således som den pædagogiske praksis har gjort indenfor de sidste 25-30 år, har der på baggrund af de voldsomme samfundsændringer, der har fundet sted tegnet sig to uddannelsespolitiske positioner.

Den ene repræsenterer en satsning på den færdighedsindlæring, den videns-eller kundskabsopfattelse og kvalifikationsprofil, der var dominerende i 50'erne. Ideologien bag denne uddannelsespolitik, som der var politisk enighed om var, uddannelsesøkonomien, hvor tanken var, at investering i uddannelse var direkte fremmende for den økonomiske vækst. Den udmønter sig i den megen måling af udbytte af undervisningen og i talen om metoder til kvalitetsudvikling.

Den anden position repræsenterer den opfattelse, at konkrete kundskaber og en traditionel færdighedsindlæring nok er nødvendige, men utilstrækkelige kvalifikationer i vore dages mangfoldige og stadigt stigende komplicerede samfund. Eleverne skal foruden at erhverve sig færdigheder og kundskaber også opdrages til at leve i et demokratisk samfund og til at tilegne sig deres egen personlige viden.

Den anden position, som hele den danske skolepolitiske tænkning har taget udgangspunkt i, er begrebet almen dannelse. I al sin enkelthed skal det forstås som den fond af viden et givet antal samfundsborgere må være fælles om, hvis der overhovedet skal kunne være tale om en fælles kultur.

Startskuddet herhjemme blev givet af daværende undervisningsminister Bertel Haarder på Sorø-mødet i 1992 hvor han bl.a. sagde: "*Lad os bare sige det ligeud: Børn og unge har krav på, at skolen giver dem adgang til en vis sum af almen viden og almene færdigheder. De skal møde og få et personligt forhold til centrale dele af kulturtraditionen*".

Hele tænkningen bag folkeskoleloven af 1993 skal ses i hele dette dannelsesperspektiv, som har sat dagsordenen for den pædagogiske debat op igennem 90'erne.

Den fortabte søn får udbetalt sin del af arven

Kristendomskundskab – et dannelsesfag?

Der er ingen tvivl om, at vi kulturelt set fødes ind i en sammenhæng, hvor vi fra første færd prægnes af de antagelser og holdninger, som gør sig gældende i vores omgivelser. Vi møder en tradition; dvs. dannelse er en kulturel formningsproces, som sætter ind ved fødslen og som fra første færd forestås af andre, som er inde i den kultur. Her ad vejen overtager barnet og senere den unge selv dele af sin dannelsesproces. Dannelse er så ikke længere bare overførelse eller vidensformidling af kultur, men fra barnets og den unges side erobring af kultur gennem en målbevidst undersøgelse af kulturen og dens muligheder. Dannelse omslutter da også eksistentielle spørgsmål: Selverkendelse, meningsdannelse og en historisk tids- og stedsbestemmelse.

Når ordet almindannelse bruges i pædagogiske sammenhænge er det for at indkredse denne kulturelle formning af mennesker. Hvad bør den føre til? Og under hvilke betingelser skal den foregå?

1993 lovens formålsparagraf skal ses i den sammenhæng, hvor det drejer sig om at fremme elevernes tilegnelse af såvel kundskaber, som færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer. Disse forhold skal medvirke til den enkeltes elevs alsidige, personlige udvikling som ifølge bemærkningerne til loven omfatter følgende områder: Den intellektuelle, den sociale, den musiske, den fysiske og den åndelige udvikling. Derfor består den kulturelle formning i lige dele undervisning, dannelse og omsorg. Ssådan fortolker jeg elementerne i *den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling*.

I pædagogisk sammenhæng anses fagene, der konstituerer folkeskolen og læreruddannelsen, for at være dannende. Hvert fag medvirker til det forunderlige puslespil, der hedder et værdifuldt menneskeligt liv.

Faget kristendomskundskab hører i den sammenhæng både i folkeskolen og i læreruddannelsen med til det dannelsesgrundlag, som præger vores kultur. Kristendommen er en historisk religion, som på godt og ondt har formet vores forestillinger om samfundet og mennesket.

På den baggrund mener jeg, som før antydet, at det måske er hele denne forestilling om den kulturelle udformning, som anses for farlig eller politisk ukorrekt, når det drejer sig om kristendomsfaget i dag, idet der implicit ligger nogle forestillinger om at noget er vigtigere, mere værdifuldt end andet. Det kan ikke siges at være værdineutralt, når faget forstås i en dannessammenhæng.

Skolen har bevæget sig videre siden 70'erne, hvor værdineutralitet netop blev skolens første officielle svar på den sækularisering og pluralisme, som var et fælles vilkår. I et historisk perspektiv bevægede faget sig, som nævnt i beyndelsen, fra at være et religiøst-etisk dannelsesfag til at være et objektivt kundskabsformidlende kristendomsfag med fagformål, læseplan og vejledning fra 1976. Med 1994-fagformålet kan faget karakteriseres som et alment livsoplysnings- og dannelsesfag.

Derfor er det at plædere for et rent vidensfag i skoleregi først og fremmest udtryk for manglende fornemmelse af, at skolen for det første har bevæget sig videre siden tænkningen i 70'erne, og for det andet har andre forpligtigelser end de kundskabsmæssige.

Religiøse forskelle er kulturelle forskelle

Det er evident at tilstedeværelsen af en større muslimsk indvandrerbefolkningsgruppe har skærpet spændingsfeltet mellem to så forskellige og til dels uforenelige kulturer som den muslimske livsholdning og den vestlige sækulariserede livsholdning.

Den grundlæggende udfordring i skolen af i dag er at respektere modsætninger. Det er forskellene, vi skal leve med og religiøse forskelle er kulturelle forskelle. Sagen mod Salman Rushdie har fået sækulare dan-

skere til at opdage, at den vestlige tanke om et politisk frirum for tanke og ord ikke er nogen kulturel selvfølgelighed.

Dette kulturmøde er en udfordring for os alle, mener jeg. Men netop i mødet med det anderledes besinder man sig på, hvad man selv står for. Med den nye fagformålsparagraf vedkender folkeskolen sig således i sit menneskesyn, at det religiøse er en dimension ved det menneskelige væsen i den menneskelige tilværelse. Og som en integreret del af den danske kultur er skolen i sin forståelse af det religiøse selvfølgelig farvet af den herskende tradition ved i sit formål at påpege, at denne religiøsitet angår individet og forholdet til næsten. Det er den naturlige forklaring på, at der er en indholdsmæssig slagside til fordel for det kristendomsfaglige i fastsættelsen af centrale kundskabs- og færdighedsområder samt i opbygningen af læseplanen.

Opsummerende vil jeg konkludere, at der er to forskellige fagsyn der gør sig gældende:

1. En forestilling om at faget skal præsentere en form for objektiv kundskab inden for alle religioner, at der findes en slags kernestof i alle religioner, der er så centralt, at det *skal* frem i undervisningen.
2. Udvælgelseskriteriet for indhold og metode skal ses i forhold til den betydning, den pågældende religions kernestof har for elevens udvikling/dannelse.

Mit eget fagsyn ligger i det sidste.

Det er lykkedes, synes jeg, at beskrive et fag, som profilerer sig som et bredt anlagt religionsfag. Faget har fundet en balance mellem at tydeliggøre sit faglige særpræg og samtidig åbne sig ud mod de øvrige skolefag og nutidens tilværelsesforståelse. Det er ikke set før i fagets historie og derfor har det gode chancer for at leve op til de intentioner om styrkelse af fagligheden og af tværfagligheden, som beskrives i folkeskoleloven.

Skole i tiden – Tiden i skolen

Skolen er en del af nutiden og må forholde sig til den. Samtidig peger skolen mod fremtiden og må forholde sig til denne. Hvordan tiden bruges i skolen, og hvor meget der er af den, er med til at danne elevernes fremtidsberedskab. Skolefag er en del af den historisk-kulturelle situation, derfor må de selvfølgelig hele tiden ændre sig i et samspil hermed.

Skolen spiller en stor rolle i opdragelsen og den er ikke blevet mindre gennem årene. Uden denne forpligtende institution, er børn og unge i høj grad overladt til de dannelseseffekter, som et tilfældigt nærmiljø udøver.

Problemet for skolen bliver da vidensselektion, udvælgelsen af kulturelt materiale, fordi skolen kan ikke undervise i alt væsentligt. Hvad skal undervisningens fokus være? Shakespeare eller Rambo? Netop, dette problem kan gøres til genstand for refleksion i undervisningen. Men det vil sige, at tiden i skolen er kostbar, og det der skal foregå i undervisningen skal være væsentligt.

Spørgsmålet for faget *kristendomskundskab* i Folkeskolen er, om ikke faget rejser så væsentlige spørgsmål af etisk karakter, at det ikke blot er rimeligt, men også nødvendigt at lade disse spørgsmål komme til orde gennem fortolkningen i kristendomsundervisningen. I denne sammenhæng på baggrund af den kristne tradition, forstået ud fra dens oprindelsesgrundlag og som den har manifesteret sig op gennem tiderne i indre brydninger og i konfrontation med andre livsholdninger og religioner. Kan skolen i vor livssammenhæng være skole foruden kristendommen? - Ja, det er der delte meninger om i dag, men det kommer vel for resten an på, hvordan vi forstår *skole*?

Men det er så en hel anden snak!

NOTE:

1. Perez de Cuéllar, Javier, Global etik, Kulturens Brundtland rapport. Rapport fra Verdenskommissionen for kultur og udvikling, Kbh., 1998 s. 174, 175 og 181

Litteraturhenvisninger:

K. E. Bugge: "Kristendoms-og religionsundervisningen til debat" (i: Vagn Oluf Nielsen: Skolefag i 100 år, Danmarks Pædagogiske Bibliotek 1995, p49-64)

John Rydahl og Børge Troelsen: "Mening og sammenhæng – en fagdidaktik til skolens religionsundervisning", Anis 1996

Tim Jensen: "Et religionskritisk religionsfag – En sekulær stats svar på den fler-religiøse udfordring" (i: Christofersen og Bæk Simonsen: Visioner for religionsfrihed, demokrati og etnisk ligestilling. Nævnet for Etnisk Ligestilling 1999)

Nina Tange: "Et fag i forandring" (i: Religionslæreren 1/95, p6-9)

Det gymnasiale religionsfag lever og har det godt!

Lektor Birgitte Bech, Støvring Gymnasium

Hvis religion blot blev tilbudt som en valgmulighed i valgfagsmylderet, gætter jeg på at et flertal af eleverne ville skyde det ud til fordel for et af de fag som de ikke allerede har haft i folkeskolen. Nyhed og afveksling er jo plus-ord. Nu er religion i gymnasiet imidlertid et obligatorisk fag med i alt ca. 76 lektioner, og heldigvis for det!

Faget er veletableret, frodigt og travlt: På et hæderligt teoretisk niveau skal vi nå at fordybe os i kristendom, 2 fremmede religioner, heraf mindst 1 skriftreligion, samt et etisk/filosofisk stofområde. Årets arbejde med disse emner skal sætte eleven i stand til at karakterisere, fortolke og perspektivere en beslægtet ukendt tekst.

Med sit mangfoldige, tidssvarende undervisningsmateriale har faget mange attraktive muligheder, og elevmedbestemmelsen kan bringe os meget vidt omkring. Nogle af overskrifterne fra mit sidste skoleår, fordelt på flere klasser, var: – Det gamle Testaments myter og sagnkredse, Jesu lignelser og lidelseshistorie, kristen etik; – islams riter, kønsroller og politiske former; – hinduismens kastevesen, Bhagavadgita og Gandhi; – tibetansk lamaisme; – japanske shintomyter og zenbuddhistisk klosterliv samt – nyere europæisk eksistentialisme, politisk filosofi og etiske problemer omkring genmanipulation. Jamen er det ikke vældigt?

Vor guldgrube af gode tekster og billeder lader os møde handlende, fortællende og reflekterende mennesker, som i deres respektive kulturelle sammenhænge overleverer og nytolker deres religion, hvad enten de holder spædbørn over døbefonten, synger salmer af Grundtvig, kaster 7 småsten mod Djævelen ved Mekka eller mediterer i utilgængelige klostre. Vi ser en menneskehed, der kæmper for mening, søger det hellige og uvægerligt skaber symboler.

Sædvanligvis finder eleverne faget spændende ved nærmere bekendt-

skab. De opdager hurtigt, at religion i gymnasiet er et "nyt" fag, bl.a. i kraft af religionsvidenskabelige og filosofiske analyseredskaber. Fagets popularitet fremgår måske af, at det er et af de fag, der skrives flest store skriftlige opgaver i, hvor dette formelt er muligt, dvs. på HF. Forsøgevalueringer dokumenterer endvidere at religion er en velset og velfungerende samarbejdspartner i tværfagligt arbejde. Som 3.g fag er religion skemamæssigt placeret helt rigtigt, idet det her kan spille sammen med andre idehistoriske fag. Der er fx oplagte muligheder i samarbejdet med billedkunst. Faget orienterer sig dog i stigende grad mod samfundsvidenskaberne såvel som naturvidenskab med temaer som biotiske samfundsproblemer. Bl.a. i kraft af religionsfaget erobrer eleverne i 3.g i bedste fald det overblik, der skal til for at finde store tværgående linjer og danne overblik over hele kulturer. Denne syntesedannelse – lige før målstregen – kan være en stor tilfredsstillelse.

Gymnasieelevernes fascinationskultur

Eleverne er ikke altid flittige, men de er for det meste nysgerrige og livlige at være sammen med, i hvert fald på Støvring Gymnasium. Der er megen humor, varme og social følsomhed i deres sociale spil. Det er vist strengt taget ikke det faglige, men det sociale liv med venner og kærestes som er "det virkelige liv" (God weekend!). Lidt groft kan man sige, at elever vælger gymnasiet af 3 grunde: for at få et festligt socialt liv med jævnaldrende, for at få adgang til uddannelser/ jobs og – for at fascinere. Elever oplever måske verden – inkl. lektier – sådan at alt er på valg; om det vælges afhænger af oplevet fascination og relevans. Fascination er religionsfaget umiddelbart leveringsdygtigt i: Der er rig lejlighed til at undres! Vi håber at også relevansen er tydelig!

Vi lærere har lidt forskellig tærskel for hvor langt vi går for at imødekomme elevønsker med hensyn til det kuriøse og eksotiske. Læreren er formodentlig interesseret i fænomenet religion i enhver form, men har typisk grunde til at prioritere mere udbredte religioner. Historiske og humanistiske kriterier, måske også lødighedskriterier, taler for at lægge hovedvægten på verdensreligioner og mainstreambevægelser frem for fx sensationelle selvmordskulturer. – Men elevernes frie, individuelle emnevalg går unægteligt ofte i retning af meget medieomtalte temaer, som de omtalte HFopgaver viser.

Fagets ansvar

At faget ikke er konfessionelt, er vist blevet en selvfølge for hjemmehavende danskere, men af hensyn til nydanskerne har det været velbegrundet eksplicit at slå dette fast i den få år gamle bekendtgørelse. Det svarer til

at fritagelsesparagraffen er fortid. Der arbejdes loyalt med alle de omhandlede religioners selvforståelse, såvel som med sekulariseringens religionskritiske perspektiver. Vi ville stå til en pædagogisk dumpekarakter, hvis ikke fx den muslimske elev kunne føle sig lige så tilpas med undervisningen som pinsekirkemedlemmet eller den sekulariserede kulturkristne. Tilstedeværende fremmede kulturer erfares snarere som en ressource end som et problem for faget.

Faget giver både "indefra" med sin fortolkning af religionernes egne udtryk – og "udefra" med sit teoretiske oplysningsprojekt – en viden om symboler som myter og riter og ikoner, og om disses betydning for individ og samfund. Symbolforståelsen indebærer historisk bevidsthed og oparbejdelsen af en fælles kulturel horisont, men også global og demokratisk bevidsthed og evne til interkulturel dialog. Forståelse af egen kultur og forståelse af andres do. er to sider af samme sag, idet det karakteristiske træder frem igennem sammenligningen. Europæisk tankegang tydeliggøres gennem mødet med det helt anderledes såsom en orientalsk virkelighedsopfattelse.

Skal jeg bruge det pædagogisk nøgleord "kompetence", kan jeg pege på fagets særlige ansvar for at udvikle en kommunikativ kompetence som magter at gå i dybden og at overskride kulturbarrierer, fx i værdidebatten. Dette er naturligvis både en almindendannende og en studieforberedende styrke, hvilket svarer til gymnasiets dobbelte formål.

Fagets ideelle placering i forhold til de unges livsprojekt

Faget har den rigtige placering også set i relation til elevernes livsprojekt: Livstydninger stilles her til de unges disposition netop i identitetsdannelsens centrale periode.

Vi kan ganske vist ikke gå ud fra, at identitetsdannelsen har samme forløb som for tidligere generationer. Vel søger unge fremdeles svar på spørgsmål om hvem de selv er, men identitetsfølelsen krystalliserer sig ikke nødvendigvis omkring en klar eksistentiel fortolkning, ideologi eller tro. For en postmoderne ungdomskultur vil det snarere være karakteristisk at søge identitet gennem stil, image og rolle, som leverer de markører der baner vejen ud af social usikkerhed og anonymitet. I vor visuelle og mere eller mindre narcissistiske kultur betyder det meget, hvordan man bliver set. Bevidstheden om kroppen og dens signaler er meget stor, – seksualiseret til det kedsommelige set gennem mine tantebriller. De unges scenebevidsthed er skarp, men såmænd også deres evne til at rumme den kejtede klassekammerat. Det kan ikke udelukkes at der er megen kærlighed (og stolthed!) i at få kåret en elev i klassen som "skolens mest kiksede".

Ind på denne flimrende, legende og kannibalistiske arena kaster så reli-

gionsfaget sine alternative replikker om menneskers søgen efter absolutte sammenhænge. Faget kan ikke undgå at problematisere den zap-pende, postmoderne tendens til at lade alt være overflade. Stoffet eleverne møder i faget, gør i sig selv en forskel; det vil uundgåeligt bevidstgøre om værdier og værditab. Symbolerne postulerer en dybbedimension som netop de 17-20årige elever er intellektuelt modne til at begrebsliggøre, når de således får anledningen.

Den danske religionspædagogiske model er sekulariseret, hvilket i det internationale perspektiv faktisk er en sjældenhed. Almindeligst på det europæiske scene er en gymnasial religionsundervisning, der er kirke-ligt bundet og derfor frivillig for eleverne. Religion i det danske gymna-sium sigter på færdigheder som viden og forståelse, men altså ikke på bestemte holdningsmæssigt udfald af undervisningen. Til sammenlig-ning vil den engelske M.Grimmits religionspædagogiske model lægge op til, at de unge afæskes et trosvalg. Jeg er godt tilfreds med at religions-lærere i Danmark ikke trænger sig ind på elever med krav om eksplicit stillingtagen og valg; vi er bevidste om urørlichedszonen og om at det er teksten som er vores mellemværende. Men selvfølgelig udfordrer stof-fet selv eleverne til at forholde sig.

Individuativ refleksion

Måske er virkelighedsopfattelsen mere til diskussion end nogensinde. Kun fantasien sætter grænser for mulighederne i det virtuelle rum, og den interaktive bruger kan forføres af en oplevelse af grænseløshed. TVmediet udfordrer de velkendte 3 dimensioner og leger med "det ukendte", fx i serien X-files, som er meget populær hos unge. Der findes i vor postmoderne epoke en vis ny okkult og magisk tænkning, der også berører gymnasieelever. Jeg mener dog at hovedtendensen er, at eleverne er temmelig rationalistiske: Den kritiske tænkning forbliver sikkert intakt også hos ham, der gladeligt lader sig underholde af det fascine-rende gys.

Hvis den typiske 17-18årig overvejende er kritisk, svarer det til beskri-velsen hos den amerikanske religionspsykolog James Fowler, som er kendt for sin teori om stadier i den religiøse udvikling hos det vestlige menneske.

James Fowler karakteriserer de 17-18åriges erkendelsesmæssige niveau sådan, at de har en grænseløs tillid til det bevidste sind og dets kritiske tænkning. De finder det ofte tilfredsstillende at gennemskue det naive og forlade den ureflekterede autoritetstro til fordel for mere selvstændige konstruktioner. Det er jo da også den alder, hvor de selv overtager ansvaret for evt. folkekirkemedlemskab! På vej bort fra afhængigheden har 3.g eleverne typisk forladt den blot konventionelle

tænkning for at foretage en selvstændig gennemtænkning; med Fowlers terminologi har de tilegnet sig den "individuativt-reflekterende forståelse". Det vil nu opleves som utilstrækkeligt blot at henvise til givne tilhørsforhold; man tænker tilstrækkeligt hypotetisk til at gøre en reflekterende relativisme gældende i forhold til både egen og fremmed kultur.

Hvad symbolerne angår vil eleverne i 18års alderen skelne mellem symbolet og det symboliserede. De kunne fx overveje hvad det er for en ondskab (det symboliserede), der repræsenteres af symbolet Satan. De unge er åbne for symbolernes betydningsbærende indhold, for så vidt disse kan afkodes til noget begrebsligt som man kan se meningen med; denne nedskrivende forståelse kalder Fowler en "reduktiv hermeneutik". Derimod er de unge måske aldeles ikke overbevist om religiøse symbolers nødvendighed. – Og er det for resten så underligt, hvis den daglige dosis religion er TVbilleder af voldelige sammenstød omkring tempelbjerget i Jerusalem, – et symbol som åbenlyst først og fremmest giver anledning til endeløse blodsudgydelser?

Evnen til at tænke relativt og hypotetisk kan brydes med en tendens til at stille tingene op i grelle modsætningspar, hvilket Fowler kalder dikotomiserende tænkning, enten-eller tænkning. Den unge voksnes identitetsmarkering indebærer jo afgrænsning; at sige ja til noget er at sige nej til andet. Den dermed forbundne diskussionsglæde kan være en pædagogisk gave.

Religionerne byder som bekendt på paradokser, som sprænger enten-eller-tænkningen (såsom det nytestamentlige ord om at "den der vil miste sit liv skal vinde det" – eller det lutherske "samtidig synder og retfærdig" – eller den mahayana-buddhistiske hævde af at "nirvana er i samsara"). Vi der er 2-3 gange så gamle, kan selv være aldrig så betagede af disse dybe dialektiske sandheder, vi skal ikke hos de 18-årige forvente megen klangbund for dem. Set fra det sted hvor eleverne er, må paradokser forekomme rigeligt tågede.

Kristendom som smertensbarn?

En god del af eleverne kommer med en positiv forventning om endelig at få ordentligt rede på kristendommen på et "voksent plan", men netop den del af undervisningen opleves angiveligt som fagets sværeste udfordring. Selvom der meget sjældent er tale om egentlige blokeringer hos eleverne, og selvom lærerne er meget beviste om problemet, falder de lavere eksamenskarakterer ofte her. En fagkonsulent har således anbefalet at gøre brug af de udmærkede nyere katekismus-udgivelser for at eleverne kan få et vist greb om kristendommens troslære, og bibelhistorien må vi også finde udvej for.

Et pædagogisk problem for især kristendomsforløbet er de svært uensartede elevforudsætninger. Jeg må her beherske mine forventninger om i nævneværdig grad at kunne bringe gammel lærdom i spil. Eleverne mener at kende stoffet – men så alligevel ikke... Selv stof som Abrahams og Moses sagnkredse og Jesu lidelseshistorie viser sig ukendt for nogle i klassen. Den pædagogiske anstændighed byder os altså at begynde næsten fra nulpunktet, men vi skal samtidig undgå at "dræbe" de vidende elever ved at være for elementære; vi skal løfte os op på et højere reflekterende niveau end folkeskolens og anlægge andre faglige perspektiver, og vi skulle vel også nå frem til Paulus? Kirkehistorie bliver der næsten ikke noget af.

Personligt kan jeg stadig forbløffes over hvad der – efter 13års dansk skolegang – kan "smutte". I ubehageligt frisk erindring har jeg et eksempel fra lidelseshistorien, gennemgået på klassen. Selvom det hører med til hverdagen, at enkelte elever er fraværende og flere uforberedte, og det ikke er helt utænkeligt at en og anden har tabt koncentrationen, så kommer det alligevel bag på mig når en kvik, pæredansk elev afslutningsvis sidder ved eksamensbordet med en tekst om Judas (og dennes formodede tilknytning til zelotpartiet) og så end ikke genkender navnet Judas, eller forstår hvad der menes med forræder...

Til gengæld er der vitterligt al mulig grund til at glæde sig over den store positivitet og taknemmelighed eleverne oftest møder med i deres blanke åbenhed – også for kristendom. De forekommende lærerfrustrationer skal ikke bruges til forargelse, hvis man da ikke hurtigst vil pensionere sig selv, men til stadig forbedring af arbejdsformerne i retning af større elevaktivitet og medansvarlighed.

Kernefaglighed

Det er en fælles erfaring, at vi har for travlt med at nå pensum i faget, og at vi indholdsmæssigt må foretage en hårdere prioritering, – så meget mere som de nye arbejdsformer også tager ekstra tid. I lighed med folkeskolens præcisering af undervisningens mål foregår der i år i gymnasiet en indkredsning af fagenes kernefaglighed: Hvad er fagenes helt centrale kundskabsområder og metoder? I skrivende stund er arbejdet hermed ikke afsluttet, men en stor del af fagets lærere har ytret sig på en afholdt konference om kernefaglighed. Her blev peget på en yderligere koncentration om verdensreligionerne samt etik. Der viste sig derimod en udbredt stemning for at nedprioritere arbejdet med filosofi; det kan bl.a. dreje sig om at udskyde sekulariserede filosofiske tankebygninger fra nyere tid såsom eksistentialisme. Personligt kan jeg dog frygte, at faget i en sekulariseret verden vil blive mere udsat, hvis det kun formidler religiøse livsforståelser.

Konferencens mest bemærkelsesværdige resultat var nok den temmelig entydige tilkendegivelse af, at kristendom fortsat skal stå centralt som det obligatoriske område. Det diskuteres om andre Abrahamsreligioner (især islam) efterhånden også bør være obligatoriske, men kristendommens plads i faget står altså ikke til diskussion. Det er spændende om konferencens tilkendegivelser i løbet af nogle få år komme til at præge en ny bekendtgørelse.

Feltarbejde

Nye arbejdsformer vinder indpas, dels i medfør af ovenfra pålagte udviklingsprogrammer, dels som følge af mærkbar pædagogisk nødvendighed. Den aktuelle ungdomskultur er ikke til lærermonologer. Den metodiske fornyelse i religion består bl.a. i at etablere feltarbejde, skrive rapporter og gruppeprojekter – og naturligvis inddrage IT på en frugtbar måde. Religion på nettet er hvad som helst, og vi skal finde ud af skelne mellem skidt og kanel i informationsstrømmen.

Måske har man blandt kirkegængere her og der observeret grupper af unge med arbejdsark, i færd med at gøre iagttagelser og notater. 4-5 år for gamle til at være konfirmander er det måske gymnasieelever på "feltarbejde". Rollen som "deltagende observatør" og "interviewer" i en gudstjenestesøgende forsamling kræver takt og grundig, rettidig, forberedelse, men der er stor elevmotivation for at løse de dermed forbundne problemer. Gymnasieelever vil ikke blot studere religion via tekstlæsning, men opsøge "den levede religion" hvor den kan identificeres. Når elever herunder prioriterer samtaler med præster, viser der sig meget stor forskel på disses imødekommenhed. Nogle finder beredvilligt en plads i kalenderen; nogle har tilsyneladende svært ved at påtage sig denne yderligere arbejdsopgave; andre irriteres måske over at kristendom synes at blive identificeret med præstens person – endnu engang?

Som censor har jeg været vidne til et udbytterigt feltarbejde med velfungerende rapportskrivning omkring Snedsted-dåbssagen, som dengang var en dugfrisk mediasag. Her havde klassen kvalificeret sig i kristne dåbssyn og aflagt besøg hos forskellige kristne grupperinger i og udenfor folkekirken.

Feltarbejdet er ellers en arbejdsform, der egner sig til at afdække et fagligt underskud, også hos lærerne. Hos nogle afdækkes et teologisk underskud, hos andre et sociologisk. Det afhænger af ens rådende faglige paradigme hvad man vil opfatte som mest beklageligt!

Konklusionen må være, at ingen nogen sinde bliver færdig med at uddanne sig, heldigvis.

Stadig et tekstfag?

Elevernes pensumopgivelser kan altså bl.a. bestå i interviewrapporter, ligesom båndoptagelser, film, billeder, grundplaner og kultgenstande kan indgå i "det udvidede tekstbegreb". Pointen er kort fortalt at levende religiøse mennesker og deres kultrum m.v. er teksten. Religionsfaget kan så gå hen og få mindre kvalitet af et tekstlæringsfag i klassisk forstand. For mig at se er det dog fremdeles vigtigt i et vist omfang at tage en tørn med det vanskelige, ældre sprog, der karakteriserer religionernes klassiske tekster, selvom det falder eleverne stadigt tungere. Fordybelse har også med sproglig koncentration at gøre. Flere fag er i den samme situation, at den krævede og krævende tekstlæsning er kommet under pres; men så længe fag er enige om at fastholde standarden, vil der udvirkes en synergieffekt til fordel for gymnasiets dannelsesprojekt i almindelighed.

En eventuel gevinst heraf er, at hin enkelte student, der lejlighedsvis kommer i kirke *kan* opfatte indholdet i tekster og salmer – hvilket hun muligvis kunne finde umagen værd...

Religionsundervisning i gymnasiet før og nu

Af lektor Henning Due-Hansen, Nykøbing Katedralskole

I år har jeg netop fejret 40 års studenter-jubilæum, og som religionslærer spurgte jeg helt naturligt mine gamle klassekammerater: "Hvordan var det egentlig med vores religionstimer i gymnasiet dengang?" Flere mente i fuldt alvor, at vi slet ikke havde haft faget, mens andre mente, at vi nok havde haft faget, men undervisningen stod underligt tåget i erindringen – "dengang gik vi da ture i skoven, ikke?"

Ingen i min klasse kunne huske noget konkret om, hvad vi havde beskæftiget os med, og det eneste, jeg (meget svagt) kan huske, var, at vi havde læst i teologen, professor Søren Holms lille bog: Religionerne. I øvrigt havde vores lærer, som slet ikke havde religion som fag, haft orlov i 2g, og i stedet havde vi haft en vikar, som ikke "havde forstand" på religion, så i stedet fik vi samfundsfag i nøje forståelse med historielæreren. Jeg kan huske, at jeg var meget vred over den beslutning, for så skulle man jo til at læse – også til de timer!

Faget religion var omkring 1960 i ekstrem grad et lavstatusfag. Man tog ikke faget alvorligt. Der blev ikke givet hverken termins- eller årskaraktarer. Eleverne skulle ikke stilles til regnskab for undervisningen ved eksamensbordet, og læreren behøvede af samme grund ikke at anstrenge sig. Der var dengang meget få lærere med religion som fag, og det var almindeligt, at lærere med andre fag overtog undervisningen. Jeg kan huske, at der var lærere på mit gymnasium, som af personlig overbevisning havde religionstimer, men for min religionslærer var det en sur pligt. Han fortalte, at det var en tjans, som de nyansatte lærere måtte påtage sig – han havde endda gjort det under protest. Ikke sært, at faget blev ringeagtet – både af lærere og elever. Da vi kommer op i 60'erne nægtede mange lærere at læse timerne. I stedet rykkede præsterne ind

på gymnasierne, da der var stor mangel på religionslærere. Præsterne har uden tvivl gjort, hvad de kunne, men det var alligevel ikke med til at forbedre fagets status.

Da jeg skulle vælge fag på Universitetet, var faget religion da også helt utænkeligt. I stedet valgte jeg latin. Jeg var 4 år om at finde ud af, at det ikke var sagen. I mellemtiden var det blevet mere "in" at beskæftige sig med religion i det hele taget. Det skyldes nok især "ungdomsoprøret", ungdomskulturens indsats - med den stærkt stigende interesse for alt det, der smagte af det alternative. Ikke bare kom der inspiration fra de østlige religioner, hinduisme og buddhisme, hvor man lægger vægt på de indre oplevelser, men der skete også det indenfor kristendommen, at personen Jesus blev interessant på en helt anden måde. Disse påvirkninger ændrede mit studieforløb, idet jeg nu kastede mig over faget religion - og med i beslutningen var nok også, at der gik rygter om, at lærere med religion som fag ville blive efterspurgt i gymnasiet i 70'erne. Det var altså nu et fag med fremtid i.

Jeg begyndte som religionslærer i gymnasiet i 1971. De ydre rammer var stadig næsten de samme, som da jeg selv gik i gymnasiet - nu havde man dog 1 ugentlig time i 2g og 2 ugentlige timer i 3g - en klar forbedring - men religion var stadig ikke et fag, hvor der blev givet års- og eksamenskarakterer. Det var da også noget af en "pædagogisk udfordring" i begyndelsen af 70'erne at fastholde de unges interesse. Ofte kunne jeg komme ind i første time til en klasse, som provokerende spurgte: "Hvad skal vi have religion for?" og "Hvad skal vi bruge det til?" Denne udtalt skeptiske holdning fra elevernes side hindrede mig dog ikke i at gå til sagen med stor energi. Interessen for alt alternativt, østlig mystik, okkultisme, satanisme osv. var nu ved at slå igennem hos de unge, og jeg prøvede efter bedste evne at imødekomme elevernes interesser. Jeg varmede ofte op med projekter om parapsykologi, spiritisme o.lign. og gik så senere over til kristendommen. Når vi skulle til at læse om kristendommen, fik jeg altid på forhånd at vide, at "det var kedeligt", og at "det vidste de alt om i forvejen" osv. Men det viste sig jo ofte, at de mest spændende diskussioner netop opstod ved gennemgang af kristendommen. Som led i undervisningen arrangerede jeg flere gange ture med klasser til rockoperaen "Jesus Christ Superstar", som eleverne var meget begejstrede for, og det gav anledning til en masse spørgsmål om Jesus og fortolkningen af Jesus-skikkelsen.

Vi lavede også mange andre "ud af huset-arrangementer". Blandt de mere kuriøse var deltagelse i en spiritistgudstjeneste - en aften i Danielskirken på Sortedam Dossering i København. Det var en overvældende

oplevelse at se og høre de forskellige ånder tage plads i en ældre dame. Hun skiftede stemme og ansigtsudtryk alt efter, hvilken ånd, der brugte hende som talerør. En anden aften var vi til auralæsning – flere fik samtidig at vide, hvad de havde været i tidligere liv. I timerne havde vi ofte besøg af repræsentanter fra forskellige sekter og bevægelser, som f.eks. Jehovas Vidner, mormoner, Children of God osv. En anden gang fik ivrige elever lokket mig til at lege "ånden i glasset". Jeg var dybt skeptisk på forhånd, men til min kæmpe forbløffelse bevægede glasset sig - til sidst ukontrollabelt. Lederen af "legen" fik et totalt sammenbrud og forlod skrigende klassen, og ret rystet måtte jeg ud at lede efter hende og fandt hende til sidst helt ude af sig selv. Jeg indkasserede en "næse" fra min rektor og en formaning om ikke mere at lave den slags i timerne.

Set i bakspejlet virker alt dette nok lidt flippet, men på en eller anden måde var det med at styrke fagets bevidsthed hos eleverne. Det havde også stor betydning, at præsterne i løbet af 70'erne blev erstattet af uddannede religionslærere. Faget var velegnet til at afprøve nye undervisningsformer, og gruppearbejde viste sig særdeles brugbart til diskussioner af religiøs karakter. Der blev også udgivet en mængde nye bøger til faget. Det virkede derfor helt selvfølgeligt, at eleverne fra 1977 fik årskaracter, som talte med i det samlede eksamensgennemsnit (men stadig ikke eksamenskaracter).

I 80'erne fortsatte denne tendens, og i 1986 blev religion ophøjet til eksamensfag på linje med de øvrige fag. Alle religionslærere deltog i en afstemning, om hvorvidt faget skulle være eksamensfag eller ej. Jeg må indrømme, at jeg stemte nej – ud fra den betragtning at det var dejligt at undervise i et fag, hvor man ikke hele tiden skulle tænke i pensum og eksamen/eksamenskrav osv osv, men jeg må indrømme, at jeg i dag er glad for, at religion er blevet eksamensfag – med hører også, at eleverne altid er glade for at komme op til eksamen i faget.

Konsekvenserne af denne opnormering af faget blev, at både læseplan og undervisning blev strammet – og fra nu af blev det umuligt eller vanskeligt at læse de mere "flippede" emner. Det obligatoriske stof slugte simpelthen hele undervisningstiden. Endvidere blev faget placeret med 3 timer i 3g – en klar pædagogisk forbedring, for der kom nu mere samling over feltet.

Det er således meget sjældent, jeg i dag får spørgsmålet om, hvorfor vi skal have faget religion. Faget indgår som et helt naturlig bestanddel af gymnasiets obligatoriske fag, og som regel er eleverne spændte og lidt nysgerrige, for de har jo ikke haft kristendom/religion i mange år, måske ikke siden de gik til konfirmationsforberedelse.

Alligevel kan der godt – især når vi skal til at læse om kristendommen – komme floskeludbrud om at ”det er kedeligt” og ”det ved vi godt alt sammen i forvejen”, men det viser sig næsten altid, at det, eleverne troede, de vidste i forvejen, ikke har så meget med kristendom at gøre. Det er en meget udbredt opfattelse, at ”de 10 bud” er god kristendom, at hvis man overholder dem, så kommer man i Himlen, og hvis ikke – i Helvede. Mange bliver virkelig forbløffede, når de får at vide, hvad kristendom egentlig går ud på, men ved eksamensbordet – når man er presset – glider nogle elever alligevel – trods min massive påvirkning, ofte tilbage til de gamle klicheer. En anden udbredt holdning er, at hvis man er kristen, så skal man bogstaveligt tro på alt, hvad der står i Bibelen, gå i kirke hver søndag, osv.. Også det giver anledning til mange konfrontationer og diskussioner.

Det er således en spændende pædagogisk opgave at tage livtag med disse fundamentalistiske elevforestillinger. Undervisningen må ifølge bekendtgørelsen ikke være forkyndende, men det varer ikke længe, før eleverne vil have læreren ud af busken: ”Er du kristen?” Jeg plejer at svare, at som medlem af folkekirken er svaret naturligvis ja. Men det svar bliver ofte ikke accepteret – der skal mere til, synes de – og så er vi inde i den gode dialog.

I det seneste skoleår drøftede vi i forbindelse med kristendommen også præsternes forkyndelse. Vi gennemgik meget grundigt prædiketeksten til en søndag, vi havde udvalgt (19.sønd.e.trin.), og om søndagen gik eleverne så til gudstjeneste i deres sognekirke. Det var en stor overraskelse/nyhed for de fleste, at der bliver prædikeret over den samme tekst i alle landets kirker. Opgaven var så at fortælle i klassen, hvad præsten havde lagt vægt på i prædikenen. De fleste elever i klassen kom da op søndag morgen, deltog i en gudstjeneste og aflagde referat. Jeg var egentlig glædeligt overrasket over, så godt de kunne referere prædikenerne og – ikke mindst vurdere dem. Jeg har også prøvet at lade eleverne skrive en prædiken. Det tog meget lang tid (for lang) – men de unge blev i hvert fald klar over, hvor svært præsterne måtte have det.

Der er således en verden til forskel på religionsundervisningen i 1950'erne og i dag. Eleverne er i dag helt anderledes motiverede end dengang, og som lærer er det særdeles tilfredsstillende at undervise i faget. Religion er blevet et fag, man regner med. En gang imellem spekulerer jeg på, om islams stigende indflydelse har spillet ind. Mange unge bliver konfronteret med islam gennem venner og klassekammerater, og de er helt klart interesserede i, hvad islam er for en type religion, og hvad forskellen egentlig er mellem kristendom og islam. Men dermed skærpes interessen for vores ”egen religion”. Hvad står vi selv for?

Genetik og gén-etik

Af formanden for Etisk Råd, fhv. amtsborgmester Erling Tiedemann

I løbet af sommerferien har jeg to forskellige steder stået foran to forskellige mindesten. Den ene står nogle kilometer syd for Gilleleje, og den indhuggede tekst minder om, at der her engang var en stor, lavvandet sø - Søborg Sø. Den er i dag er totalt afvandet og omskabt til frodigt agerland. I slutningen af 1800-tallet opsatte egnens bønder mindestenen for at hædre en mand, som man i særlig grad kunne takke for det vellykkede resultat. Og med rim, der nok er forfattet af den lokale skolelærer, hedder det blandt andet:

*Af Søborg Sø med det blanke vand
skabte han muld og agerland.
Sit fædreland gjorde han megen gavn.
Løjtnant Fejlberg er mandens navn.*

Den anden mindesten, som jeg så i sommer, var nok omkring 100 år yngre og således rejst i vor egen tid. Den stod i Sverige, ved Hornborga Søen, som er en stor, lavvandet sø, fyldt med et fantastisk fugle- og planteliv. Stenen mindes, hvordan man i vor tid har genskabt naturen ved at opgive afvandingen og hæve vandstanden, så der igen er blevet sø, hvor der midlertidigt havde været agerland. Og iflg. teksten på stenen var denne naturgenopretning selvfølgelig også sket *til fædrelandets gavn*.

Der er for mig at se noget symbolsk i de to sten – og især i den rækkefølge, hvori de er blevet rejst. De manifesterer, at vor tids mennesker er kommet til bevidsthed om, hvordan indgreb i naturen, som – ingen tvivl om det! – i sin tid er blevet gjort i den bedste mening og med et

politisk korrekt sigte, som de fleste på daværende tidspunkt kunne tilslutte sig, - hvordan disse indgreb efterfølgende har vist sig at være problematiske, ja, måske endda fejlgreb, som vi nu må genoprette. Tankevækkende er det i den forbindelse, at denne bevidsthed er vokset så stærkt, at Skjern Å har nået at blive både rettet ud og rettet ind igen i løbet af bare én generations tid.

Man skal sjældent fordømme fortiden, men selvfølgelig skal vi lære af den, - og meget tyder på, at den stigende folkelige optagethed af etik er udtryk for netop en sådan læren. Sansen for, at ikke alting kan tåle at blive afvandet, hvis noget væsentligt ikke skal blive sat over styr, breder sig - og det handler ikke bare om lavvandede søer, men også om meget, der har relation til vores selvforståelse og værdighed som mennesker. Heller ikke respekten for menneskets værdighed og for menneskeligt liv tåler en fortsat sænkning af vandstanden. Etik er således kommet på dagsordenen, - måske som udtryk for abstinenssymptomer. Måske bare som resultat af den nævnte kommen til besindelse over for naturen.

Gén-etik er i den forbindelse etik om genetik, - det vil sige: etiske overvejelser om genetikens velsignelser og/eller eventuelle forbandelser. Der er mange måder, hvorpå man kan udtrykke, hvad etik drejer sig om.

En af dem er at sige, at etik drejer sig om det gode liv. Det sagde allerede Aristoteles.

På den sidste baggrund er det nemt at se, at behandling af syge mennesker, herunder med medicin, umiddelbart fremtræder som et etisk set godt mål. At det i forhold til netop det gode liv nogle gange ikke er et fuldstændigt ukompliceret mål, er nok gået op for de fleste.

Alligevel er der efter min opfattelse ingen tvivl om, at det er noget fantastisk stort og betydningsfuldt, som i disse år finder sted inden for den genetiske forskning.

Forestiller man sig, at man reelt kunne nå frem til for eksempel at fremstille medicin helt uden bivirkninger, men samtidig særdeles virkningsfuld, tilpasset den enkelte patient, - så ville det naturligvis være fantastisk.

Kortlægningen af vores fælles arvmasse, det humane genom rummer imidlertid andre perspektiver end de behandlingsmæssige - p.t. nok især andre, nemlig diagnostiske muligheder, mens der har været så langt mellem de terapeutiske snapse, at ingen har kunnet blive fuld af dem!

Men det humane genom er jo også langt fra kortlagt. En klog mand med forstand på de dele citeres for, at det er, som om vi har fået udleve-

ret en telefonbog med alle numrene i, men der står endnu ikke, hvem der har det enkelte nummer. Man kunne så tilføje, at hvis man skal finde ud af dét ved successivt at ringe alle numrene op for at høre, hvem der tager telefonen, så vil det nok tage et stykke tid, før den telefonbog er færdig.

Men dele af den *er* færdig, og resten bliver det nok i den kommende generations tid, og man vil da med rimelig sikkerhed - blot på basis af en blodprøve fra øreflippen - kunne se det enkelte menneskes genetiske profil.

Dermed vil man kunne undersøge raske mennesker for sygdomme, som de er genetisk disponerede for at få på et eller andet tidspunkt, men aktuelt ikke har. Og hvis det så er sygdomme, hvis udbrud man kan forebygge fx. ved at omlægge sin levevis eller ved at tage bestemt forebyggende medicin, så vil mange ting, ikke bare sjældne sygdomme, men også folkesygdomme som sukkersyge og forhøjet blodtryk med diverse følgevirkninger kunne forebygges meget mere effektivt end nu - hvis man altså tager medicinen og omlægger sin levevis, forstår sig ...

Ud fra sådanne etiske betragtningmåder, som man med tanke på en af Jesu lignelser nogle gange sammenfatter i begrebet *den samaritanske forpligtelse*, er det indlysende, at vi her står over for noget særdeles positivt.

At behandle syge mennesker og afhjælpe menneskelig lidelse er som udgangspunkt udtryk for god etik.

Ligesom man vel også må sige, at dét at ville skabe mere landbrugsjord, der kan give både føde og beskæftigelse, som udgangspunkt var udtryk for god etik.

Men som genopretningen af Hornborga Søen antyder, så er alt ikke dermed sagt.

Vi bliver nødt til både at erkende, at ikke alene er mange af de behandlingsmæssige perspektiver fremtidsmusik, men at den medalje jo heller ikke er opfundet, som ikke også har en bagside. Vi er derfor tvunget til at forholde os kritisk til de glansbilleder, som vi præsenteres for.

Ved glansbillede forstår jeg i den forbindelse en rosenrød fremstilling af de mulige fordele ved noget, der også rummer problemer, som imidlertid ikke omtales, herunder etiske problemer.

Måske kan et glansbillede også defineres som en melding i medierne, som næste dag bringer patienter til deres praktiserende læge for at få en behandling, som i virkelighedens verden endnu slet ikke eksisterer - og måske aldrig kommer til det ...

Men da det jo ikke kun er genetik, men også gén-etik, dette indlæg drejer sig om - og dermed etik, så lad os se lidt på, hvor etikken hører hjemme i det samlede interessefelt.

Enhver profession består pr. definition i at kunne noget bestemt, som de, der ikke er omfattet af faget, i almindelighed ikke anses for at kunne. Ethvert fag handler om, hvad man *kan*.

Politik handler ikke om, hvad man kan, men om, hvad man vil. Af og til er det nødvendigt at tilføje: Hvad man vil - *af dét, man kan ...*

Og etik handler så om, hvad man *bør* - d.v.s. hvad man bør ville - af dét, man kan ville.

Men mens *kan* og *vil* tit forekommer os at være så enkle at forholde sig til, at min far i sin tid kunne sige, at "man kan, hvad man vil", så er det øjensynligt langt vanskeligere for os mennesker at få fat på dette *bør*.

Etik handler om det gode liv, sagde allerede nævnte Aristoteles.

Etik drejer sig om at opstille begrundelser for moralske normer og valg, har man tilføjet.

Etik består i at analysere dilemmaer og afveje modstående, men legitime interesser, kunne man såmænd også sige. Og et dilemma kan jo defineres som et tvunget valg mellem to alternativer, der begge er ugunstige – om ikke af andre grunde, så fordi man ved at vælge det ene må give afkald på det andet.

Men ligegyldigt om man nu siger det på den ene eller den anden mere eller mindre langhårede måde, så kommer man tilbage til dette *bør*:

Etik handler om, hvad man *bør* - underforstået, at der altså er noget, man *bør* af dét, man kan, og at etik derfor ikke bare kan bero på, hvad man vil eller kan forhandle sig frem til at ville af dét, man kan.

Det sker ikke så sjældent, at etikken fremstilles som lyselukker, - altså at etik anses for at være identisk med en hel masse mere eller mindre overflødige bekymringer, som nogle halvgamle mennesker sidder og drøfter i deres elfenbenstårn - helt upåvirket af de problemer, som fx. alvorligt syge mennesker kan have. Når der så kommer en ny behandlingsmåde frem, så kommer dem med etikken straks styrtende med hændervridende argumenter og fortæller om glidebaner og andet ondt. Men intet billede af etik kan være mere forkert.

Etik er i virkeligheden kun udtryk for menneskets årtusindlange forsøg på at forholde sig realistisk til begrebet det gode liv, - men altså: det gode liv forstået i en større sammenhæng og på et længere sigt.

Det drejer sig ikke om den slags gode liv, som man måske kan opnå i forbindelse med en festmiddag, men som ville give sådanne tømmermænd næste morgen, at man helt klart kommer til at opleve det gode liv som et forbigående fænomen ...

Af og til er vi jo nødt til - i tide - at problematisere glansbillederne for at undgå, at de forfører os. Vi må erkende, at tingene kan være tvetydige og vurdere ikke bare medaljernes forside, men også deres bagside i forhold til vore grundværdier og vores viden om, hvad der langsigtet gavner det gode liv.

Bevares, det er da flot og vi klapper med rette, når cykelrytteren ruller over målstregen som den første og modtages med pokal og bånd og blomster, men har der været doping med i spillet, handler det jo ikke bare om sportsligt snyd; det handler også om en kropslig præstation, der er erhvervet på en afbetaling, hvis afdrag skal erlægges af fremtidens krop. Der er en pris på alt, men der er ikke nødvendigvis et pris-skilt på alt; nogle gange afslører prisen sig først på kontoudskriften, hvis man har glemt at spørge om den.

Når etik derfor nogle gange handler om at afstå fra noget, som man måske har morderlig lyst til, og som man yderligere kan se nogle store umiddelbare fordele i, så gælder det jo ikke for at genere os, men fordi den årtusindgamle menneskeklogskab, der er indbygget i etikken, fortæller os, at under en helhedssynsvinkel og på det lange sigt, så er det i både vores egen og andres velforståede interesse at lade være med at gøre, hvad vi bør holde os fra.

Det er den overfladiske og reduktionistiske autonomi, som kan komme i klammeri med etikkens "bør" - ligesom den tit i øvrigt kommer i konflikt med en forebyggelsesmæssig realisme.

Ligesom da en af vore drenge derhjemme, som nu forlængst er voksen og selv far til børn, som lille løb ud for at lege i sneen og min kone råbte efter ham: "Du skal have hue på; du får ondt i ørerne" - og så svarede knægten: "Det bestemmer jeg selv ...!"

Ja, huen måske - men ørerne?

Hvad det gælder om, er at få øje på etikken som den store frisætter.

Vi skal lade være med altid at tænke "etik" ind i en forståelsesramme af moraliseren og forbud, fordømmelse og stigmatisering.

Tænk meget heller etik ind i en forståelsesramme af realisme, bæredygtighed, økologi, balance, forankring i det sunde - og det sundes forandring i etikken.

Det er egentligt lidt som med De ti Bud, som mange er tilbøjelige til at forstå bare som ti *påbud* og *forbud*, men som ved nærmere eftersyn er ti *tilbud* om et godt liv. Måske skyldes misforståelsen, at vi i vores katekismer ofte har isoleret budene fra deres bibelske sammenhæng og begyndt direkte med det første bud. Men i virkeligheden starter de ti bud (eller de ti ord, som jøderne siger) sådan: "Jeg er Herren din Gud, som førte dig ud af Egypten, af trællehuset." - og så først kommer det: "Du må ikke have andre guder end mig". Kort sagt: Jeg har befriet dig, og her følger nu, hvordan du skal leve, hvis du vil blive ved at være fri og ikke ende i slaveri igen.

Og som sagt: etik handler om at sætte fri.

Imidlertid er vi i betydelig grad vidne til en interessebestemt fortrængning af etik.

Fortrængningen af etik sker ofte gennem en relativisering af sandheden - ganske svarende til den fortrængning af gode sundhedsråd gennem relativiseringen af sandheden om tobaksrygningen, som forebyggelsen må se sig stillet overfor.

Det medicinsk-industrielle kompleks forekommer af og til at have samme følelser for Etisk Råd, som tobaksindustrien må formodes at have haft for Tobaksskaderådet ...

I forbindelse med, at etik som nævnt også handler om at begrunde vores moralske valg og stillingtagen, skal man imidlertid være opmærksom på dét, man kunne kalde de etiske begrundelsers netværk. Altså selve det forhold, at tingene hænger sammen: at det gode liv ikke kan snydes - eller at man ikke kan snyde sig til det, hvis der ikke er konsistens i ens valg.

Vi mennesker er naturligvis ikke fuldkomne; vi er nærmest det modsatte. Vi er heller ikke altid konsistente i vores valg og begrundelser.

Virkeligheden er imidlertid rædselsfuldt konsistent. Som bekendt tilgiver Vorherre altid. Vi mennesker tilgiver af og til. Men naturen tilgiver aldrig. Deraf hele vores aldeles relevante optagethed af økologi og bæredygtighed.

Og egentlig forholder det sig lidt på samme måde med det gode liv - inklusive dét aspekt af det gode liv, som hedder at være sund og rask, glad og fri.

Men etiske begrundelser hænger som nævnt sammen, og vores stillingtagen trækker lange spor efter sig. Den opgivelse af den etisk bestemte beskyttelse af det tidlige mor-barn-forhold i forbindelse med fx. den fosterdiagnostik, som vi noget misvisende betegner som forebyggende, har jo indført en generel betingethed i forholdet mellem forældre og børn. Samfundets praksis her giver nærmest vore børn det budskab, at "hvis vi havde fået at vide, at der var noget i vejen med dig, ville vi ikke have haft dig!"

Hvordan forestiller vi os egentlig, at et sådant budskab virker på et barns selvværd? Og hvordan forestiller vi os egentlig, at det aspekt af psyken, som netop hedder selvværd, indvirker på immunforsvarets vilje til at forsvare dette liv og dette helbred?

Når vi nu så på denne mere generelle baggrund kigger lidt nærmere på gén-etikken, så må vi tillige tage i betragtning, at mens en genetisk undersøgelse i tide kan afsløre en disposition, som kunne føre til sygdom - en sygdom, hvis udbrud nu kan forebygges, så vil genetiske undersøgelser også kunne bruges til at undersøge raske mennesker for sygdomme, som vil bryde ud hos dem på et eller andet tidspunkt. Sygdomme, som de ikke kan gøre noget som helst for at forhindre

udbrud af, og sygdomme, som ikke kan behandles, når de først er brudt ud. En gén-test kan her give en viden, som man ikke kan bruge til noget operationelt, men en viden, som kan blive en stor belastning, der bestemt ikke peger i retning af det gode liv.

Selv om det nu er muligt at foretage en gén-test og konstatere, om en person har fået genet for den alvorlige og arvelige nervesygdom, Chorea Huntington, så har det jo vist sig, at det kun er 10-12 % inden for de berørte familier, som ønsker undersøgelsen. Det massive flertal finder, at de bedre kan leve med håbet om at gå fri end med viden om, at slaget med sikkerhed vil falde.

Og hvad med os andre? Vi ved, at vi skal dø, men ville vi for eksempel gerne vide helt præcist, på hvilken dag og på hvilket klokkeslet vi skal dø? Er realiteten ikke, at vi falder i søvn hver aften, fordi vi forventer at vågne næste morgen. Hvis vi vidste, at dét gjorde vi ikke, så kunne vi nok ikke falde i søvn ...

Men den viden, folk ikke selv kan bruge til noget, kan andre særdeles vel bruge, fx. forsikringsselskaber - eller arbejdsgivere, der gerne vil kende et menneskes genprofil forud for en stillingtagen til, om det kan betale sig at satse på den medarbejder. Det er jo p.t. forbudt i Danmark, men når jeg tænker på, hvordan hensynet til konkurrencesituationen i almindelighed får lov at skubbe etikken til side i Danmark, så er det jo nemt at se, hvor vi vil ende, hvis den slags breder sig i det udland, vi skal konkurrere med.

Genetikken sætter dertil et ekstra problem til de etiske problemer, vi i forvejen har med fosterdiagnostik og kunstig befrugtning, herunder præimplantationsdiagnostik, i det daglige bare kaldet ægsortering. Skal man abortere et lille pigebarn, fordi en genetisk undersøgelse viser, at hun har en overrisiko for at udvikle brystkræft, når hun engang er blevet født og har levet mange år?

Og hvis hun allerede er blevet 22 år og får foretaget en undersøgelse, der viser, at hun har et af de gener, der i væsentlig grad disponerer for brystkræft, skal hun så rådes til at forebygge udbruddet ved at få amputeret begge bryster og æggestokkene med, fordi der kan være en sammenhæng her?

Og ikke nok med det. Gener hænger jo sammen i familierne, og den viden, som den ene kan ønske sig at få ved at stille op til en génunder-søgelse, er ikke nødvendigvis en viden, som resten af familien ønsker at få, - men det risikerer de at få i de tilfælde, hvor resultatet af undersøgelsen af det ene menneske også giver svar, for så vidt angår andre i familien.

Fortielsen og den lovbefalede anonymitet i forbindelse med sæddona-tion vil jo nok også komme under pres i takt med, at et barn, som måtte

være i tvivl om sit fædrene ophav, blot kan snuppe et hovedfår fra sin far, mens han sover til middag på sofaen, og sende det ind til analyse sammen med en af sine egne lokker.

Etisk er vi altså nødt til ikke blot at tale om retten til viden, men også om retten til ikke-viden.

Genetikken rummer således ikke bare fantastiske muligheder for undersøgelse og behandling, herunder for udvikling af individrelaterede nye lægemidler, - muligheder, hvor kun fantasien sætter grænser. Det er måske også kun fantasien, som sætter grænser for de etiske dilemmaer og problemer, som også kan blive resultatet. Det er derfor, det er så relevant at supplere oplysningen om genetik med en debat om gén-etik.

Når vi i Danmark møder disse ting, har vi imidlertid svært ved at få taget stilling til dem.

Der er ikke enighed om etikken, og hvorfor er der så egentlig ikke det? Etikens opgave er jo som nævnt at begrunde vores moralske valg og stillingtagen, - og hvordan har det sig egentlig med disse begrundelser? Hvad bygger de på? Er realiteten, at de tit bygger på nogle standardargumenter og automatsvar, som vi ikke altid får tænkt helt igennem?

Lad os tage et konkret eksempel:

Det er jo en udbredt antagelse i vores kultur, at hvis man står med reel mulighed for at behandle sygdom og afhjælpe menneskelig lidelse, så skal man gøre det. Jeg har jo også udtrykt begejstring ved tanken om genetiske muligheder i så henseende. Det er der næppe megen uenighed om. Men der er måske heller ikke megen eftertanke over det.

Thi holder det egentlig altid vand?

Vi har f.eks. mange nyresyge i dette land, som venter på en transplantation, men udsigterne er lange, og mange vil formentlig aldrig nå at få en ny nyre, men må leve i årevis med dialysebehandling et par gange om ugen. Vi mangler nyrer.

Men hvis vi er enige om, at syge mennesker skal behandles, så vidt det overhovedet er muligt, kunne vi så egentlig ikke godt skaffe nogle flere nyrer - fx. ved at købe dem?

Vi ved jo godt, at vi kan købe alle de nyrer, vi har brug for.

Hvorfor køber vi ikke organer? Det gør vi ikke, fordi vi erkender, at vi dermed ville passere en etisk grænse, som bør anses som hellig. Vi må ikke udnytte menneskers nød og fattigdom på den måde, ja, ikke nok med det: vi har i det hele taget det etisk betingede grundsynspunkt, at menneskelige organer ikke må blive en salgsvare, en ting. Vi må ikke tingsliggøre hinanden, og som befolkning i et rigt land må vi ikke forfalde til at betragte befolkningerne i fattige lande bare som en art mine,

som vi kan udnytte ved at købe råstoffer i form af levende organer til løsning af vore behandlingsbehov. Ikke alene vil det være uetisk; det vil heller ikke være særligt klogt. Efter terrorangrebet på World Trade Center i New York den 11. september er det jo nok gået op for de fleste, hvor store spændinger der hersker i denne verden mellem os i det rige Vesten og mange andre befolkninger. Det er derfor ikke særligt klogt, hvis vi bliver ved med at betragte andre landes fattigdom som deres problem – og vores chance!

Så nu har vi i hvert fald sat et første spørgsmålstejn ved det standard-svar, vi altid giver. Det er altså alligevel ikke altid så enkelt, at man bare kan sige, at hvis folk er syge, så skal man behandle dem med dét, man kan og kan skaffe penge til. Der er altså ting, man godt kan, men som man ikke bør, selv om det isoleret betragtet utvivlsomt kunne gavne nogen.

Og tænker vi lidt videre over det, så vil vi opdage, at der er mange ting, man kunne gøre fx. for at udrydde sygdomme, men som vi ikke gør, fordi det i sig selv ville være etisk uacceptabelt.

Vi forlanger jo for eksempel ikke tvangsmæssig ægsortering eller om nødvendigt tvangsabort, selv om det naturligvis kunne udrydde en række arvelige sygdomme i løbet af et par generationer.

Vi accepterer heller ikke, at mennesker bliver brugt til medicinske forsøg uden at være blevet informeret og selv have sagt ja, og uanset deres ja accepterer vi ikke, at de bliver udsat for en uforholdsmæssig risiko - selv om dét kunne gøre det meget lettere for medicinalfirmaerne at udvikle og afprøve ny medicin.

Vi erkender også, at man ikke kan tillade sig at hente organer fra mennesker, der alligevel snart vil dø, - selv om også det kunne skaffe os mange organer, som vi i dag savner.

Nej, hensigten helliger ikke midlet, hvis midlet ikke er i orden. En legitim hensigt kan ikke legitimere anvendelsen af et hvilket som helst middel. Det sker, at vi kommer til en grænse, hvor vi må sige, at lige-gyldigt hvor god hensigten er, og lige-gyldigt hvor påtrængende formålet forekommer os, så står vi nu ved noget, som vi ikke må, fordi vi dermed ville komme til at overskride en etisk grænse, som ikke må overskrides - og som vel at mærke aldrig må overskrides, lige-gyldigt hvor god en hensigt vi måtte have, - fordi *det gode liv* dermed ville ende med at blive skadet og slet ikke styrket.

Problemet er naturligvis at finde den grænse - et sted, hvor den både kan og bør forsvares imod, at vi efterfølgende bare glider videre derud ad. Men af og til forekommer problemet også at være, at mange tilsyneladende helt har opgivet at sætte grænser.

Selvfølgelig skal vi ikke lade store behandlingsmæssige potentialer ligge urørte, fordi de kan misbruges, - men omvendt kan vi heller ikke tillade os at lade vores udnyttelse af potentialerne bygge på, hvad der allerede fra starten måtte være utisk.

Gén-etikken udfordrer dermed genetikken. Og genetikken udfordrer gén-etikken.

Måtte vi over for de mange dilemmaer vælge rigtigt, så vi undgår den forråelse, der let følger af at handle utisk.

Måtte vi undgå at afvande og udvande respekten for menneskelivets værdighed ved at søge kortsigtede gevinster på det gode livs langsigtede bekostning.

Og måtte vi især opnå, at mange engagerer sig i de etiske overvejelser og hverken havner i en ukritisk begejstring eller i en lige så ukritisk afstandtagen.

Den danske salmesangs- tradition set med anglikanske øjne

*Af Biskop Kenneth Stevenson, Portsmouth
- oversat af sognepræst Mette Trankjær*

Hver gang jeg oplever den danske salmesangstradition, må jeg medgive en interesse, der hænger sammen med, at jeg hele mit liv har levet på sidelinien af denne tradition. Når jeg besøger Lolland-Falster Stift, befinder jeg mig i den del af Danmark, hvor mange af min fars forfædre var præster.

I 1751 blev Isak Sidenius, fra den norske del af Jämtland, præst i Nørre-Vedby og forblev der til sin død i 1780. Han bragte navnet Sidenius til Falster og endnu den dag i dag er det hans efterkommere, der viderefører det store firma ved navn Sidenius. Den gejstlige del af familien spredte sig også til Lolland: Isaks søn, Jakob, blev i 1805 den første stiftsprovst i det nye stift. En af hans brødre, Kristian, grundlæggeren af familieforetaget i Nykøbing, havde en datter, Anne Margrethe, der giftede sig med Anton Christoffer Bertelsen, der var præst i Taagerup fra 1840-1859. Bertelsen var min fars oldefar. Hver gang jeg hører en dansk menighed synge salmer, hvad enten det er i Danmark eller i den danske kirke i London, hvor jeg sædvanligvis prædiker en gang om året, er det næsten ligesom at komme hjem.

Parallelt med mit personlige engagement i den danske tradition bliver jeg nødt til at operere med modsætningerne dansk og anglikansk. Den danske kirke er så gennemsyret af historie og dansk kultur, at det må overraske ud fra en anglikansk betragtning. I England står den etablerede kirke ganske vist stærkt på landsplan, og jeg er én af de biskopper der har sæde i Overhuset. Men vi har længe, ja lige siden Reformatio-

nen, levet side om side med andre kirkelige traditioner: presbyterianere, kongregationalister, metodister¹ og katolikker. Dette faktum har også betydning for en drøftelse af salmesangen i den anglikanske gudstjeneste, som er temmelig forskellig fra den dansk-lutherske, af den grund at folkelige salmesang i anglikansk sammenhæng er en udvikling, der tog sin begyndelse det 18. og ikke i det 16. århundrede.

Hermed er der sat fokus på en grundlæggende forskel mellem anglikansk og dansk tradition, hvad liturgien angår. I England har vi *The Book of Common Prayer* (1662) samt dens moderne pendant *Common Worship* (2000), og der er ikke én salme i nogen af dem, bortset fra en engelsk oversættelse af *Veni Creator Spiritus*², der benyttes ved ordination af præster og biskopper. Hver af bøgerne består af bønner, korsvar og formaninger, der udgør den engelske kirkes almindelige gudstjenester, dvs.: morgen-og aftenandagter, dåb og konfirmation, nadver og psalter, dvs. Davids salmer oversat til prosa. Faktisk er alt i disse bøger prosa, der forefindes intet på vers overhovedet, og når en ny præst ankommer til et anglikansk sogn, skal han offentligt forpligte sig til kun at benytte sig af de autoriserede gudstjenesteordninger, som så også indbefatter andre ritualer, der udkommer fra tid til anden.

Den anglikanske salmesangstradition

Når det drejer sig om salmesang, er modsætningen mellem vore to traditioner endnu større, fordi der ikke findes én autoriseret salmebog i den engelske kirke. For mit eget vedkommende er jeg sammen med nogle få andre af den opfattelse, at der her er tale om en grundlæggende svaghed, mens mange nyder den frihed vi her har. Op igennem det 16. og 17. århundrede var der en tendens til, at man sang Davids salmer på vers. Man sang fra de to mest vægtige udgivelser, *Sternhold and Hopkins* (1562) og *Tate and Brady* (1696), der var i brug blandt presbyterianere og kongregationalister. Til dels fordi det var nemmere for den almindelige menighed at synge på vers, og fordi Davidssalmerne i prosaform frembød åbenlyse vanskeligheder og skulle "punkteres", så man kunne vide, hvornår man skulle bevæge sig fra en tone til en anden. Der fandtes også oversættelser af *Genfer-Psalteret*, men det var ikke populært alle steder. Det fortælles at dronning Elizabeth I ikke syntes om de sprælske melodier og kaldte dem for *Genfer-spjæt*.

Såvel i frikirkerne som i den anglikanske kirke var der imidlertid en stigende utilfredshed med udelukkende at synge salmer baseret på Davids salmer. Vores fine 17.tals digter, George Herbert, der også var præst, skrev nogle fornemme digte, hvoraf nogle blev omskrevet til et almindeligt versemål, så de presbyterianske og kongregationalistiske menigheder kunne synge dem. Det var nu et fejlgreb, for de mest betydelige af

dem, der ofte synges i dag, har nu deres egne melodier og kan synges på det oprindelige versemål. Det drejer sig om salmer som :”Let all the world in every corner sing”, ”King of Glory, King of Peace”, ” The God of Love my shepherd is” og ”Teach me God and King“. Kongregationalisten, Isaac Watts, som Grundtvig oversatte til dansk, gjorde en betydelig indsats for at fremme den egentlige salmesang. Men de mest centrale skikkelser, John og Charles Wesley, er begge fra det 18.århundrede. Længe før det skisme, der under Johns ledelse førte til, at metodisterne i 1784 brød med anglikanerne (Charles forblev anglikaner), havde de to brødre i 1738 udarbejdet deres ”Collection of Psalms and Hymns”, der blev fulgt af mange andre. Fra et dansk synspunkt må disse salmer teologisk tage sig ud som en blanding af noget pietistisk og noget højkirke- ligt, eftersom salmerne er meget evangeliske, men også stærkt sakramentale, hvilket var årsagen til at de blev hilst velkommen i anglikansk gudstjenesteliv. I det følgende århundrede var John Mason Neale pioner, når det gjaldt oversættelsen af de gamle græske og latinske salmer, som Grundtvig allerede var begyndt at arbejde med. Forskellen på de to var, at Neale holdt sig strengt til originaltekstens ordlyd, mens Grundtvig var mere nyskabende.

I det 19. århundrede udkom der forskellige salmebøger, hvoraf ”Hymns Ancient and Modern” (1861) var den første, og i dag er udbuddet rigt varieret. Groft sagt er ”The New English Hymnal” overvejende højkirke- lig og intellektuel, ”Hymns for Today’s Church” er pietistisk, mens ”Common Praise”, der efterfulgte ”Hymns Ancient and Modern” ligger et eller et andet sted midt imellem de to. Mange af disse bøger har meget til fælles.

Også den karismatiske bevægelse har gjort sin indflydelse gældende, hvilket betyder at biskopper må træde varsomt, når de tager på besøg rundt om i stifterne ! Det er bestemt et sundhedstegn, at der skrives og synges salmer med så stor kreativitet, og at der er en levende interesse for diverse musikgenrer, hvis betydelige forskelligartethed må virke slående på en dansk besøgende. Blandt præsterne i Portsmouth stift er der to salmedigtere og fra tid til anden bestiller jeg salmer hos dem til særlige lejligheder, f.eks. til ordinationer.

En sammenligning mellem dansk og anglikansk

Anglikaneren betragter nok bønnebogen på samme måde som danske- ren betragter salmebogen. Faktisk er der en sammenligning, der ligger lige for: I Danmark står salmerne først, så følger de liturgiske tekster, som i overensstemmelse med luthersk tradition er mere enkle og mindre medinddragende end de anglikanske. I England er salmebogen der- imod som oftest en bog helt for sig, selvom det i nyere tid er sket, at den

er udkommet indbundet sammen med bønnebogen, som dog ufravigeligt står først. Det betyder, at anglikaneren - i hvert fald tidligere - har kunnet mange bønner og store dele af liturgien udenad. Det vil først og fremmest sige fadervor, trosbekendelsen, takkebønnen, syndsbekendelsen, der, til forskel fra i Danmark, er del af den almindelige gudstjeneste, samt de dele af nadverritualet, der som oftest synges, altså det store Gloria, Helligsangen og O du Guds lam. Når en præst går på prædikestolen vil han aldrig som i Danmark bruge et salmevers som bøn før prædikenen, men én fra en bønnebog eller sin egen.

Det er uudgæeligt, at der finder en overlappning sted mellem det liturgiske og den enkeltes bønsliv, og det er interessant at notere sig, at der i det 17. århundrede sker det, at bønnebogen i England og salmebogen i Danmark begge smitter af på den personlige andagt, dvs. at ingen af dem længere er begrænsede til kirkebrug. På den tid begynder antallet af engelske andagtsbønner at vokse og Kingos salmebog forsynede såvel kirke som hjem med morgen- og aftensalmer, samt med salmer, der trækker på almen menneskelig erfaring. I dag er forholdene imidlertid anderledes. Lige nu oplever vi i England meget af det, som også danskerne står overfor: Menigheder, hvor folk kun kommer ved særlige lejligheder, og den liturgiske tradition befinder sig i en krisesituation, hvilket dels kan henføres til nye gudstjenesteordninger, dels til at yngre mennesker er mindre fortrolige med liturgien. Dette er ikke noget jeg begræder, men noget jeg ser som en chance, for at kirken kan være mere offensiv i arbejdet med mission, så meget desto mere som der i det engelske samfund efter alle solemærker at dømme pågår en debat om åndelige værdier, der ikke eksisterede, da jeg blev ordineret for 25 år siden.

Hvad finder jeg mon så i en dansk gudstjeneste? På trods af de modsætninger, jeg har opstillet, ser jeg mange ligheder. Hvor dansk tradition har en rig og forholdsvis stabil salmetradition helt tilbage fra reformationen og fremefter og en mere enkel liturgisk praksis, har det taget tid for anglikanerne at udvikle en salmetradition overhovedet, idet vi ikke havde en Martin Luther at forholde os til på det område. Således hviler vores tradition på et stærkt fundament af liturgiske tekster, der ikke er på vers. Jeg tror, at denne forskel kan forklares ud fra vores respektive reformatorers forskellige talenter og interesser. Ærkebiskop Thomas Cranmer, der i det store og hele ses som ophavsmanden til de to første bønnebøger fra hhv. 1549 og 1552, var ikke nogen stor digter, hvilket kan ses af de få forsøg på salmeoversættelser, der foreligger fra hans hånd. På den anden side lod hans evner som prosaist intet tilbage at ønske, hvilket ses tydeligt i bønnebogen. Luther havde på sin side en langt større veneration for musikkens plads i gudstjenesten og så sal-

merne som en væsentlig drivkraft i både undervisning og fromhedsliv. Cranmer havde meget lidt af denne veneration og vores musikalske tradition, som den kendes fra domkirkerne, skyldes alene folkelig konservatisme og engagement fra kirkemusikernes side. Vi anglikanere har måttet lære at tage en salme alvorligt, og vores moderne salmebøger er da også fulde af vore egne klassikere: Watts, Wesley, Neale og andre, samt oversættelser af Luthers, Zinzendorfs, Ambrosius' og Aquina's salmer. Men selvom nogle af disse navne, særlig Watts og Wesleys, er velkendte i engelsk litteratur har de slet ikke status af nationaldigtere på samme måde som Kingo, Brorson, Grundtvig og Ingemann.

Et feltstudie

Den bedste måde, hvorpå nogle af disse iagttagelser kan illustreres, er ved helt konkret at beskrive en dansk gudstjeneste, som jeg har deltaget i. Feltstudier er aldrig helt typiske, og mit eksempel stammer desværre ikke fra Lolland-Falster, men er det bedst egnede til formålet. Søndag d.3. september sidste år deltog jeg i højmessens i Århus domkirke, som er en bygning, jeg har kendt hele mit liv. Prædikant var domprovst Jakob Grosbøll. Jeg vil nu gennemgå gudstjenesten og fortælle om mine indtryk, velvidende at de ikke vil svare til en gennemsnitsanglikaners, da vi generelt ikke kender meget til Danmark. Men jeg håber, at mit kendskab til Danmark og mine danske gener vil hjælpe mig på vej. Gudstjenesten begyndte med et orgelpræludium, hvilket er meget luthersk og gør sin helt egen virkning ved med det samme at signalere, at orgelet er en del af gudstjenesten og ikke et blot og bart vedhæng. I England spilles præludiet før gudstjenesten mens menigheden ankommer, snakker og omdeler gudstjenesteordningen m.m. I Danmark fungerer orgelet ikke som iscenesætter, men er en integreret medspiller. Ikke alle anglikanere er velbevandrede i denne tradition, men jeg ved at mange af vore organister ville hilse den velkommen. Hos os er det sådan, f.eks. ved store Landemodegudstjenester i Portsmouth domkirke, at menigheden kaldes til ro af nogle få velkomstord fra domprovsten, og først da følger præludiet. I øvrigt bruges orglet i England på den måde, at organisten før hver salme blot spiller melodien igennem for at gøre menigheden bekendt med såvel selve melodien som dens tempo, mens den danske organist improviserer over melodien både før og undertiden også efter afsyngningen af salmen. Det er en meget anderledes måde at bruge orglet på, og jeg ville ønske at vi havde noget af det samme i England. Jeg mindes en meget højkirkelig præst, som efter at have deltaget i en dansk gudstjeneste, beskrev brugen af orglet som stemningsskabende, hvorpå han bemærkede: "De bruger orglet som røgelse!"

Efter præludiet og kordegnens indgangsbøn (noget vi ikke har i den anglikanske tradition, selvom vi dog kender til at have forskellige indledende bønner i gudstjenesten) sang vi den første salme Lovsynger Herren (DDS 3). Det var ingen overraskelse at begynde med Grundtvig! Også mange engelske menigheder, hvad enten den så er anglikansk eller noget andet, begynder gudstjenesten med en lovsang. Men igen dukker de underliggende forskelle op til overfladen, fordi man som anglikaner forbavses alene af længden af de danske salmer, hvilket måske siger noget om vores ambivalente forhold til brugen af salmer, som (i værste fald) sommetider kan ses som en "mental rygepause" i det liturgiske forløb. Herefter sang vi, fordi der var dåb "O lad din Ånd nu med os være" (DDS 401). I England finder dåb sjældnere end i Danmark sted i selve søndagsgudstjenesten, men ligger som oftest lige efter gudstjenesten eller søndag eftermiddag. "O lad din Ånd" er en oversættelse af salmen "Jesus we lift our souls to thee", som er skrevet af englænderen James Allen, der var frikirkemand, noget der kendetegner alle de engelske salmedigtere, som Grundtvig har gengivet på dansk. Det kan skyldes, at det var deres salmer der var til rådighed, eller det kan afspejle, at Den Anglikanske Kirke viste Grundtvig langt mindre interesse da han besøgte England, end det var tilfældet med præsterne i frikirkerne.

Efter dåben sang vi to vers af den velkendte Grundtvig-salme "Sov sødt barnlille" (DDS 488). Her mødes anglikaneren af den sammensathed, der gør sig gældende i Grundtvigs modsætningsfyldte billedbrug. Den er både meget slående og meget usædvanlig, og hver gang jeg kigger på ordlyden, finder jeg noget nyt, - fra henvisningerne til korstegnelsen og allusionerne til fadervor. I vores tradition har vi ikke nær dåbssalmer nok, selvom det er ved at ændre sig. Lige før prædikenen sang vi "Gud Helligånd du giver hvert bange hjerte trøst" (DDS 252) som bragte os tilbage til den tidlige Brorson-tradition, med sit kraftfulde og varme billedsprog i oversættelsen af en Paul Gerhardt-salme. Det understreger den lutherske tradition at synge en helligåndssalme i forbindelse med evangelielæsningen og ordets forkyndelse; heri ligger en vigtig teologisk pointe, som nogle anglikanere vil vide at påskønne. Efter prædikenen sang vi "Til dig alene, Herre Krist, står alt mit håb på jorden" (DDS 446), som er Thomissøns oversættelse af Hubers tyske originaltekst, altså etableres der endnu en forbindelseslinje tilbage til den lutherske arv ved efter prædikenen at synge en salme, der i sig rummer afgørelsesaspektet. I mange anglikanske kirker ville man forvente en nadversalme på dette sted, netop fordi vi ikke altid synger under uddelingen.

Under nadveren forventer man som anglikaner at synge "Helligsangen" og "O du Guds lam" i prosaform, og på en melodi menigheden kender.

Derfor overraskes vi over at møde en versificeret udgave af "O du Guds lam" (DDS 365), også selvom vi nu i stigende grad bruger versificerede udgaver, - igen fordi de er nemmere at synge. Den største overraskelse kom under uddelingen. Først skylder jeg at nævne, at jeg vant til den højtidelige måde hvorpå uddelingen foregår i Danmark, - med hvert hold nadvergæster knælende indtil bortsendelsesordene har lydt ; og jeg finder det altid vederkvægende, fordi det i England virker som om vi har sådan et hastværk. Så det var salmen vi sang, der overraskede mig : "Med sin alabasterkrukke" (DDS 131), - én af Grundtvigs evangeliesalmer, skrevet over søndagens evangelietekst, en salmetype der findes meget få af i England. Jeg havde halvt om halvt forventet en salme af den type i forbindelse med prædikenen. Nu kom den til at danne baggrund for fordybelse i forbindelse med nadveren og kom til på sin egen måde at forbinde ord og sakramente ganske tæt. Jeg var som altid meget berørt af orgelimpromisationerne mellem versene, som betyder en venten for Guds ansigt. Herefter sluttede vi med "Aldrig er jeg uden våde" (DDS 510), en Kingo-salme med appel, som menigheden helt tydeligt nød at synge. Det er igen overraskende, at man i en dansk gudstjeneste ofte har en kort salme til slut, mens man i England tiest slutter med en lang salme til lovprisning og tak. Så sad alle og ventede til postludiet var klinget ud - noget der desværre ville være fuldstændig uhørt i en engelsk gudstjeneste.

Nogle refleksioner

De salmer, der blev afsunget ved denne lejlighed, bestyrker mig i opfattelsen af, at Luthers salmemesse lever videre i Danmark på sin egen særlige måde med sine helt særegne udviklingstræk. Hver enkelt salmes teologiske karakteristika angiver dens plads i det liturgiske forløb: Fra lovsang over dåb, til Helligånden og ordet, efter prædiken afgørelsen om at følge Kristus efter, under nadveren efterklangen af evangeliefortællingen, til man slutter med at bryde ud i en bekræftelse af, at vi aldrig er uden Guds nærvær. Der er uden tvivl mange andre forklaringer, men vi er ikke i gang med at drive systematisk teologi her, fordi vi beskæftiger os med poesi og religiøs erfaring. Ikke desto mindre har liturgien brug for et læremæssigt fundament, som appliceres en anelse forskelligt i vore to søstertraditioner. I en anglikansk nadvergudstjeneste vil man finde elementer, der ligner, nok med lægfolkets mere aktive deltagelse i bønner og læsninger. Vore gudstjenester har samme grundstruktur, hvor ord og sakramente omhyggeligt holdes sammen, men vores udgangspunkter adskiller sig fra hinanden. Anglikanere lægger mere vægt på detaljerne i liturgien, som den findes i bønnebogens prosaform, mens danskerne lægger mere vægt på salmesangen.

Nogle anglikanere ville bifalde en mere luthersk tilgang, f.eks. brugen af orglet og salmevalget og vi har længe haft præster og organister, der bruger megen tid på den del af samarbejdet. Som biskop vælger jeg kun salmer til ordinationer eller til konfirmationerne i Domkirken, hvor der også altid er dåb. Ved disse meget store gudstjenester prøver jeg at bruge min lutherske arv til at berige anglikansk skik og brug. F.eks. har vi ved ordinationer i Portsmouth domkirke flere hundrede altergæster, hvilket betyder, at flere præster medvirker ved uddelingen. Men inden da, i planlægningsfasen, taler jeg med organisten om, hvordan vi bedst integrerer orgelmusik og korsang under nadveruddelingen, og om hvordan vi bedst indlægger salmer, som resten af menigheden kan synge. Jeg sørger altid for, at der er musik i baggrunden, fordi den virker befordrende for roen i en stor menighed.

Vi har, som i Danmark, lånt fra andre traditioner når det gælder vores salmer, hvilket til dels skyldes, at vi fra begyndelsen har været tvunget til det, fordi der ikke fra den engelske reformations barndom findes en "national" tradition i den henseende. Desværre synges der meget få danske salmer i England, en undtagelse er Baring-Goulds udgave af Ingemanns "I gennem nat og trængsel" (DDS 340). Hvis man ser på oprindelsen af salmerne i vore salmebøger vil man sikkert finde et større sammensurium af nationaliteter end i den danske salmebog, hvilket betyder, at en anglikaner, der ser nærmere på den danske måde at gøre tingene på, først af alt overraskes af den forholdsvis stærke danske konservatisme, og dernæst af den omhu, hvormed salmerne udvælges til søndagens gudstjeneste. Og selvfølgelig er enhver engelsk organist misundelig på jer, hvad orglerne angår, for vi har intet, der på det område kan måle sig hverken med jeres finansielle eller jeres menneskelige ressourcer.

Konklusion

Sommetider kan det være nyttigt at sætte salmer op ved siden af hinanden for at se hvor lighederne og forskellene ligger, - hvilket jeg indtil nu har forsøgt at gøre med vore respektive gudstjenester. Nu vil jeg afslutningsvis drive denne øvelse lidt videre med henblik på visse salmetyper, hvor der igen findes både forskelle og ligheder. Ofte begynder en dansk gudstjeneste med en af Grundtvigs oversættelser af en Davidssalme, og jeg har allerede tidligere nævnt "Lovsynger Herren". Her er der tale om en dobbeltoverraskelse! Selvom vi anglikanere oprindeligt i det 16. og 17. århundrede netop begyndte at synge Davids salmer på vers, overraskes vi af, at Grundtvig ikke skriver kristologi ind i Davids salmerne, sådan som Isaac Watts har gjort det. Jeg er klar over at Grundtvig havde sine grunde til at holde sig tæt til den hebraiske originaltekst f.eks i "Giv

mig Gud en salmetunge" (DDS 4), på samme måde som han gjorde det med sine andre oversættelser af Davids salmer, men det ændrer ikke ved førstehåndsindtrykket.

For det andet er der de fortællende evangeliesalmer, der selvom de ikke er så lange som på Kingos tid, ikke desto mindre er et tilbagevendende fænomen i dansk salmedigtning f.eks. "Hvad er det for en snekke" (DDS 129) og Grundtvigs "Ånden opgav enkesønnen" (DDS 130). Efter gammel luthersk skik sang man disse salmer i forbindelse med prædikenen og vi har intet, der ligner dem inden for det anglikanske salmerepertoire. Faktisk er de eneste to eksempler, jeg kan komme på, som minder bare en smule om genren Tate's "While shepherds watched their flock at night" og Burkitt's "Our Lord his passion ended", og det til trods for at fortællende salmer har åbenlyse fordele: De befordre en gudstjenestelig og teologisk refleksion over dagens evangelietekst ved at inddrage kirkegængerens i perikopen på en måde, så det liturgiske møde med den styrkes, ordet gennemlevs og bliver til andet og mere end præstens oplæsning og prædiken.

For det tredje er der de kraftfulde dåbssalmer. I England har vi meget få af dem, til dels fordi vi har haft den skik at holde dåb søndag eftermiddag ved en gudstjeneste, hvor der sjældent er musik overhovedet. Mange anglikanere ser misundeligt på den rige salmeskat, som danskere her har til rådighed lige fra Gerhardt-Brorsons "Du folk, som kristne kaldes vil" (DDS 405) til Grundtvigs "Kom følg i Ånden med" (DDS 122), hvoraf sidstnævnte ligger i forlængelse af Luthers tanker, og rækker tilbage til de oldkirkelige fædres prædiken, hvor Kristi dåb bruges som fortællegrundlag for vores dåb. Den engelsk-metodistiske salmedigter, Fred Pratt Green, der døde sidste år, har skrevet en bemærkelsesværdig, om end efter danske forhold noget kort, salme "When Jesus came to Jordan", der vidner om, at vi prøver at bringe dåben tilbage på den centrale plads i gudstjenestelivet, hvor den hører til.

For det fjerde findes der i Danmark en større beredvillighed end i England når det drejer sig om at udtrykke den menneskelige erfarings dybde i salmesangen. Kingos "Sorrige og elendighed" (DDS 507) og Grundtvigs "Er du modfalden" (DDS 511) er to velkendte eksempler. Ganske vist findes der i England en pietistisk farvet salmesangstradition, der gerne fokuserer på menneskets sorger, ligesom den regelmæssige brug af Davids salmer i den anglikanske gudstjeneste sikrer, at de mere dystre sider af menneskelivet ikke glemmes eller fortrænges. Ikke desto mindre forekommer dansk religiøs mentalitet overraskende åben på det punkt. Når jeg deltager i gudstjenester af mere karismatisk karakter og nødes til at lovsynge Gud med en næsten ubarmhjertig stålsathed, længes jeg sommetider efter elementer fra dette afsnit af den

danske salmebog. Gud ønsker, at vi skal komme til ham med alle vore erfaringer, og for mange mennesker betyder det ikke kun en evindelig springen op og ned af begejstring.

Afslutningsvis må man sige, at der er meget en anglikaner kan lære af den danske salmetradition, som er en sand skattekiste. En af de vigtigste gevinster ved at rejse ud er, at man kan lære af hinanden og forenes i én tro. Vi skal ikke være så bange for forskellene, hvad enten de er af genremæssig eller indholdsmæssig karakter. Anglikanere kan godt vænne sig til at sidde ned under salmerne, selvom det er lige så fremmed for dem, som det er for danskere at stå op og synge! Venskab i Kristus er langt den største gave; den må vi værne om og så i øvrigt være parate til at lytte til hinanden. Da jeg sidste år i november var på Lolland-Falster for at holde foredrag for præsterne om netop dette emne, tog jeg derfra med mange flere spørgsmål end jeg kom med, og det er jeg dybt taknemmelig for.

1 Presbyterianisme er et synodalt kirkeforfatningssystem, der henlægger kirkens styrelse, herunder kirketugten, til kollektive organer, der består af præster og lægfolk. Til forskel fra det episkopale kirkestyre anerkendes ikke noget højere embede end præsteembedet. Kongregationalismens grundtanke er, at den enkelte menighed er en frivillig sammenslutning, der skal være uafhængig af al kirkelig og verdslig øvrighed hvad angår lære, styreform og liturgi. Man har ingen fælles kirkeorganisation, men et uforpligtende samarbejde mellem de kongregationalistiske menigheder.

Metodismen har rødder i vækkelsesbevægelsen og er en protestantisk kirke, der lægger stor vægt på, hvad der kræves af mennesket for at kunne modtage Guds frelse og herefter på helliggørelsen. Metodistkirken er har en episkopal forfatning.

2 Bruges også ved ordinationer i Danmark som oftest på dansk, men i Lolland-Falsters Stift på Latin.

Teologi og præsteembede

Af sognepræst Jesper Bacher, Rubbeløkke

“ Selvom man ikke kan sige noget passende om Gud, har han tilladt hyldest fra menneskets stemme og har villet, at vi skulle glæde os ved vores ord til hans herliggørelse ”

Augustin, De Doctrina Christiana I.6.

Sådan skriver den berømte oldkirkelige teolog Augustin om forholdet mellem Gud og menneskets ord. Vi kan tale om og til Gud på mange måder i forkyndelse, lovsang og bøn, men også på mere indirekte vis gennem teologisk overvejelse og granskning af ordet om Gud.

Og det er netop teologien eller rettere teologiens plads og rolle i præstegerningen, som skal være emnet for dette indlæg.

Mit eget embede er et særligt markant udtryk for en sådan sammenhæng i kraft af en udtrykkelig forskningsforpligtelse, men er på den anden side ikke andet end en forstærkelse af den studieforpligtelse, der knytter sig til alle præsteembeder.

Der er altså ikke tale om det kvalificerende teologistudium, der afsluttes med kandidateksamen på et eller andet tidspunkt, og som er forudsætning for at få embede i Folkekirken, men om det teologistudium, der en af præstens embedsforpligtelser som en bestandig klargørelse af og fordybelse i det grundlag, som kirken hviler på. Teologi som en proces, der ikke tilendebringes, når man har opnået en bestemt indsigt, men teologi som en uafsluttet proces, der skal sikre forsat indsigtfuld tale om kristendommen.

Som det hedder i præsteløftet : “... jeg vil stræbe efter, ved flittig og alvorlig granskning af Guds ord og troens hellige lærdomme, altid fuldkomnere at danne og duelliggøre mig til dette hellige embede”.

Der jo ganske utvetydigt, men alligevel, er der måske behov for at imødegå visse misforståelser og bagatelliseringer af teologiens rolle i præstegerningen.

Nogle vil sige, at teologi er teori, et andet er praksis. Når man er kommet ud fra universitetets elfenbenstårn, må man give sig i kast med nye

opgaver og lade læren ligge til fordel for livet. Andre vil tilføje, at teologien som et akademisk studium ligefrem kan være en hindring for god kommunikation og grave grøfter mellem præst og menighed. Og så er dem, der føler teologien som et kvælende åg, der begrænser udfoldelsesmulighederne og blokerer for nye initiativer med sine evindelige krav og ældgamle dogmer.

Disse synspunkter fremkommer mere eller mindre tydelig i forskellige varianter hos både præster og lægfolk.

Den første indsigelse gør på en fejlagtig måde en forskel til en modsætning. For der er naturligvis forskel på det videnskabelige teologistudium og livet i kirken, men de to bør til stadighed stå i tæt forbindelse. Livet behøver lærens gennemtænkning, udfoldelse og kritiske spørgen, mens læren tager sit udgangspunkt i livet, troens tale og selvforståelse, kunne man også sige. Teologi er ikke tro på et højere niveau, men troens tænkning. Vores forsøg på at forstå troens grundlag.

Og selvom vi ikke alle sammen er uddannede teologer, så er et teologisk tænkning alle beskåret som troens egen eftertanke, f.eks. i konfirmandundervisningen, hvor man ikke lærer at tro, men om troens indhold og konsekvenser.

Den anden indsigelse stiller også en falsk modsætning op. Teologien betjener sig naturligvis af fagudtryk, som alle andre fag, men de kan forklares og "oversættes", så de bliver forståelige for en bredere kreds. Det er ikke det akademiske studium, der graver grøfter, men dårlig brug af dets indsigter.

Den sidste indsigelse er den mest betænkelige. For i sin iver efter at se resultater og være fornyende "glemmer" den teologien. Målestokken bliver det opsigtsvækkende, det stemningsfyldte og spændende, mens det forhold det har til kirkens grundlag bliver et underordnet spørgsmål. Selvfølgelig kan stiv tradition føles kvælende, men man får ikke luft ved vende ryggen til den, men ved at præsentere en bedre teologi end den traditionelle.

Teologien er så vigtig, fordi den er overvejelse af den rette måde at tale om guderne på, som det hedder i den første definition af teologiens opgave hos den græske filosof Platon (som i øvrigt taler om guder i flertal, fordi han tog udgangspunkt i den græske mytologi).

Skal vi tale om Gud, og det skal vi, så må overveje grundig og kritisk, hvordan en sådan tale virkelig bliver ret.

En ret tale om Gud ved, at talen om Gud også er fejlbarligt menneskeværk. Vi overdøver ofte Guds ord med vores ord og lader vores forudindtagede meninger og kæpheste stå i vejen for sand erkendelse. Det er selvfølgelig ikke muligt for mennesker at træde ud af tiden eller befri sig for alle fordomme, men netop derfor må teologien ikke lade hellige køer og tankeløs snak uantastet, men udfordre og kritisere.

En ret tale om Gud ved også, at vi er i tiden, altid er på vej. Man taler i den forbindelse om theologia viatorum, de vejfarendes teologi. Vi har ikke udtømt hele evangeliets rigdom, vi ser ikke alt klart, men brudstykkevis. Vi kender Gud, men vores kendskab er ikke noget statisk, men i bevægelse og åben for nye vinkler, betoning og opdagelser.

En af de bedste definitioner af teologi, jeg kender, kommer fra den schweiziske teolog Karl Barth: Teologien er "fornuftens livtag med hemmeligheden".

Ikke fordi fornuften skal ophæve Guds hemmelighed, men fordi den med sin kraft og systematiske evne skal gennemtænke konsekvenserne af den forunderlige hemmelighed, at Gud åbenbarer sig for os, at han vil være vores Gud.

At tage det livtag er ikke en hobby for specialister og særligt interesserede, det er en opgave for såvel præster som lægmænd, uagtet at forudsætningerne er forskellige.

Man kan ganske vist ikke tænke sig til troen, men troen fordrer omtanke af os alle sammen !

Nu sidder jeg på tilskuerpladsen

Interview ved sognepræst Torben Møllenbach, Nykøbing

Interview med Henning Rasmussen, der som 74-årig kan se tilbage på sammenlagt 42 lange og aktive år, først i andelsbevægelsen og siden i menighedsrådsforeningen. Nu sidder han mere tilbage-lænet og gør sig sine tanker over livet i folkekirken og over livet i det danske samfund i det hele taget.

Det er en skøn forårsdag med højt solskin, at jeg drejer ind til Kastaniegården, Stokkemarke, hvorfra Henning Rasmussens verden er gået gennem hele hans liv. Her i denne lollandske idyl er han født, og her har han sammen med familien drevet landbrug, fortrinsvis med malkekøer. 'Goddag og velkommen', lyder det fra en velopløst Henning Rasmussen, der straks jeg stiger ud af bilen, foreslår mig en lille tur rundt på gården. Der er ikke meget tilbage af det gamle landbrug, bortset fra bygningerne, der vidner om fortidens travlhed og drift. Vi er rundt i staldene, hvor køerne gik i løsdrift, som var noget nyt på det tidspunkt. Vi ser hestenes båse, for gården havde sine arbejdsheste, og vi står og kigger ud på de store marker, der engang blev passet af Henning Rasmussen selv, men som nu er forpagtet ud. Og inden vi går ind til kaffen, er vi rundt i haven, hvor buske og træer står nyudsprungne, og, indrømmer han, som mest var hans kones område og ansvar. Nu er han tilfreds blot den bliver holdt.

'Der må have været meget at se til med alt det, du igennem årene har været engageret i ved siden af arbejdet her på gården', spørger jeg. 'Ja', svarer han, 'der har været meget, også for meget indimellem. Tidligere havde vi malkekøer og al jorden og det hele skulle jo passes. Det var vanskeligt at nå det hele. Det blev derfor en god ordening for os, da vi i 1978 stoppede mælkeproduktionen som følge af EF's første ophørsordning og dermed solgte køer og opdræt fra'.

Henning Rasmussen fortæller, at først var der hans år i andelsbevægelsen fra 1955 til 1977 som bestyrelsesmedlem i Stokkemarke Andelsmejeri, siden blev det pga. fusionering til bestyrelsesposter i Andelsselskabet 'Mejeriet Lolland' og i Øernes Konsum Selskab for blot at nævne nogle af hans mange bestyrelsesposter.

Ved siden af dette var Henning Rasmussen kasserer for Stokkemarke menighedsråd helt tilbage fra 1965 og frem til 1997. I årene 1970-1989 var han medlem af Menighedsrådsforeningen for Lolland-Falsters stift, og i 15 år fra 1974 sad han i bestyrelsen i Landsforeningen af menighedsrådsmedlemmer, og i perioden 1985-1989 endog som foreningens formand. Henning Rasmussen har tillige været underviser for stiftets kirkekasserere, og i forbindelse med provsternes efteruddannelse har han undervist i kirkegårdsregnskab og kirkegårdsadministration. Og endelig skal også nævnes tiden fra 1990-94, hvor han var medlem af det mellemkirkelige stiftsudvalg som dets første formand.

Skolegangen

Det blev således til mange aktive år med foreningsarbejde, og Henning Rasmussen peger selv på sin gode skolegang som meget betydningsfuld, fordi han derfra fik en solid ballast til sit fremtidige virke. 'Min skolegang står for mig som et meget stærkt grundlag for min videre udvikling', siger han med eftertryk. 'På landet var det var almindeligt dengang, at man gik i skole hveranden dag. Eleverne havde kun den samme lærer; skemalægningen var et forholdsvist overskueligt problem, idet man stort set kun havde tre fag, nemlig regning, dansk og kristendomskundskab'.

'Du har åbenbart altid været god til det med tal', spørger jeg ham, og tænker på de mange bestyrelsesposter, som må have krævet et solidt regnskabsmæssigt overblik. 'Ja', svarer han, 'regning var jeg glad for. Jeg ville gerne nå så langt som muligt og helst længere end mine storebrødre, og det kneb faktisk for min lærer, at finde regnebøger til mig, som han var sikker på, at han også selv kunne regne. Til sidst sad jeg med en realskoleregnebog, som han havde fundet frem'.

'Man har jo ellers hørt meget dårligt om den gamle skole med dens terperi og udenadslære. Har du ikke oplevet det?', spørger jeg.

Henning Rasmussen ser ikke ud, som om at det er noget, der har bekymret ham. 'Det skyldtes nok læreren', fortæller han. 'Vores lærer var politisk radikaler, men kirkeligt var han grundtvigianer, og han kom ofte på Liselund Højskole ved Slagelse. Hans undervisning var præget af Grundvigs tanker om det levende ord, også selvom han helst så, at eleverne kunne deres katekismus og de salmevers, som han syntes, at de skulle kunne. Vores lærer havde sin særlige måde at overhøre

sine elever på, for de, der havde vanskeligt ved at lære, dem lod han gerne slippe lettere igennem, men os der kunne, vi fik lov til at fremsige salmevers og skriftsteder, og kunne vi ikke, så skrev han os op i sin bog, og så vidste man, at til næste gang måtte man hellere se at få læst på lektien’.

For en skoleelev i vore dag, der aldrig har haft udenadslære på skole-skemaet, må det lyde uhyggeligt umoderne, milevidt væk fra projekt-orienterede fag, fra sætten den enkelte elev i centrum, fra heldagsundervisning, fra ansvar for egen læring, og hvad man ellers har fundet på af kloge og mindre kloge pædagogiske tiltag, men Henning Rasmussen ser ikke ud til at have taget den ringeste skade af barndommens undervisning.

‘Udenadslæren duede kun’, fortsætter han, ‘hvis læreren havde sat sig ordentligt ind i stoffet’, og da han siger det, lyder det som om, at den slags lærere har han om ikke haft, så i hvert fald hørt om. ‘Og så lærerens engagement. Det må der til. For det smitter af på undervisningen - og på børnene’.

Efter skolegangen i Tjennemarke, fik Henning Rasmussen sin landbrugsfaglige uddannelse som tjenestekarl på forskellige gårde, og han tænker tilbage på to højskoleophold med stor glæde. Først var han på Rødding Højskole, hvor forstander Hans Lunds samfundslæretimer fik stor betydning for ham, og siden på Askov Højskole, og her blev han meget optaget af forstander J. Th. Arnfreds bibelhistoriske timer.

Provst Davidsen

Det kendskab til kristendommen, som Henning Rasmussen tilegnede sig i de yngre år, kom dels fra skolen, og dels fra en flittige kirkegang, for det var almindeligt i de år, at man hveranden søndag gik til børnegudstjeneste hos pastor Davidsen. Og det var noget nyt, som Davidsen havde fundet på. Han kom til Stokkemarke i aug. 1937, efter at det daværende menighedsråd havde været på Bornholm for at finde en ny præst til sognet.

‘Dengang var det sådan, at menighedsrådene selv rejste ud for at høre de præster, som man var interesseret i. Skærtorsdag var man rejst til Jylland og på vej derop havde man været i kirke for at høre to præster, og det samme gjorde man på vejen tilbage langfredag til Lolland. Undervejs havde man overnattet i Aalborg, og folkeviddet hævdede, at menighedsrådets foretrukne kandidat var Kai Julian, men ham kunne det ikke blive, for han ledede dengang et orkester, der spillede wienermusik på restaurant ‘Kilden’ i Aalborg’.

‘Men man rejste også til Bornholm, og det var der, at man hørte pastor Davidsen, der her havde sit første embede. Blandt menigmand i Stok-

kemærke hed det sig i spøg, at de hellere måtte tage Davidsen, nu da menighedsrådet havde brugt hele to dage på turen. Og Davidsen kom til Stokkemærke d. 24. aug. 1937 på sin fødselsdag'.

Skønt Henning Rasmussen var ud af en grundtvigsk sindet familie, hvor både faderen og moderen havde været på Ryslinge Højskole som unge, og var blevet meget begejstret over opholdet dér, og Davidsen på sin side havde en missionsk baggrund, så fik familien Rasmussen et meget tæt forhold til den nye præst. Faderen var dengang kasserer i menighedsrådet og havde således selv været med til at kalde Davidsen til sognet.

Og som skolekommisionsformand var Davidsen med til at ansætte Henning Rasmussens senere kone som skolelærer i Keldernæs. Han viede Henning Rasmussens storebror samme år, som en anden bror døde, og han var familiens sjælesørger, da en søn døde i 1966. På det mere arbejdsmæssige plan blev Henning Rasmussen med tiden tilknyttet provstiudvalget som regnskabskyndigt medlem. Mange aftner og nætter har de to således siddet og ordnet regnskaber, og ofte har Henning Rasmussen kunnet påpege fejl og mangler i regnskabet, og han glemmer aldrig en replik, som Davidsen afleverede, da han tilsyneladende en gang for meget havde påvist en fejl i regnskabet. 'Det kan godt være, at du har ret', havde Davidsen sagt, 'men det er ikke sikkert, at du skal have det, for der er også et menneskeligt hensyn'.

I det hele taget ser Henning Rasmussen tilbage på disse samtaler med stor taknemmelighed, for Davidsen gav ham en meget grundig orientering om den evangelisk-lutherske folkekirke både historisk og teologisk. Den forståelse af folkekirkens væsen, som han mener at have fået, den har Davidsen en stor del af æren for. Ved siden af Davidsen tænker han også tilbage på andre 'læremestre' med taknemmelighed som de tre seneste domprovster i Maribo: Immanuel Felter, Ole Jensen og Holger Jepsen.

Præsterne og menighedsrådene

Denne forståelse af folkekirkens særlige karakter, som for Henning Rasmussen er så vigtig, den er i store dele af offentligheden på vej til at forsvinde, mener han, i hvert fald blandt de yngre præster.

Han gør sig i denne sammenhæng munter over præsternes fagforeningspolitik, og nævner, at han i præsternes fagblad havde noteret sig, at en af fløjene indenfor fagforeningen kaldte sig 'yngre præster', men så havde han fornylig set, at nu var der kommet en fløj til, der hed 'endnu yngre præster'. 'Mange præster har glemt, at der er noget, der hedder et kald. Nu er deres arbejde blevet til en præstestilling, hvor de ikke har andet i hovedet end deres arbejdstid. Der sidder de på deres

Henning Rasmussen, 2001

kontor fra kl. det til kl. det, men', spørger Henning Rasmussen, 'kan man være præst på det vilkår?' Det er tydeligt at se, at det mener han faktisk ikke, man kan.

Efter denne svada mod præstestanden gør Henning Rasmussen opmærksom på, at skytset også bør rettes imod menighedsrådene og den måde, som de forvalter præsteboligerne på. Han mener, at vi er kommet ind i en udvikling, hvor der fra samfundets side sættes spørgsmålstegn ved menighedsrådenes forpligtelse til at stille en bolig til rådighed for præsten og familien.

'Vil det sige', spørger jeg, 'at du mener, at indenfor en overskuelig fremtid, så vil præsteboligen blive nedlagt, også på landet?'

'Ja', siger han, 'samfundet som sådan er helt optaget af det, og derfor kan præsterne ikke undgå det. For det er et irritationsmoment for menighedsrådene, at præsteboligen koster så og så meget, og så ser der meget bedre ud dér end hjemme hos dem selv. Når man ansætter en præst med familie, der har bopælspligt, så skal menighedsrådet sørge for, at boligen er i top til enhver tid'.

'Men det er vel også oplagt, at der må opstå konflikter mellem præsten og præstegårdsudvalget, hvis man ikke er enige om, hvis bolig det er?'

'Det hænger sammen med', svarer han, 'at menighedsrådene mangler pli, når de besøger præstens private hjem. Og præsteboligen er et privat hjem. Men det er ikke altid, menighedsrådene husker det, for når de slår græsset, maler præstegården, gør rent og lægger nyt tæppe på i

konfirmandstuen, så tror de også, at de har ret til at råde over konfirmandstuen. Sådan er det bare ikke i henhold til gældende lovbestemmelser. Samfundet har taget præsten ned fra piedestalen, og forlanger, at han eller hun skal være som et almindeligt menneske. Præsten skal kunne drikke bajere til en fødselsdag, men gør han det så og skejer ud, så er pokker løs. Der mangler konsekvens! Det gør det ikke bedre, at præsterne tilsyneladende heller ikke længere er interesseret i at slå for at bo i deres sogne’.

‘Forstår præsterne da ikke længere vigtigheden af at bo i sognet’, spørger jeg.

Henning Rasmussen er tilbøjelig til at svare nej. ‘Mange præster vil helst selv bestemme, hvor de skal bo’, mener han. ‘Det er blevet et skattespørgsmål, og man kunne frygte, at præsterne helst ville bo i Sydfalster Kommune, hvor skatten er lav, så kunne de passe deres embeder i kontortiden’.

Henning Rasmussen beklager udviklingen. For boligpligten betyder, at præsten kan virke uafhængig af sit forhold til menighedsrådet. Han skal bo i den bolig, der er stillet til rådighed, og menighedsrådet er forpligtet til at holde den. Han skal derfor ikke behage nogen for at få den rigtige standard.

‘Reglen om, at præsten i sin forkyndelse og sjælesorg er uafhængig af menighedsrådet, giver den afstand mellem præst og menighedstråd, som der skal være’, siger han. ‘Præsten skal ikke kaste blålys for menigheden for at behage den og for at kunne blive siddende i embedet. Derfor er jeg også betænkelig ved ideen om, at der skal være en prøvetid for præster, for hvem skal afgøre, om han eller hun skal fortsætte? Sådan er vi mennesker, at vi for at kunne bevare vores levebrød gerne prøver at gøre alle tilfredse. Man kan i hvert fald ikke være sikker på, at præsten udelukkende vil forkynde evangeliet rent og purt, som det hedder i præsteløftet, som han og hun har skrevet under på ved ordinationen!’

Folkekirken i fremtiden

I det hele taget ser og frygter Henning Rasmussen for, at der kommer for mange og altfor nye tiltag i folkekirken. Der er jo mange, der håber på ændringer, og uden tøven langer han ud efter ‘68’erne’, der for hurtigt fik ændret for meget. ‘Det var dem, der fik kristendomsundervisningen smidt ud af folkeskolen’, konstaterer han uden vaklen. Han frygter, at det, der kommer til at styre udviklingen, bliver spørgsmålet, om nu også folkekirken er tidssvarende. ‘Folkekirken skal være ‘minded’ til tiden, og det gælder om at få lokket så mange som muligt i kirke’.

‘Hvad tænker du nærmere på?’, spørger jeg.

'Jeg tænker bla. på godspæl-koncerter. Jeg sætter ikke mine ben i Stokkemærke Kirke, når der er godspæl-koncert. Jeg føler, at min kirke bliver besudlet', siger han meget højt og ler.

'Må jeg skrive det. Det er jo et voldsomt udtryk?'

'Ja, det må du gerne. Jeg har sagt det ved et menighedsrådsmøde, og det står jeg stadig ved'.

Henning Rasmussen indrømmer, at musikken er smittende, at menigheden klapper og bevæger sig i takt til musikken, og at de har det fint. 'Men det er jo ekstase og det er manipulerende. Er det andet end stemning? Det vedvarende, dét, som man kan tage med sig hjem, er forsvundet. Det er som at give menigheden popkorn i stedet for rugbrød', og ordspillet mellem popkorn og popmusik er næppe helt tilfældigt. Nej, rytmisk musik i kirkerne er ikke noget for Henning Rasmussen.

'Det er ordet, der skal tale, ikke musikken', hævder han.

'Jamen, synes du da, at der er kommet for meget koncert over gudstjenesterne?'

'Ja, det er der. Jeg kan faktisk godt undvære organisternes lange præ- og postludier'. Henning Rasmussen tænker her på, at det ikke kun er i de større bykirker, men også ude på landet, at organisten for ham at se i sit præ- og postludium breder sig ind over gudstjenesten. 'Hvad skal jeg sidde dér og høre en mindre koncert for, når jeg er til gudstjeneste', spørger han.

Et andet spørgsmål, der har været diskuteret, er, om det er en god idé at adskille stat og kirke i lyset af de mange muslimer i landet. Vi har nok religionsfrihed her i landet, men fra mange sider kritiseres folkekirkenes særstatus. Man ønsker tillige med religionsfrihed også religionslighed.

Men det ser Henning Rasmussen ingen grund til at lave om på. 'Lad os bare tage det økonomiske. Har man meldt sig ud af folkekirken, skal man ikke betale kirkeskat. Man kan så i stedet bruge pengene til sin egen kirke. Og det beløb kan trækkes fra i skat på selvangivelsen. Selv betaler jeg et sted mellem 3.000-4.000 kr. i kirkeskat, som jeg ikke kan trække fra. Men hvis man kun er humanist, som mange '68'ere er det, så må man jo fremføre sådanne synspunkter'.

På mange punkter har Henning Rasmussen det således ikke godt med det, han forstår som tankegangen fra 68'. Han ser det som en arv fra dengang, at det er de humanistiske synspunkter og tanker om menneskerettigheder, der så tydeligt har sat sig igennem og også bestemt dagsordnen.

'Man taler næsten mere om menneskerettigheder, end man taler om det kristne budskab. Bibelen er en nødvendig bog. Den er vores grundvold som kristne i vores oplevelse af omgangen med mennesker og er bestemmende for, hvordan vi lever i vores hverdag'. Henning Rasmussens advarsel lyder mao.: 'Husk på, at vi her til lands er kristne, og at

Bibelen derfor ikke bare kan skiftes ud med andre nok så gode bøger'. I diskussionen af folkekirkens forhold, om de mange nye ideer, der diskuteres, kommer vi til at tale om Folketingets ombudsmand, Hans Gammeltoft-Hansen, der for nogle år siden på et landemøde i Maribo slog til lyd for oprettelsen af en synode indenfor folkekirken. I en kommentar til Gammeltoft-Hansens indlæg havde Henning Rasmussen spurgt, om ikke der var en fare for lægfolkets medvirken. 'Jeg kunne da godt tænke mig', havde han sagt, 'at på sådan en synode ville præsterne sætte sig godt og grundigt på dagsordnen'.

Et andet kritikpunkt er for Henning Rasmussen en frygt for, at de temaer, som man vil tage op, i for høj grad vil blive styret af journalister og medier. Og han mener, at han har noget at have sin formodning i. Han henviser til sine oplevelser fra den norske kirke, der har indført en synode, hvor 80 valgte kirkefolk skal vedtage beslutninger efter flertalsafgørelser om stort og småt i den norske kirke. Selv deltog han i Den Norske Kirkes kirkemøde som repræsentant for det mellemkirkelige råd både i 1992 og 1993, og han refererer fra mødet, hvordan man tog beslutninger bla. om, hvor gamle børn skal være, før de kan tages til alters, og om der skal være alkohol i altervinen. Det år han var med, vedtog man, at det sidste skulle forbydes i henhold til kirkemødets beslutning, og det havde præsterne og menighederne så i øvrigt at rette sig efter.

Ved det norske kirkemøde i 1992 skete der det, at en præst fra Hammar foranlediget af journalister udenfor mødelokalet gik på talerstolen, og stillede et spørgsmål om kirkens forhold til de homoseksuelle. Det skete på trods af, at spørgsmålet ikke havde været på dagsordnen. 'Men det var det, som journalisterne havde interesseret sig for, og ikke de øvrige emner, som mødet egl. havde handlet om', fortæller han. Igen ved mødet i 1993 dominerede et tema, som ikke var på dagsordnen. Denne gang drejede det sig om, hvorvidt kirken skulle give asyl til flygtninge på trods af vedtagne love. Sagen var, at 100 kirker havde modtaget Kosovo-flygtninge, som opholdt sig i kirkernes lokaler. Et bispemøde havde udtrykt sympati for, at der var blevet givet kirkeasyl, regeringen havde på sin side advaret og sagt, at man kunne se sig nødsaget til at bryde kirkefreden. Justitsministeren rejste da til kirkemødet for at finde et kompromis med den norske kirke. Man landede på en vedtagelse om, at inden en bestemt dato skulle de forlade kirkerne. For Henning Rasmussen at se, var kirken i denne sag endt som en ren indenrigs-politisk magtfaktor.

'En kirkesynode vil nok være en nyskabelse', indrømmer han, 'men det vil også være en katastrofe for kirken. Synoden vil sikkert synliggøre kirken, men det vil ende i politiske spørgsmål. Politik her forstået bredt'.

Formandstiden i Landsforeningen af menighedsrådsmedlemmer

For Henning Rasmussen er det ikke kirkens opgave at være politisk, heller ikke selvom der indenfor kirkens forskellige råd og organer foregår politiske tovtrækkerier. Han har selv været med til det, ikke mindst i den tid, hvor han sad i bestyrelsen for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer. Han var med dengang 'grovsmeden', som han blev kaldt, Erik Davidsen, var formand. Han var i Henning Rasmussens øjne en glimrende formand, der kaldte en spade for en spade, som turde sige sin mening, og som på møderne holdt sig til dagsordnen. Han var altid velforberedt, og han kunne blive aldeles rasende, hvis bestyrelsesmedlemmerne ikke havde sat sig ordentligt ind i punkterne på dagsordnen. Det gjorde ikke altid Erik Davidsen lige populær i bestyrelsen, heller ikke når han udtalte sig meget bramfrit til pressen om forhold udenfor folkekirken. Som dengang han kommenterede de strejkende brandmænd, der protesterede over den ene brandmand, der ikke ville tvinges ind i en bestemt fagforening. Erik Davidsen holdt med de strejkende og kaldte brandmanden for en 'nasseprins'. Det og udfald imod Kristeligt Folkeparti skabte megen ballade, og var med til på årsmødet i 1984 at vælte ham som formand. En ny bestyrelse valgte i 1985 Henning Rasmussen som formand.

Det mellemkirkelige Råd

Henning Rasmussen har således mange kritiske synspunkter overfor i hvert fald mange forsøg på nyskabelser i folkekirken. Men faktisk har han selv været nyskabende i forbindelse med loven om det mellemkirkelige råd. Han sad i det udvalg, der var med til at skabe rammerne for det senere råd.

'Det var en nødvendighed med dette råd', slår han fast, 'Der er jo evangelisk-lutherske kirker også udenfor landets grænse, og det ville da være dumt at tro, at man ikke skulle kunne hente noget fornuftigt med hjem i samtale og samarbejde med dem'.

Henning Rasmussen fik stor indflydelse på udformningen af loven om De mellemkirkelige Stiftsudvalg og Det mellemkirkelige Råd. Han havde siddet med i det kirkeministerielle udvalg, der skulle komme med et udkast til denne lov. I udvalget sad Asger Jørgensen fra kirkeministeriet som formand, og på opfordring fra ham var Henning Rasmussen blevet bedt om gøre sig nogle tanker om lovens nærmere udformning. Det gjorde han så, og i løbet af et par feriedage i et sommerhus ved Bøtø Strand nedskrev han et udkast til lovens valgeregler og sammensætning. Til sin store overraskelse blev udkastet uden de store ændringer gjort til lov.

Det var hans tanke, at til forskel fra det gamle mellemkirkelige arbejde i folkekirken, hvor præster og teologer havde haft en dominerende indflydelse, der skulle det nye mellemkirkelige arbejde først og fremmest være en menighedsopgave. Det mellemkirkelige stiftsudvalg skulle derfor have et flertal af lægmænd. Desuden var det tanken, at finansieringen skulle være på basis af frivillige bidrag fra menighedsrådenes kirkekasser, som således kunne belønne eller straffe det mellemkirkelige udvalg for dets indsats eller mangel på samme.

Dernæst skulle det mellemkirkelige råd være det samlende organ for folkekirken i forhold til de internationale kirkelige organisationer. Endelig forblev det en meget central tanke i loven, at det mellemkirkelige råd ikke skulle have mandat til at udtale sig på folkekirkens vegne.

Loven trådte i kraft 1. jan. 1990, og man konstituerede sig i løbet af januar. Loven førte til dannelsen af Det mellemkirkelige Stiftsudvalg med repræsentation af 4 lægmedlemmer, to præster og biskoppen som født medlem. Her blev Henning Rasmussen dets første formand. På landsplan oprettede man Det mellemkirkelige Råd, der bestod af to biskopper udpeget af kirkeministeren og en repr. valgt for hvert af de ti stifter. Herfra blev Henning Rasmussen valgt ind i rådet, der valgte ham til kasserer. Sammen med rådets første formand Britta Schall-Holberg og Niels Jørgen Cappelørn var de tre et slags forretningsudvalg, selvom det officielt ikke måtte hedde sådan.

‘Som den daglige kasserer havde jeg ugentlige rejser til København, og det var meget spændende at være med i begyndelsen’, fortæller han. ‘Jeg traf nye mennesker i dansk kirkeliv, og vi betrødte et felt, der var helt nyt. Folkekirkens historie har altid været præget af kirkepolitiske modsætninger til det mellemkirkelige. Det kom også til udtryk i rådets arbejde. Trods det var der altid blandt medlemmerne en vilje til at nå en konstruktiv løsning’.

‘Stiftsudvalget besluttede at søge forbindelse til de lutherske menigheder i Polen. I efteråret 1990 kom otte repræsentanter fra menighederne i og omkring byen Cieszyn i det sydlige Polen ved grænsen til Tjekkiet som gæster til vores stift. Jeg oplevede, hvordan disse minoritetskirker i det katolske Polen følte forbindelsen til menighederne i vores stift som en vennehånd fra brødre og søstre i Danmark. Både som formand og som privatperson har jeg besøgt dem. Fem gange er det blevet til. Samværet har haft mere end blot selskabelig karakter, for man lærer meget om de vilkår, de forskellige menigheder har rundt omkring i vores nabolande’.

At sidde på tilskuerpladsen

Henning Rasmussen modtog i juni 1994 Ridderkorset. ‘Der fulgte ingen

begrundelse med', siger han. 'Men jeg blev ringet op en dag i juni 1994 af kirkeministeriet, som spurgte mig, om jeg var interesseret i at modtage Ridderkorset. Spørgsmålet kom noget bag på mig, og jeg skulle lige tænke efter, om jeg havde hørt rigtigt, og da jeg havde sunket spytet og rømmet mig, så sagde jeg ja tak'. Den fornemme udmærkelse må være kommet på foranledning af kirkeministeriet, tænker Henning Rasmussen sig. Her kendte de ham gennem mange års samarbejde i de mange forskellige råd og udvalg, som han havde siddet i. 'Ridderkorset var vel en slags belønning for det', mener Henning Rasmussen.

'Da vi gik ude i staldene brugte du et udtryk om dit lange virke i de mange forskellige sammenhænge: Du sagde: 'Nu sidder jeg på tilskuerpladsen'. Hvordan har du det med at sidde dér?', spørger jeg.

'Der er jeg glad ved at være', svarer Henning Rasmussen. 'Jeg står ikke på sidelinjen, som det ellers hedder i vore dage, for derfra kan man komme til at gribe ind, og det skal man ikke. Jeg brød mig ikke om, da jeg selv var formand, at den forrige ville gribe ind og blande sig. Det vil jeg heller ikke gøre, og dermed efterlade mig et dårligt image. Jeg har fornemmelsen af, at jeg gjorde det, jeg kunne, og det, jeg mente, der skulle gøres. Og jeg synes, at det blev gjort således, som jeg ønskede, at det skulle være, så langt som min indflydelse nu rakte. For man kan jo ikke diktere noget. I de 40 år det nu blev til, da var jeg med til at lægge linjen, og et langt stykke hen ad vejen blev det, jeg ønskede, også opfyldt. Hvor jeg end har været valgt som repræsentant har jeg altid haft den målsætning: At yde mit bedste til gavn for dem, som viste mig tillid ved at vælge mig'.

Der er dog et sted, hvor Henning Rasmussen ikke vil nøjes med at sidde på tilskuerpladsen. Det er med sin deltagelse i folkekirkens gudstjenester. I sept. 1999 bidrog han fem morgener i træk i radioprogrammet 'Ved dagens begyndelse'. Han talte her bla. om det at gå i kirke: 'Det er nu 72 år siden, jeg blev båret ind i min sognekirke for at blive døbt', sagde han i udsendelsen. 'Ved dåben blev jeg medlem af Guds menighed - her og hisset. Men jeg blev også medlem af den danske folkekirke. Fouden disse medlemskaber blev der også tillagt mig yderligere et embede, som jeg ynder at kalde: kirkegængerembedet.

'Et embede, som jeg skal forvalte hele mit liv, indtil jeg atter skal bæres ind i min sognekirke til min egen begravelseshøjtidelighed. Alle har vi dette embede; og det uanset om man efterlever det ofte, eller kun sjældent, eller slet ikke. Der er noget trykt ved kirkegængerembedet. Man hører til et sted'.

Og at Henning Rasmussen hører til et sted, i Stokkemærke, i kirken der er dér, på Kastaniegården, er der vist ingen tvivl om. Derudfra er hans verden gået. Det er og har været hans base i alt det, han gennem årene ude og hjemme har foretaget sig.

Marmorfrisen i Bispegården

af billedkunstneren Sys Hindsbo

Den 7. maj 2001 afsløredes et fornemt kunstværk i bispegårdens mødelokale.

Kunstværket er en gave skænket af Ny Carlsbergfondet, som jeg bringer min hjertelige tak!

Det er billedkunstneren Sys Hindsbo, der har skabt den store marmorfrise.

Holger Jepsen

Det var faktisk en opfyldelse af et helt ubehersket ønske, jeg havde haft, siden jeg var helt ung: At lave noget i et rum, hvor malerne Hilker og Constantin Hansen havde været med deres pensler, og drømme om antikken, skønheden og trang til at brillere med deres færdigheder.

Sådan et rum var der i Nykøbing Falster bispegård, og Ny Carlsbergfondens direktør spurgte, om jeg kunne lave en udsmykning til det rum. Så frimodig at jeg kunne lave noget direkte på væggen, som de gjorde, var jeg ikke, men brillere med mine færdigheder ville jeg gerne. Der skulle også bringes mere lys ind i rummet. Vinduerne vender mod nord og væggene har en sær blåbrun farve, og lys er der netop i den hvide marmor, som jeg havde arbejdet med før.

Den allersmukkeste "statuario" som den hedder, kommer fra Carrara i Italien. Man har brudt den siden antikken. Helt hvid, uden årer, er den. Den kan ikke fås mere der. Tyskerne brød under anden verdenskrig så brutalt, at den mængde de dels ødelagde, dels hjemførte til byggerier i Tyskland, svarer til den mængde, der var blevet brudt siden antikken.

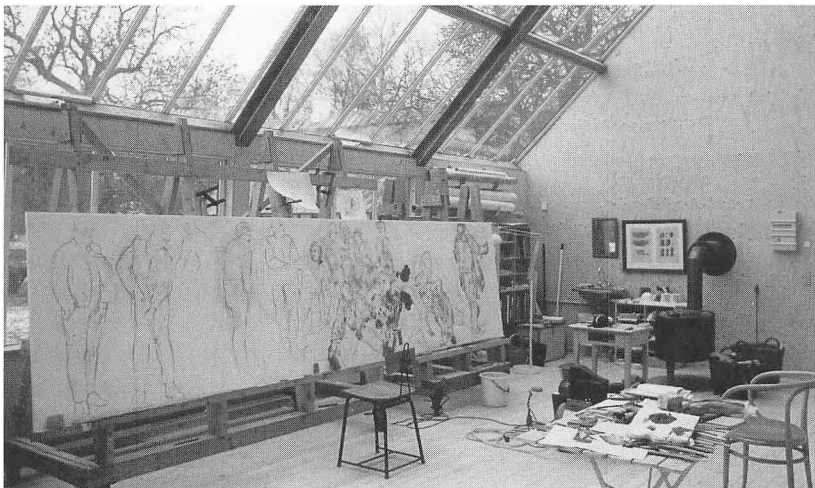
Den marmor jeg valgte var fra den græske ø Tassos, men er alligevel købt i Carrara, da det er en af verdens største handelshavne for marmor og granit.

Jeg kunne forstå, at det ikke var tvingende nødvendigt med et religiøst motiv. Jeg kunne jo også se, at biskop Monrad og arkitekt Bindesbøl havde udtænkt en praktisk og venlig bolig, påfaldende verdslig. Derfor var jeg frit stillet og kunne altså også vælge et religiøst motiv! Jeg har tænkt lidt over begrebet "motiv", det synlige fænomen i et billede.

Hvem ejer dem, korsfæstelserne, nedtagelserne og opstandelserne? Er det kun de ædle store mestre? Det er måske upassende at næres af disse tildragelser; men et sted har jeg læst, at definitionen på MOTIV er: Det som giver anledning til bevægelse. Jeg bliver bevæget, tilskyndet til at bruge elementerne: Tyngde, patetisk gestik og andre udtryk for ramthed. Jeg vil sige, at urikonografien har mig i sin magt.

Så endelig skulle jeg lave noget til et sted, hvor min motivverden ikke ville virke påfaldende, måske endda på sin plads. Jeg havde ikke en færdig idé om indholdet, jeg ved, det kommer undervejs. Jeg har erfaret, at resultatet er helt dødt, hvis blot jeg overfører et færdigt billede. Derfor har jeg "et anslag", en figur jeg må lave bedre end på det forrige billede, en grundtone. Jeg ved inderst inde at netop den figur, som jeg hele tiden forsøger at gøre bedre, mere betydningsfuld, mere nødvendig for hele billedets opbygning, til sidst må slettes for at det egentlige billede, den nye handling kan komme til, men jeg ved aldrig, hvornår i forløbet. Den største erobring er, når jeg beslutter at slette omdrejningspunktet, altså figuren.

Efter at have bragt en handling, eller rettere en tildragelse frem på marmorpladerne med blyant, kan jeg så gå i gang med en trykluft drevet vinkelsliber med en meget tynd slibeskive, hvor jeg anvender siden til at lave den absolut uafvendelige streg eller ridsning ned i marmorpladen, som jeg så fylder med en mørk sepiafarvet masse. Når det er tørt, sliber jeg hele overfladen med en særlig svamp, en diamant vandslibe-

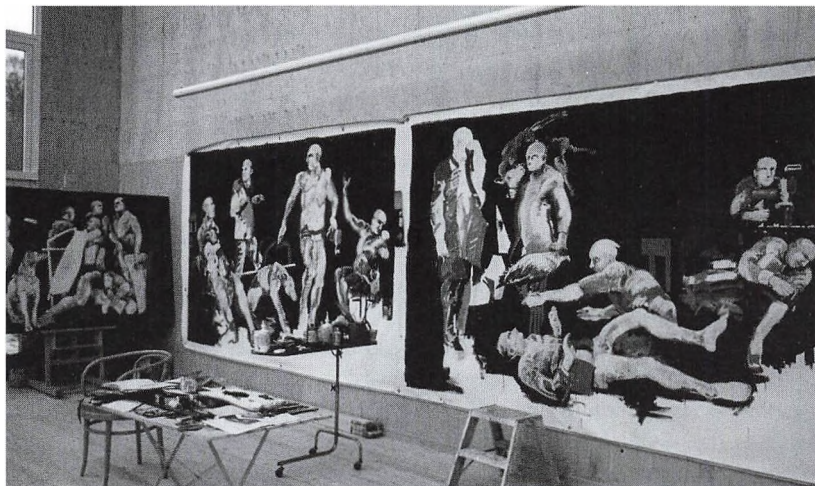
Marmorfrisen i Nykøbing-Falsters bispegård. Foto: Roberto Fortuna

svamp. Og tilbage står en slags tegning, med tegningens flygtige karakter ridset ned i den hårde marmor.

Tolkningen, som biskop Holger Jepsen spurgte mig, er vel op til den enkelte?

Det er den, men hovedsagen i dette værk er dog for mig at beskrive det, man kunne kalde omsorg.

Fotos nederst side 58-59: Blik ind i Sys Hindsbos atelier. Foto: Sys Hindsbo

Restaureringen af Tirsted Kirkes Kalkmalerier

Af konserveringstekniker Lise Thillemann, Nationalmuseet

Tirsted kirke ligger nordvest for Rødby og er opført omkring år 1250. Kirkens interiør fremstod oprindeligt uden kalkmalerier i blank mur dekoreret med indvielseskors. Omkring 1430 blev de tidlige gotiske malerier, vi i dag kan se i koret, udført. Malerierne fremstiller scener fra Det gamle og nye Testamente. Oprindeligt har der været 46 billedfelter fordelt i henholdsvis to og tre vandrette rækker på væggene. I dag er der bevaret scener i 24 af felterne, mens resten af felterne står tomme. Undervæggene udfyldes af et malet draperi, der illuderer et gardin, og hele kompositionen samles af vandrette ornamentborter oven over og neden under billedfelterne. Skibet var ligeledes udsmykket, men her er der ikke bevaret nogen malerier.

Relativt kort efter maleriernes udførelse, måske allerede i midten af 1400-tallet, blev der slået hvælv i skib og kor, hvilket skjulte de tidlige gotiske malerier. Hvælvene blev udsmykket med malerier udført af Brarupmesteren. Disse er gået tabt ved hvælvenes nedrivning i 1891 i forbindelse med en stor restaurering, hvor man ønskede at føre kirken tilbage til sit "oprindelige udseende". Dele af hvælvenes udsmykning kendes dog i form af akvarellaftegninger, udført af konservator Jacob Kornerup umiddelbart inden nedrivningen af hvælvene.

Ved nedrivningen af hvælvene i 1891 blev de ældre malerier i koret igen fremdraget, og det blev besluttet at restaurere dem.

Siden hen har malerierne undergået flere restaureringer, og denne sidste restaurering var således ottende gang, malerierne blev istandsat inden for 110 år. Det er mange gange, og det fortæller noget om, hvor problematisk bevaringsforholdene i Tirsted er.

Saltforurening og dens betydning for maleriernes nedbrydning

Det var kendt på forhånd, at der lige siden afdækningen af malerierne i 1891 har været store problemer med afskalninger af malerierne, særlig i den sydøstlige del af koret. Dette skyldes koncentrationer af salte i kirkens murværk, der kombineret med et tørt indeklima udgør en stor fare for maleriernes bevaring. Salte, der befinder sig i fugtig opløsning i murværket, udkrystalliserer ved et tørt klima på væggenes overflader. Derved skubbes malerierne af i bittesmå flager med store skader til følge. Denne udkrystallisering sker løbende og er afhængig af klimaets svingninger. Svingningerne mellem et tørt og et fugtigt indeklima er opstået, da man indlagde centralvarme i kirken i 1890.

I Tirsted kommer saltene flere steder fra, og et ualmindelig uheldigt sammenfald af kilder til saltinfektion har betydet, at kirkens metertykke murværk indeholder uanede mængder af salte. En af saltkilderne er grundvandet i området, der er meget salt. (Der ligger en geologisk forekomst af salt, en såkaldt salthorst, under Tirsted, og den gamle Rødby Fjord gik tæt forbi kirken før inddæmningen). Ydermere ligger grundvandsspejlet ret højt i området, og man må formode, at salt grundvand kan være trukket op i murværket. Muligvis har man allerede under kirkens opførelse benyttet det lokale vand og derved tilføjet salte via byggematerialerne. Dertil kommer, at kirken i 1800-tallet blev fugtet udvendig med en cementmørtel og fik lagt et cementgulv. I dag ved vi, at cement indeholder skadelige salte og bør undgås. Cementfugerne er da også fjernet igen, hvorimod gulvet ikke er udskiftet, og cementen har været og er således en kilde til saltforurening af kirkens murværk. Endnu en saltforureningskilde kommer fra havet, hvorfra saltene bæres med luften.

Saltene har formodentlig været tilstede i større eller mindre mængde i hele kirkens levetid, men saltenes vandringer og skadelige udkrystallisering på korets overflader er begyndt, da man ændrede kirkens indeklima. Især centralvarmeanlægget har spillet en stor rolle i denne forbindelse. Fugtskader (utæt tag mm.) har også betydet en påvirkning af saltene og deres vandringer. Derfor er det inden for de sidste 100-120 år, at man har haft de store skader forårsaget af salte på kalkmalerier-

ne. Opsætningen af centralvarmeanlægget faldt ydermere sammen med, at malerierne nu var afdækket og ikke lå inde bag hvælvene og de beskyttende kalklag. Malerierne ligger nu i overfladen, der hvor udkrySTALLISERINGEN af saltene og afsprængningen af flager foregår.

Restaurering af kalkmalerierne

I januar 1999 påbegyndtes restaureringen af kalkmalerierne i Tirsted kirkes kor. Restaureringsarbejdet afsluttedes 1½ år senere i august 2000.

Malerierne var meget tilsmudsede, og det første, der blev foretaget, var en forsigtig afrensning af alle overflader. Afrensningen foretages med det såkaldte *gomma pane*, der kan oversættes fra italiensk til "gummi brød". Man bager et lettere klægt franskbrød, som er tilsat kobbersulfat, for at mikroorganismer ikke skal kunne vokse på det. Brødet, der er irgrønt, kan så brydes i mindre stykker og bruges som et nænsomt viskelæder på maleriernes overflade. Snavs og støv binder sig til det let klæbende brød og kan løftes af malerierne.

Efter afrensningen blev alle de gamle pudsreparationer, der var foretaget af tidligere konservatorer, udskiftet. De gamle reparationer var udført med en hård og meget glat overflade, som ikke tillader materialerne at "ånde" lige så let som den originale puds. Nye reparationer blev lagt med rene kulekalksmørtler. Disse blev lavet åbne i overfladen for at tillade fugttransport. Det betyder, at eventuelle salte, der måtte vandre ud mod overfladen, vil foretrække at komme frem i overfladen af disse nye reparationer fremfor i originalmaterialet. Tidligere kunne man se, at saltene kom frem i originalmaterialet i en ring omkring de hårde reparationer (Fig. 1). Det betød, at områderne omkring de tidligere reparationer i højere grad var beskadiget.

For at sænke koncentrationen af salte i pudslaget blev der foretaget afsaltninger af de områder med originalpuds, hvor der tidligere havde været problemer med salte. Man vil aldrig kunne afsalte selve murværket, som er ca. 1½ meter tykt. Men da saltene gennem årtier har vandret mod overfladen, vil der i det tynde pudslag under malerierne være en høj koncentration af salte, som kunne mindskes ved afsaltningerne. Afsaltningerne foregår ved, at man lægger et kompres af papirpulp på maleriernes overflade (Fig. 2). Papirpulp består af fint papirmel og destilleret vand, som blandes til en tyk grød. Papirpulpen lægges uden på malerierne, og fugten fra kompresset vil da trænge ind i pudsen. Her bliver saltene opløst og vil da, i takt med at vandet fordampes fra kompressets yderside, trække med ud i papirmassen. Papirmassen fjer-

*Fig. 1: Korets nordvæg, "Isaks Oftring" før restaurering: Salte er udkrystalliseret og har lavet skader i overfladen af originalmaleriet omkring de gamle, hårde reparationer.
Foto: Isabelle Brajer.*

nes igen fra malerierne og med den de udtrukne salte. Man må foretage afsaltningen flere gange efter hinanden og kan for hver gang bagefter måle på kompresset, hvor stor en mængde salt man har trukket ud. De første par gange vil man trække meget salt med ud, men efterhånden mindskes mængden og daler til et minimum.

Til slut blev de nye pudsområder retoucheret. Først blev de nye hvide reparationer tonekalkede. Dvs. at der blev lagt en indfarvet kalk på, som i tonen svarer til de oprindelige områders cremefarvede baggrund. I store områder, hvor der heller ikke før restaureringen var nogen scener (eksempelvis på halvdelen af sydvæggen), blev de røde streger, der markerer inddelingen af scenernes felter, blot genskabt. Vandrette borter og borter omkring vinduerne blev, hvor de manglede, genskabt med farver og ornamentmønstre. Draperierne på under væggene blev ligeledes genskabt ud fra to fragmenter af de originale draperier, som under restaureringen kom frem på henholdsvis nord- og østvæggen (Fig. 3).

I figurscenerne blev mindre reparationer inden for originalområderne retoucheret med farver og bittesmå streger (Fig. 3). På et par meters afstand vil reparationerne ikke være synlige, fordi de små farvede streger optisk vil smelte sammen med billedet. På nær hold vil man kunne se stregerne og genkende reparationerne. Man vil således altid kunne se, hvad der er originalt og hvad, der er lavet af konservatorerne.

Fig. 2: Afsaltning af scener på korets østvæg: Et kompres af papirpulp lægges på maleriernes overflade. Foto: Isabelle Brajer.

I større områder uden for partier med originalmaleri, men hvor der før restaureringen lå maleri fra en af de tidligere restaureringer på en reparationspuds, blev disse motiver genskabt på den nye reparationspuds. De blev dog *ikke* genopmalet med farver i den oven for nævnte strøgteknik. I stedet blev motiverne blot tegnet med røde konturstreger (Fig. 3). De røde konturstreger svarer til den røde farve, som dominerer malerierne i det hele taget. Med denne fremgangsmåde ønsker man at klargøre, at der her *ikke* er tale om et originalmaleri, men om en rekonstruktion af motiverne. Den samme røde konturtegning blev benyttet til at rekonstruere motiverne fra de felter, der tidligere i midten af 1970'erne og 1980'erne var blevet aftrukket fra væggen og overført på plader. Under restaureringen blev det besluttet, at man ville genophænge pladerne med aftrækkene i koret. Dels var de optisk meget forskellige fra resten af felterne, fordi de var helt flade og for nøgles vedkommende temmelig mørke i tonen. Dels udgjorde genophængningen af pladerne en risiko for, at der igen ville opstå saltskader omkring pladerne, da de ikke er åbne for fugttransport. Det besluttedes at ophænge pladerne med aftrækkene på galleristokværket (her skabspulpeturet) i tårnrummet, og i stedet genskabe motiverne i rekonstruktion i de rette felter på væggen i koret. Den røde konturtegning blev igen valgt ud fra ønsket om at bevare motiverne og dermed felternes historie på deres plads i sammenhængen og samtidig, ved *ikke* at farvelægge dem, gøre opmærksom på, at der var tale om rekonstruktioner.

*Fig.3: Korets nordvæg: Draperiet og borterne er rekonstruerede på ny puds med undtagelse af originalfragmentet længst til venstre. Forneden i "Kain og Abel"-scenen er et større område på ny puds rekonstrueret med røde konturstreger.
Foto: Isabelle Brajer.*

Ændring af varmeanlægget

I forsøget på at undgå at klimaet igen bliver for tørt og derved provokerer nye saltudfældninger på malerierne og medfølgende afskalninger og skader, blev det gamle centralvarmeanlæg i koret udskiftet med et nyt strålevarmeanlæg. Strålevarmepanelerne blev opsat i loftet, og fordelen skulle være, at de varmer direkte på de ønskede objekter, i dette tilfælde knæfaldet og præsten foran alteret. I stedet for, som det er tilfældet med centralvarmeanlægget, at hele rummet opvarmes og dermed påvirker klimaet, var håbet, at man ved strålevarmeanlæggets opsætning dels kunne foretage en lokal opvarmning i midten af koret, og dels kunne nøjes med at tænde for anlægget under kirkelige handlinger, fremfor flere dage i forvejen som ved centralvarmeanlægget. Problemet i Tirsted er imidlertid, at man af økonomiske årsager ikke kan ændre varmeanlægget i hele kirken. Det er umuligt at kontrollere

korets klima alene, uden at lukke det af fra skibet, hvilket vil være en meget drastisk løsning. Håbet var, at man med de nye varmepaneller kunne opnå en vis kontrol med klimaet i koret, selvom man i skibet stadig har centralvarmeanlæg og stadig er nødt til at starte opvarmningen en dag før, de kirkelige handlinger finder sted. Det har imidlertid vist sig, at skibets klima påvirker korets klima i så stor en grad, at det ikke er muligt at styre korets klima separat.

Tirsted kirkes deltagelse i "Raphael" - et EU-støttet dokumentationsprojekt

Tirsted kirke er en af tre kirker, der deltager i et EU-støttet projekt omkring dokumentation af kalkmalerier. De øvrige to kirker er Königs-lutter Kaiserdom ved Hannover i Tyskland og Britsum Kirche i Friesland i Holland. Projektet løber over tre år fra januar 1999 til december 2001.

Formålet med "Raphael"-projektet er at udforske mulighederne for at dokumentere kalkmaleriers tilstand og nedbrydningsprocesser og skabe et forum for vidensudveksling landene imellem. Med udgangspunkt i disse tre kirker er det målet gennem udveksling af ideer og metoder at udvikle nogle praksis-orienterede redskaber til registrering af forskellige fænomener, der optræder i forbindelse med kalkmalerier. På internettet er en fælles web-side under udarbejdelse, hvor de mange informationer fra de tre kirker vil blive præsenteret. Web-siden forventes færdig med udgangen af år 2001.

Et af de tekniske redskaber, der bliver benyttet i registreringen af kalkmalerierne, er en kortlægning i computertegneprogrammet "AutoCAD 2000" af malerierne. Man kan således lave et atlas over, hvor de forskellige fænomener optræder i et maleri (f.eks. revner, gamle pudse-reparationer, saltskader etc.), og derpå lave et tilsvarende atlas over den konserveringsmæssige behandling, maleriet har gennemgået.

Et andet teknisk hjælpemiddel er laseroptiske målinger af bevægelser i murværket, det være sig vibrationer eller andre mikroskopiske ændringer. I Tirsted kirkes tilfælde kunne man benytte laserteknologien til at registrere saltforureningens bevægelser. Ved hjælp af laseroptik kan man måle, om de bittesmå saltkrystaller vokser inde i pudsoverfladens porerum.

Endelig bliver der benyttet en teknologi, oprindelig udviklet til geologiske landmålinger, der benævnes "Multispektralanalyse". Der foretages flere slags fotografiske optagelser af det samme maleri, dels med forskellige absorptionsfiltre (f.eks. ultraviolette og infrarøde filtre), dels sidelys-, farve- og sort/hvide optagelser. De forskellige optagelser computerbehandles og "flettes" sammen. I det opståede computerbillede

Fig. 4: Korets nordvæg, "Kain og Abel". Detalje af Abels ansigt: Mindre reparationer indenfor originalområderne er retoucheret med farver og bittesmå streger (hals og hageparti). Foto: Isabelle Brajer.

kan man give et bestemt fænomen, der på forhånd er genkendt af en fagmand, en bestemt værdi; for eksempel en gammel pudsreparation. Denne værdi kan computeren genkende og derved hurtigt på det computerskabte billede finde de øvrige steder i maleriet, hvor samme værdi og dermed også samme fænomen, for eksempel gamle pudsreparationer, optræder. Denne metode vil kunne benyttes til hurtigt at kortlægge et maleris tilstand i et fænomens-atlas. Senere efter en årrække kan man vende tilbage til samme maleri og udføre registreringer igen,

for at se om tilstanden har ændret sig. Denne tilbagevendende registrering af et maleris tilstand kaldes "monitoring" og er af stor betydning for opfølgningen af et maleris tilstand og eventuelle fremtidige nedbrydning.

Det er målet for "Raphael"-projektet at kunne præsentere forslag til praktisk anvendelige redskaber til brug inden for andre europæiske monumenters bevaring. Opbygningen af et informationssystem, der bygger på standard software produkter, er vigtig i denne forbindelse for at åbne vejen for udbredelse og formidling af viden.

Arbejdet i Tirsted Kirke har i mange henseender været både en meget krævende og spændende opgave. Projektet har bidraget til vor viden om de udviklede nedbrydende processer, der skader kalkmalerierne, og processernes sammenhæng med kirkernes klima. I konserveringsmæssig henseende har opgaven givet os anledning til at anvende de nyeste metoder inden for behandlingen og registreringen af kalkmalerierne. Den endelige æstetiske løsning omkring etableringen af rekonstruktionerne har formået at fremhæve originalpartierne og bidrage til at bevare en sammenhæng i korudsmykningen i Tirsted Kirke.

Domprovst Immanuel Felter *in memoriam*

Af biskop Holger Jepsen

Søndag den 11. februar afgik domprovst Felter ved døden. Det skete ikke uventet, for helbredet var blevet skrøbligt. Men han var til det sidste sig selv, nærværende, med den åndelige integritet, som var så karakteristisk for ham. Felter var et menneske med en stor myndighed. Den var i al den tid, jeg kendte ham, forenet sig med en venlig mildhed. Domprovst Felter var næppe på noget tidspunkt tvivl om, at han ville være teolog og præst. Han var begge dele med lidenskab. Sin første inspiration til teologien fik han fra sin far, som han stod meget nær.

Efter sin embedseksamen fik han mulighed for at studere tre år i udlandet. Her blev mødet med den store schweiziske teolog Karl Barth af stor betydning for ham. Men det var også på sine studierejser, at han blev så intenst optaget af studiet af Martin Luther. Luthers skrifter fik en afgørende indflydelse på hans forståelse af evangeliet, og Luther var kilden, han livet igennem vente tilbage til.

I 1955 kom domprovst Felter til Lolland-Falsters stift som *stift*provst. Det ærgrede livet igennem Felter, at titlen i 1958 ændredes til *dom*provst. Det hang sammen med, at han lagde så stor vægt på den forpligtelse over for hele stiftet, der ligger i embedet ved domkirken. Han kom til at spille en meget stor rolle i Lolland-Falsters stift. Det gjorde han først og fremmest ved sit store og smittende teologiske engagement. Han var altid en levende deltager i stiftets præstekurser, og med sine egne konventer var han med til at fastholde et teologisk niveau i stiftet.

For nogle år siden skænkede han helt i forlængelse hermed sin store bogsamling til Lolland-Falsters stift. Det er glædeligt at tænke på, at han nåede at erfare, at samlingen, som stod hans hjerte nær, har fået en god placering på Amtscentret i Maribo.

Felter omtalte altid sin kaldelse til embedet i Maribo med stor taknemmelighed. Og med stor ydmyghed, for denne lidt tilknappe, korrekte mand var et meget ydmygt menneske.

Årene i Maribo var Felters lykkeligste præsteår. Han elskede domkirken, og han har skrevet en kyndig bog om dens historie. Højmessen var ugens højdepunkt, og med sin store liturgiske viden søgte han at gøre den så smuk som muligt. Det skyldes Felters indsats, at domkirken har så smukke messeklæder, som tilfældet er.

Men Felter havde også et virke uden for stiftets grænser.

Jeg vil pege på to ting: hans prædikenvejledninger i Præsteforeningens Blad og hans arbejde i bestyrelsen for Almindeligt dansk Præstekonvent. Fra 1958 til 1972 var han konventets initiativrige og inspirerende formand.

Felter var dybt forankret i evangeliet. Han forkyndte det stærkt, enkelt og usentimentalt. Som det omhyggelige menneske, han var, tænkte han længe over, hvad der skulle stå på hans gravsten. Det var ikke tilfældigt, at han standsede ved følgende ord fra Romerbrevet (kap.9v.16):

"Så afhænger det altså ikke af menneskers vilje og stræben, men af Guds barmhjertighed."

Det var det evangelium, der havde været grunden under hans liv – og det kunne også bære i døden.

Året i kirken og stiftet

Uddrag af landemodetale 2001

Af biskop Holger Jepsen

Jeg har i to år deltaget i de tyske evangelisk-lutherske kirkers bispemøde. Her har jeg fået stærke indtryk af situationen i kirkerne i det tidligere Østtyskland. Den er ikke misundelsesværdig. Af økonomiske grunde må man skære drastisk ned på antallet af præster, og i takt hermed lægge sogne sammen med hård hånd.

I Thüringen måtte man således sende 120 præster på en ikke særligt fristende førtidspension. I Sachsen er det lignende store tal.

Det er en strukturforandring, der er smertelig, og som skaber megen bitterhed og frustration. Den er ikke befordrende for det kirkelige liv.

Alt kommer til at dreje sig om struktur. En af lederne i den sachsiske kirke udtrykte det på den måde: "Det er som om, vi har fået et nyt bærende kirkeligt princip. Nu drejer det sig ikke, som de gamle reformatorere mente det, og som det står i den Augsburgske bekendelse, om "troen alene" (sola fide) og "Bibelen alene" (sola scriptura), men om "struktur alene" (sola structura).

Når man følger med i mediernes omtale af kirken og dens problemer, kan man få en fornemmelse af, at det bærende kirkelige princip også hos os er "sola structura". Strukturdebatten fylder umådeligt meget, - også for meget!

Der er en dobbelt strukturdebat i gang – en pragmatisk og en kirkepolitisk strukturdebat.

Jeg vil i dag ikke sige så meget om den pragmatiske. Det har jeg gjort i samtlige de landemodetaler, jeg hidtil har holdt. Det er indlysende, at der er strukturelle problemer, som man ikke må lukke øjnene for. De hænger sammen med, at der er strukturer, som ikke svarer særlig godt til det samfund, vi har i dag. Dem skal vi tage fat på, stille og roligt. Vi er ikke, som kirkerne i det tidligere DDR, under et økonomisk pres. Vi kan tillade os at give os god tid, så der bliver tale om en naturlig udvikling, som så mange som muligt kan se det rimelige i, og være med til at tilrettelægge.

Det er min opfattelse, at sogneinddelingen fortsat skal være den bærende kirkelige inddeling, men korrektioner kan vi ikke komme uden om.

Kirkeministeren har på Menighedsrådsforeningens gjort sig til talsmand for, at landets godt 2000 sogne og kirkedistrikter reduceres til 500. Det sagde han med et glimt i øjet og som en provokation. Og det skal naturligvis forstås sådan. Det vil ikke være i overensstemmelse med dansk tradition at gå så drastisk til værks. Det vil betyde et farvel til mange, der har været aktive i det kirkelige liv gennem deres indsats i et menighedsråd.

Så meget om den mere *pragmatiske* strukturdebat!

Der er også, ikke mindst i medierne, en mere *kirkepolitisk* strukturdebat i gang.

Overordnet kan der være grund til at slå fast, at *alle* kirkelige strukturer hører tiden til og ændrer sig med tiden.

Kirken som Jesu Kristi kirke, Den Hellige Almindelige Kirke – det vil sige den kirke, der er en del af vores trosbekendelse – skal derimod bestå til tidernes ende. Den skal stå, når tårnene falder, som det udtrykkes i *Kirken, den er et gammelt hus*. Sådan er det ikke med de rammer, vi skaber omkring den. Det er de tårne, der skal falde. Det vil sige, at der ikke er nogen kirkelig struktur, der er hellig. Der er heller ikke kirkelige strukturer, der er uden fejl. Enhver kirkeligstruktur har sine svagheder. Derfor skal man heller aldrig være bange for forandringer, hvis de er velmotiverede, og hvis der er et folkeligt ønske om dem. Der er udtrykt et ønske om, at der nedsættes en ny strukturkommission. Det kan jeg ikke gå ind for!

Når jeg er kritisk over for tanken om en sådan kommission, hænger det sammen med, at der, så vidt jeg kan skønne, ikke foreligger noget bredt folkekirkeligt ønske om en grundlæggende strukturændring. Det kan komme, og så er situation anderledes!

Når mere grundlæggende strukturændringer er på tale, er det især stiftråd og et landskirkeråd (synode), som står på dagordenen.

Sådan er det også denne gang! Tiden er ikke i dag til at gå i detaljer, så jeg vil nøjes med at knytte et par kommentarer hertil.

Når jeg er tilbageholdende over for tanken om et stiftråd, så skyldes det én ting: man kan udmærket forestille sig, at det vil komme til at betyde en reducere af menighedsrådenes indflydelse. Den kompetence et sådan stiftråd skal have, skal tages et sted fra. Og jeg kan ikke se rettere, end at det bliver menighedsrådene, der kommer til at give afkald på noget af deres. Stiftøvrigheden arbejder *administrativt* – det vil sige, at vi følger menighedsrådene, når det, der fremsendes ikke er i strid med antikvariske og æstetiske hensyn eller de juridiske regler. Et stiftråd vil naturligt arbejde *kirkepolitisk*.

Men det siger sig selv, at hvis der er et stærkt folkeligt ønske om et sådant stiftråd, det vil sige, hvis jeg fornemmede et sådan ønske i mit møde med menighedsrådsmedlemmer, så skal det da nøje overvejes.

Jeg har blot ikke kunne konstatere, at der er et sådant bredt folkekirkeligt ønske.

På samme måde med et kirkeråd eller en synode: er det et ønske, der stikker dybt i kirkefolket, ja, så må man, hvad enten man bryder sig om det eller ej, tage det alvorligt, og så kan man også være kirke med en sådan struktur. Men jeg kan heller ikke her få øje på, at der er et bredt folkekirkeligt ønske om en sådan struktur!

Jeg vil ikke selv arbejde for det!

Jeg er grundlæggende godt tilfreds med den ordening, vi har. Det gælder også forholdet til staten, som naturligvis forudsætter, at staten kender sin grænse: Den skal støtte kirken, men ikke regere den!

Jeg tror ikke den ordening, vi har, kan bestå til evig tid, - det er der ingen ordninger, der kan. Den har sine svagheder, men den har sandelig også en styrke.

Styrken er, at den har en rummelighed, der gør, at meget forskellige kirkelige holdninger kan trives sammen!

Den rummeligheden kan hurtigt sættes over styr i kirkelig politisering og intrigemageri! Det ønsker jeg ikke!

Konkluderende på dette punkt vil jeg sige, at vi ikke kommer uden om at drøfte strukturer.

Men debatten om strukturerne kan også fylde alt for meget! Somom kirkens egentlige problem ligger her.

Et langt større problem er det traditionstab, som er uomtvisteligt. Ukendskabet til den kriste arv i almindelighed og til gudstjenesten i særdeleshed, er unægtelig stor. Her er der virkelig brug for en stor kirkelig indsats.

Et andet stort problem, som nok hænger sammen med det, jeg lige har nævnt, er den modløshed og bekymring, som er ganske udbredt i kirkelige kredse.

Den skal vi bekæmpe hos os selv og hos hinanden!

Den er ikke ny! Den har eksisteret al den tid, jeg har været præst. Der er vel i øvrigt næppe nogen periode i kirkens historie, der ikke har været grebet af den.

Det er den egentlige udfordring: at vi har tillid til det evangelium, vi skal forkynde! Det klarer sig udmærket overfor fablerne og det, der kilder ørerne, som det udtrykkes i. Der kan bygges på det, også når det ikke går helt, som vi havde forventet det.

Og så skal vi aldrig glemme, at vi ikke selv skal bære det budskab, vi skal forkynde!

"På *dit* ord vil jeg kaste garnene ud", siger apostlen Peter i fortællingen om hans fiskedragt. Vi er kirke på "*dit* ord", d.v.s. på Guds befaling. Det

er kun Gud selv, der med sin ånd kan give ordet kraft, så det når menneskehjerner. Så er der ikke grund til mismod!

Derfor vil jeg slutte med et citat af Grundtvig, som gamle Jørgen Bukdahl fra Askov med stort klarsyn så som meget centralt i Grundtvigs tænkning:

Men immer det dages dog på ny,
hvor hjerterne morgen vente!

Sådan er det *altid* – altså også i dag!

Administrative meddelser

Af- og tilgang i stiftets gejstlighed

Nye præster i stiftet

Dorthe Friis Hansen

f. 20.3. 50 i Nakskov.

Student fra Nakskov Gymnasium
1969.

Cand. theol. fra Århus 1976.

Ordineret 17.2. 77 i Skt. Mortens
kirke, Næstved.

Rkp. Skt. Mortens kirke Næstved
februar 1977, rkp. Skt. Jørgens kirke,
Næstved marts 1979, sognepræst
Skovby juli 1979.

Ansæt 1.12.2000 i Halsted-Avnede
pastorat.

Kim Bach

f. 9.5.62 i Fredericia.

Student fra Middelfart Gymnasium
1983.

Cand.theol. fra Århus Universitet
1996.

Ordineret Statsfængslet i Horsens
1997. Konst. sognepræst Grenaa
pastorat 1997-98. Konst. sognepræst
Gerlev-Enslev pastorat 1998. Konst.
sognepræst Mariager pastorat 1999.
Konst. sognepræst Grenaa pastorat
1999. Konst. sognepræst Gjerrild-
Hemmed pastorat/sygehuspræst
Grenaa Sygehus 1999. Konst. sog-
nepræst Skødstrup pastorat 2000.
Hjælpepræst i Marie Magdalene-
Koed-Pindstrup pastorat 2000-2001.
Ansæt 1.6.2001 i Skelby-Gedesby-
Gedser pastorat.

Afgåede præster

Tove Burup er fra udgangen af august 2001 afskediget med pension.

Sonja Simons er 18.12.2000 afgået ved døden.

Konstituerede præster

Birthe Gunhild Friis er konstitueret i Sakskøbing pastorat 14.6.-10.10.2001 under sognepræst Hanne Tougaards barsel. Konstitutionen er forlænget indtil den 9.1.2002.

Landemodet

Af stiftskontorchef Helle Samson

År 2001, den 13. juni, blev Landemodet afholdt i Maribo Domkirke under præsidium af stiftamtmand Lauritz Hvidt og biskop Holger Jepsen.

Samtlige provster var til stede.

Ved den indledende gudstjeneste prædikede provst Nils Roland.

Ved mødet i Bangs Have talte lektor ved Niels Bohr Instituttet, Jens Martin Knudsen om "Mennesket og Universet".

På det lukkede Landemode blev følgende vedtaget:

- 1.** Ved næste års Landemode prædiker provsten for Falster vestre provsti med provsten for Falster østre provsti som suppleant.
- 2.** Regnskabet for "Legat til fordel for enker og børn af præster i Lolland-Falsters stift" for tiden 1.1.-31.12.2000 blev fremlagt i revideret stand og godkendt. Regnskabet sendes herefter til Civilretsdirektoratet til decision. Efter det oplyste forelå der 11.500,- kroner til uddeling. Det vedtoges at uddele 2 legatportioner på 3.000,- kroner og 2 legatportioner på 2.000,- kroner. Legatuddelingen blev tilført legatprotokollen, som derefter blev underskrevet. Desuden vedtoges at oplægge 1.500,- kroner af legatmidlerne til legatkapitalen.
- 3.** Provsten for Lolland østre provsti redegjorde for Biskop Rasmus Møllers Legat. Legatet har været opslået ledigt i september 2000. Bestyrelsen vedtog at tildele legatet til Karen Westphal Eriksen, som fik udbetalt første legatportion med 1.100,- kroner i november 2000. Regnskabet blev omdelt og gennemgået. Der var ingen bemærkninger.
- 4.** Regnskab for Lolland-Falsters Stiftsfond for året 2000 blev fremlagt i revideret stand. Regnskabet blev godkendt og sendes derefter til Civilretsdirektoratet til stadfæstelse.

- 5.** Lolland-Falsters kirkelige Legatfond for året 2000 blev fremlagt. Regnskabet blev taget til efterretning.
- 6.** Regnskab for Strandkirken ved Marielyst for 2000 blev forelagt Landemodet af biskoppen. Strandkirken har skiftet kasserer, idet Kurt Jensen har overtaget opgaven. Regnskabet godkendtes.
- 7.** Det omdelte udkast til vedtægt for Stiftsudvalget for Mission blev drøftet. Biskoppen og provst Roland redegjorde for udkastet, specielt formålsbestemmelsen. Endvidere blev der peget på, at udvalget nu nedsættes af biskoppen, og at Landemodet gives en kompetence til at udpege tre af medlemmerne samt i forbindelse med vedtægtsændringer. Stiftamtmanden tilsluttede sig en udvidelse af formålsbestemmelsen til udover mission at medtage det medmenneskelige perspektiv. Med forskellige mindre ændringer i formuleringerne vedtog Landemodet det foreliggende udkast til vedtægt for Stiftsudvalget for Mission. Landemodet valgte følgende tre som medlemmer af udvalget: Provst Nils Roland. Stiftamtmand Lauritz Hvidt og Lena Svendsen.
- 8.** Biskoppen omtalte stiftets 200 års jubilæum som fejres i forbindelse med Landemodet 2004. Der har været afholdt møde med Menighedsrådsforeningen, som er indstillet på, at menighedsrådene som gave fra menighederne til stiftet lader udarbejde en ny bispekåbe. Der er taget kontakt til væveren Hanne Vedel. Menighedsrådsforeningen vil anbefale sagen overfor menighedsrådene. Det er i den forbindelse vigtigt, at provstiudvalgene bakker projektet op. Samtlige provster erklærede sig indforståede hermed.
- 9.** Stiftskontorchefen omtalte kort det af kirkeministeren nedsatte Forenklingssudvalg og de emner, der har været forhandlet i udvalget.
- 10.** Landemodet vedtog at anmode provsterne om orientering i forbindelse med kirkestatistikens indberetningsskemaer. Stiftsøvrigheden udsender skrivelse herom i begyndelsen af 2002.
- 11.** Landemodet foretog valg af medlemmer til Stiftsfondet og Legatfondets bestyrelse. Følgende blev valgt uden afstemning: Domprovst Ole Opstrup, sognepræst Jette Walther Birk, Hans E. Hansen, Herbert Jahn samt som nyvalgt medlem Gert Skau Mikkelsen. Valget sker for en 4 årig periode.
- 12.** Der var ingen emner under eventuelt.

Love, bekendtgørelser og cirkulærer m.v.

C: cirkulære – CS: cirkulæreskrivelse – S: skrivelse

Hvor intet andet er anført er materialet fra Kirkeministeriet.

1. C. 12.07. 2000 om ændring af cirkulære af 25.06. 1996 om tjenestedragt for folkekirkens præster.
2. Cs. 24.07. 2000 om meddelelse fra STK:Pension om retningslinier for annulleringer af forkert oprettede forsikringsmæssige pensionsordninger.
3. C. 01.08. 2000 fra Personalestyrelsen med satsregulering pr. 01.08. 2000 pr. 01.08. 2000 for tje- nesterejser.
4. C. 07.08. 2000 fra Told- og Skatte- styrelsen om almen velgørende eller på anden måde almennyttige fonde, foreninger, stiftelser, institutioner m.v. samt religiøse samfund.
5. Vejledning 11.09. 2000 til kommunalbestyrelserne om tilskud af fællesfonden til nedsættelse af de kirkelige ligningsbeløb.
6. Vejledning 26.09. 2000 fra Arbejds- markedsstyrelsen til styrelsens bekendtgørelse nr. 19 af 10.01. 2000 om orlov til børnepasning.
7. S. 29.09. 2000 om det honorar, der tilkommer en pastor emeritus, der efter biskoppens anmodning varetager en enkelt gudstjeneste eller kirkelig handling, som vikar for tiden 01.10. 2000 – 21.03. 2001.
8. C. 01.10.2000 om regulering af kirkefunktionærers lønninger m.v. pr. 01.10.2000.
9. Vejledning oktober 2000 fra Personalestyrelsen om barsel, adoption og omsorgsdage.
10. C. 17.10. 2000 fra Finansministeriet om anvendelse af tjenestemand- samsættelse i staten og folkekirken.
11. C. 18.10. 2000 om udarbejdelse af fortegnelse over menighedsrådsmed- lemmer (menighedsrådsfortegnelse).
12. C. 06.11. 2000 om ukvoteret rådighedstillæg til visse kvoterede PO-organiststillinger.
13. C. 08.11. 2000 angående afholdelse af mindehøjtidelighed i kirkerne i anledning af Hendes Majestæt Dronning Ingrid's død.
14. C. 08.11. 2000 om kirkebønnen for Dronningen og det kongelige hus.
15. C. 08.11. 2000 ang. ringning med kirkeklokkerne i anledning af Hen- des Majestæt Dronning Ingrid's død.
16. Bekendtgørelse 13.11. 2000 fra Miljøstyrelsen om forbud mod import og salg af produkter, der inde- holder bly.
17. S. 20.12. 2000 om ændring af menighedsrådenes rådighedsbeløb. Maksimumsbeløbet forhøjes fra 01.01. 2002 til 122.000,- kroner.

- 18.** C. 03.01. 2001 fra Personalestyrelsen om protokollat til aftale om videreførelse af Statslig Uddannelseslov.
- 19.** C. 03.01. 2001 fra personalestyrelsen om Videre- og Efteruddannelsesfonden.
- 20.** C. 05.01. 2001 fra Personalestyrelsen om opsparing af frihed.
- 21.** C. 10.01. 2001 om de fastsatte satser for godtgørelse for benyttelse af eget befordringsmiddel på tjenesterejser pr. 01.01. 2001.
- 22.** C. 22.01. 2001 fra personalestyrelsen om regulering af boligbidrag for tjeneste- og lejeboliger.
- 23.** C. 24.01. 2001 om proteser o.lign., der ikke kan anbringes i askeurner.
- 24.** Vejledning januar 2001 fra stiftsøvrigheden om befordringsgodtgørelse til præster i Lolland-Falsters stift.
- 25.** Vejledning januar 2001 fra Personalestyrelsen om statslig personale rekruttering via Internet m.v.
- 26.** Vejledning for menighedsråd: "Fleksjob og skånejob" – også mulige i Folkekirken.
- 27.** Vejledning 15.02. 2001 om cirkulære af 15.02. 2000 om løn- og ansættelsesvilkår for sognemedhjælper.
- 28.** C. 01.03. 2001 om regulering af kirkefunktionærers lønninger m.v. pr. 01.04. 2001.
- 29.** Cs. 01.03. 2001 om pensionsbidrag af rådighedstillæg til DOKS-organister.
- 30.** C. 12.03. 2001 fra Personalestyrelsen om regulering af satser for jubilæumsgratiale.
- 31.** S. 16.03. 2001 om det honorar, der tilkommer en pastor emeritus, der efter biskoppens anmodning varetager en enkelt gudstjeneste eller kirkelig handling som vikar for en præst for tiden 01.04 2001 – 30.09. 2001.
- 32.** S. 16.03.2001 om regulering pr. 01.04. 2001 af understøttelser til tidligere kirkefunktionærer eller deres ægtefæller.
- 33.** S. 16.03. 2001 om regulering pr. 01.04. 2001 af tillæg til provster og særligt tillæg til præster.
- 34.** Cs. 27.03. 2001 om folkekirkens budgetter for 2002.
- 35.** S. 04.04. 2001 om forhøjelse af den vejledende maksimale timebetaling for kirkegårds konsulenter og bygningssk konsulenter for præstegårde til 651,- kroner pr. 01.01. 2001.
- 36.** S. 23.04. 2001 om regulering af satser for fradrag i tjenestemænds løn for naturalydelser, hvorefter betaling for varme og varmt vand udgør 137,- kroner årlig pr. nettokvadratmeter boligareal pr. 01.04. 2001.
- 37.** S. 17.05. 2001 med eksemplar af Miljø- og Energiministeriets vejledning om planlægning for og landzonetilladelse til opstilling af vindmøller.
- 38.** S. juni 2001 om kirkens forsikringer.
- 39.** Bekendtgørelse 15.06. 2001 fra Socialministeriet om ændring af bekendtgørelse om dagpenge ved sygdom eller fødsel.

40. Cs. 25.06. 2001 om løn- og ansættelsesvilkår for gravermedhjælpere m.fl.

41. Cs. 26.06. 2001 om lempelse af karensbetingelserne i STK:Pensionsordningen.

42. C. 29.06. 2001 om valg af medlemmer af stiftsudvalg vedrørende mellemkirkeligt arbejde.

43. C. 10.07. 2001 om tillidsmandsordning for præster.

44. C. 16.07. 2001 om arbejdsmiljøsyn og arbejdspladsvurdring for præster og provster.

Uddrag af skrivelser og afgørelser fra Kirkeministeriet til biskopper, provster, menighedsråd m.v.

1. Skr. 27.11. 2000 fra kirkeministeren til samtlige menighedsråd og provstiudvalg i anledning af en del forvirring om placeringen af DNK-projektets udgifter til ISDN-abonnement og -forbrug.

Kirkeministeren meddeler, at det er de omhandlede udgifter indtil videre forbliver centralt finansierede af fællesfonden, ligesom ministeren ikke mener, at man med så kort varsel bør overføre ikke-budgettede udgifter til menighedsrådene.

Ministeren mener imidlertid, at det er naturligt, at man med tiden overgår til lokal finansiering på lige fod med de øvrige udgifter til præsternes kontorhold, som f.eks. telefongodtgørelse.

2. Skr. 25.04. 2001 til et menighedsråd i anledning af en ansøgning om godkendelse af, at der af kirkekassen må blive udbetalt et særligt honorar til menighedsrådets nyvalgte sikkerhedsrepræsentant til dækning af tabt arbejdsfortjeneste med henblik på deltagelse i et sikkerhedskursus (oprettet af sikkerhedsorganisationer i virksomheder eller lignende m.v. i medfør af arbejdsmiljølovgivningen).

Kirkeministeriet meddelte hertil, at ministeriet under henvisning til § 2, stk. 1, nr. 10 i lov om folkekirkens økonomi sammenholdt med § 43, stk. 7, og stk. 3, i lov om menighedsråd, jf. lovbekendtgørelse nr. 571 af 21. juni 1996, herved godkender, at der efter beslutning af menighedsrådet over kirkekassen kan ydes det pågældende

(valgte) medlem, der deltager i kurset en erstatning for dokumenteret tabt arbejdsfortjeneste samt godtgørelse for afholdte udgifter i forbindelse med deltagelsen.

Ministeriet skal have det overladt til menighedsrådet at beregne beløbet. Det er menighedsrådet, der afgør om tabet kan anses for dokumenteret. Menighedsrådet vil normalt kunne anse tabet for dokumenteret eller forevisning af lønsedler og lignende eller for selvstændigt næringsdrivendes vedkommende ved en erklæring fra den pågældende, forudsat de foreliggende omstændigheder sandsynliggør, at et påstået tab er lidt.

Honoraret, der udbetales til dækning for arbejdsfortjeneste kan pr. dag højst udgøre det femdobbelte af diætbeløbet for deltagelse i syn over kirkebygninger m.v. af ikke over 4 timers varighed. Jf. § 1 i Kirkeministeriets bekendtgørelse nr. 964 af 16. december 1998 om diæter m.v. til menighedsråd, provstiudvalg og stiftsudvalg samt til bygningskyndige deltagere i synsforretninger over kirker og præsteboliger, det vil i år sige: 5 x 335 kr. = 1.675 kr. pr. dag.

Undervisningstid og rejsetid, men ikke forberedelsestid, kan medregnes ved beregningen af den erstatning, der kan ydes for tab, der faktisk lides i forbindelse med kursusdeltagelsen.

3. Skr. 04.05. 2001 om arkitektbistand ved forsikringskader. Kirkeministeriet meddelte til et

menighedsråds spørgsmål om, hvorvidt arkitektbistand omfattes af Folkekirkens selvforsikring eller ej, følgende:

“Folkekirkens selvforsikrings- og forsikringsordning er baseret på almindelig praksis på forsikringsmarkedet, herunder almindelig praksis for betaling af udgifter til rådgivere, f.eks. arkitekter, som anvendes efter skade. Sådanne udgifter betales kun, såfremt administrator/forsikringsselskabet på forhånd har skønnet, at det er nødvendigt, at arkitekten involveres, og derfor har godkendt dette.

Uden aftale med administrator/forsikringsselskab kan disse udgifter ikke forventes betalt, hvorfor de må afholdes af menighedsrådets egen kasse. Ministeriet er klar over, at det kan give problemer, at udgifter til rådgivere ikke er nævnt i forsikringsvilkårene, og vil forsøge at finde en løsning herpå ved revisionen af Folkekirkens selvforsikrings- og forsikringsordning i løbet af 2001”.

4. Skr. 30.05. 2001 til samtlige provstiudvalg om 5% beløbets anvendelse i anledning af den stedfundne revision af provstiudvalgskassernes regnskaber for 1999.

Kirkeministeriet anfører følgende: “Provstiudvalget kan i forbindelse med fastsættelse af ligningsbeløbet til en kommunes kirke- og præstegårdskasser forhøje det budgetterede underskud for kasserne med et beløb til imødegåelse af uforudsete udgifter i ligningsområdet, jf. lov om folkekirkens økonomi § 6, stk. 1, 2. pkt. jf. lovbetænkning nr. 537 af 24. juni 1997. Ligningsbeløb til kirke- og præstegårdskasserne pålignes folkekirkens medlemmer i kommunen, jf. lov om folkekirkens økonomi § 3, stk. 3. Hvis et beløb til imødegåelse af ufor-

udsete udgifter i den enkelte kommune, ikke er blevet anvendt fuldt ud ved regnskabsårets slutning, skal den ubenyttede del af beløbet anvendes til nedbringelse af det følgende års ligningsbeløb til 5%-beløbet i kommunen, jf. lov om folkekirkens økonomi § 19, stk. 2, samt Kirkeministeriets vejledning af 29. april 1998 om provstiudvalgskasserne afsnit 5”.

Det bemærkes, i denne forbindelse, at beløbet ikke skal tilbagebetales til kommunen, men at provstiudvalget i forbindelse med den årlige budgetlægning må vurdere, om der vil være tilbagestående 5%-midler ved årets udgang. Såfremt provstiudvalget vurderer, at dette er tilfældet, må næste års ligningsbeløb til 5%-midler fastsættes lavere end ellers. Dette svarer i øvrigt helt til den vurdering, menighedsrådene foretager, når de udarbejder forslag til budget for kirke- og præstegårdskasserne, jf. budgetskeemaets side 2.

Det bemærkes også, at eventuelle tilbageværende midler ikke kan udbetales til kirke- og præstegårdskasserne ved årets afslutning som led i en almindelig fordelingspolitik. En sådan mulighed ville være en omgåelse af regelsættet om budgetproceduren, hvorefter budgetkompetencen tilkommer menighedsrådet og provstiudvalget i forening, og hvor en meget stor grad af offentlighed med deraf følgende mulighed for offentlig debat, danner rammen om budgetlægningen.

Eventuelle tilbageværende midler må derimod blive stående i provstiudvalgskassen og derefter anvendes i det nye regnskabsår til uforudsete udgifter for kirke- og præstegårdskasserne, eller såfremt dette ikke er

muligt indgå i vurderingen af, hvor stort et ligningsbeløb, der skal udskrives til 5%-midler i det næstfølgende regnskabsår. Det vil sige, at beløb, der mod forventning er tilbage ved slutningen af 1999, anvendes til uforudsete udgifter i 2000 eller anvendes til nedsættelse af ligningsbeløbet i 2001.

Tilsvarende kan udbetaling ikke foretages til dækning af udgifter, som er blevet fjernet fra kirke- og præstegårdskassernes budgetforslag med henblik på at holde kirkeskatten i ro. Samtidig skal man bemærke, at 5%-midlerne ikke kan bruges til henlæggelser til opgaver, som menighedsrådene planlægger i fremtiden, idet henlæggelser skal budgetteres på det almindelige budget for kirke- og præstegårdskasserne.

5%-midlerne kan derimod godt udbetales til dækning af en uforudset udgift i ét år, selv om det pågældende arbejde af praktiske grunde først kan udføres i begyndelsen af det nye regnskabsår. Det er i denne forbindelse vigtigt, at der i bilagsmappen for provstiuvalgskassens udgifter/indtægter indsættes kopi af ansøgning og bevilling, hvoraf det tydeligt fremgår, hvorfor arbejdet først udføres i det nye regnskabsår.

Samtidig bemærkes, at beløbet til imødegåelse af uforudsete udgifter alene vedrører kirke- og præstegårdskasserne i kommunen, og derfor heller ikke kan anvendes til finansiering af udgifter, der vedrører provstiuvalgets virksomhed.

5. Skr. 18.06. 2001 i anledning af et spørgsmål om erstatningsfridag i anledning af en afholdt feriefridag 2. pinsedag (mandag var den ordinære fridag).

Kirkeministeriet svarede i den anledning bl.a., at man var enig i, at der ikke er hjemmel i fridagsaftalen til den ønskede erstatningsfridag. Erstatningsfridag gives, når præsten skal forrette kirkelige handlinger eller anden tjeneste på sin fridag og vælger at lade fridagen helt bortfalde og erstatte den med anden fridag, jf. § 2 i fridagsaftalen af 20. juni 1987 og punkt 3 i cirkulære af samme dato om præsters fridage. Præster får ikke erstatningsfridage for de ugentlige fridage, der falder i deres ferie. Det er den samme situation, der foreligger her, blot at den ugentlige fridag falder på en feriefridag og ikke på en "gammeltdags" feriedag.

6. Skr. 05.07. 2001 til kirkekontoerne, idet Kirkeministeriet fra Indenrigsministeriet, CPR-kontoret, har erfaret, at der fra enkelte kirkekontorer er sket udlevering til private af oplysninger om enkeltpersoners navn og adresse på baggrund af opslag i CPR's terminalsystem.

Kirkeministeriet meddeler, at sådan videregivelse til private af oplysninger om enkeltpersoners navn og adresse fra CPR-systemet i medfør af kapitel 12 i CPR-loven varetages af kommunerne efter de særlige regler, der er fastsat i loven. Videregivelse som anført ovenfor fra kirkekontorerne er derfor i strid med loven.

Uddrag af afgørelser og skrivelser fra Kirkeministeriet til stiftsøvrigheden

1. Skr. 07.08. 2000 i anledning af en henvendelse om støj-forurening i forbindelse med ringning med kirkeklokker.

Kirkeministeriet meddelte, at ringning med klokker fra folkekirkens kirker er hjemlet i Danske Lov fra 1683 og Kirkeritualet fra 1685.

Det anføres videre, at landets biskopper ved kgl. resolution af 18. august 1991 er blevet bemyndiget til at tillade fravigelse af de gældende regler om ringning og kimning, og at tilladelse kan gives efter forhandling med vedkommende menighedsråd, hvor forholdene taler for det.

I en anden sammenhæng har Miljøstyrelsen over for Kirkeministeriet oplyst, at ringning med kirkeklokker ikke er reguleret efter miljøbeskyttelsesloven. Der bliver ikke stillet krav om støjbegrænsende foranstaltninger, når det drejer sig om samfundsaccepterede formål, som eksempelvis lydudbredelse af udrykningskøretøjer, skoleklokker, afprøvning af alarmsirener, samt brug af kirkeklokker i tros-mæssig sammenhæng.

For folkekirkens vedkommende har Kirkeministeriet fastsat regler. Når andre trossamfund kalder til deres gudstjeneste ved at bruge klokker eller ved at kalde til bøn eller lignende, er det også et samfundsaccepteret formål.

2. Skr. 22.09. 2000 til Miljø- og Energiministeriet med en udtalelse til udkast til "Lokalplanvejledning: Landsby med jordbrugsparceller".

Kirkeministeriet meddeler, at man må finde det påkrævet, at vejledningen ligesom den generelle vejledning om planloven fra 1996 (s. 133) indeholder en bemærkning om, at lokalplanforslag, der omfatter kirker og kirkegårde, og lokalplanforslag, der berører kirkernes og kirkegårdenes nære omgivelser, skal sendes til vedkommende stiftsøvrighed.

Det anføres videre, at det vil være af væsentlig betydning, at det af vejledningen kommer til at fremgå, at der i formålsbestemmelser optages formuleringer, der tilsigter at sikre kirkens og kirkegårdenes nære omgivelser, og at bevare indsigtslinier til og udsigtslinier fra kirke og kirkegård, samt at det understreges, at kirkebyg-gelinien i naturbeskyttelseslovens § 19 ikke i sig selv er tilstrækkelig til at sikre kirkens nære omgivelser.

3. Skr. 23.11. 2000 i anledning af en forespørgsel om det er korrekt, at prisen for erhvervelse af en gravplads i fællesgraven er lovfæstet til 150,- kroner.

Kirkeministeriet oplyser, at prisen for erhvervelse af et gravsted ikke er lovfæstet.

Kirkeministeriet oplyser videre, at ved hver kirkegård skal være en vedtægt, som blandt andet skal indeholde bestemmelser om taksterne for er-

hvervelse og fornyelse af brugsret til gravsteder og for vedligeholdelse, jf. lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde § 12, stk. 2.

Menighedsrådet fastsætter taksterne, men de skal som vedtægten i øvrigt godkendes af provstiuvalget. Ved godkendelsen skal provstiuvalget sikre ensartede takster inden for samme ligningsområde – dvs. kommunen – medmindre særlige forhold gør sig gældende, jf. lovens § 12, stk. 3.

Takspolitikken i den enkelte kommune afspejler, om man lokalt fx har valgt at lade store dele af kirkegårdenes drift finansiere over kirkeskatten og dermed få tilsvarende lavere takster. Takspolitikken er altså blandt andet et spørgsmål om balancen mellem brugerbetaling og skattefinansiering.

Ved fastsættelse af taksterne vil der kunne gøres forskel på medlemmer og ikke-medlemmer af folkekirken. Dette hænger sammen med, at ikke-medlemmer af folkekirken ikke bidrager til betaling af kirkegårdens driftsunderskud ved betaling af kirkeskat.

Der kan også i vedtægten for kirkegården være fastsat højere takster for mennesker, der har boet i en anden kommune end den, hvor de begravnes, og som derfor ikke gennem kirkeskatten har bidraget til kirkegårdens drift. Yderligere kan menighedsrådet ved fastsættelse af taksterne skelne mellem, om de pågældende uden-sognsboende har haft særlig tilknytning eller ej til det sogn, hvor de ønsker at blive begravet.

Når menighedsrådet vælger, at der skal gælde særlige – højere – takster

for erhvervelse og fornyelse for ikke-medlemmer eller udensognsboende, må disse takster dog aldrig overstige kirkegårdens faktiske udgifter ved at stille et gravsted til rådighed. Tilsvarende må taksterne for vedligeholdelse ikke overstige de faktiske omkostninger til arbejds løn og materialer samt et eventuelt procenttillæg for generelle omkostninger til fx administration.

4. Skr. 09.01. 2001 hvor Kirkeministeriet meddeler, at sager om kirkeklokker forelægges klokkekonsulent Erik Kure eller dennes assistent Helle Kersting, og at der således ikke vil kunne indhentes udtalelser fra de af organist Kure udpegede kontrollanter

5. Skr. 12.02. 2001 i anledning af et spørgsmål om, hvorvidt provsters kørsel til møder med såvel Menighedsrådsforeningen som Præsteforeningen vil være at betragte som tjenstlig befordring, der skal refunderes af fællesfonden.

Kirkeministeriet er enig i, at dette er så væsentligt for provstens arbejde som provst at følge menighedsrådsforeningernes virksomhed, at det må betragtes som tjenstlig kørsel, når han deltager ikke blot i direkte drøftelser med foreningernes bestyrelser, men også i foreningernes arrangementer i øvrigt.

Stiftsøvrighedens spørgsmål må derfor besvares således:

1. Hvis provsten deltager i møder med Menighedsrådsforeningen/er eller Præsteforeningen som "medlem", er det ikke tjenstlig kørsel.
2. Hvis provsten deltager som "provst", fordi det har betydning for hans/hendes udførelse af arbejdet som provst, er det tjenstlig kørsel.

6. Skr. 13.02. 2001 i anledning af en forespørgsel om, hvorledes kirken er forsikret under Folkekirkens Selvforsikrings- og Forsikringsordning i følgende situationer:

1. Kirken er åben nogle timer hver dag, f.eks. fra kl. 12.-17.
2. Kirken er åben, når graveren arbejder på kirkegården. Det må her bemærkes, at graveren ikke under sit arbejde vil kunne holde øje med, om der er besøgende i kirken.
3. Nøglen til kirken vil kunne afhentes i præstegården, som ligger lige op ad kirken. Besøgende kan herefter selv besøge kirken uden ledsager, og aflevere nøglen i præstegården efter besøget.

Kirkeministeriet meddeler hertil, at "Åbne kirker" er dækket under Folkekirkens Selvforsikrings- og Forsikringsordning, når kirken samtidig er under opsyn. Der er således ikke dækning, hvis kirken åbnes nogle timer hver dag uden opsyn, jf. pkt. 1.

Af samme grund vil muligheden under pkt. 2 således heller ikke give dækning for eventuelle skader, opstået mens kirken er åben.

Nøglen til kirken må ikke udleveres til uvedkommende personer, hvilket f.eks. vil sige besøgende i kirken. Såfremt nøglen udleveres til kirkegæster, vil en evt. skade opstået, mens kirken besøges uden opsyn af kirkepersonale eller skade, der sker som følge af, at nøglen er blevet kopieret og senere anvendt, ikke være dækket.

Såfremt man ønsker dækning af en skade i "Åbne kirker," er det således en betingelse, at kirken er under opsyn.

7. Skr. 13.03. 2001 i anledning af Miljø- og Energiministeriets bekendtgørelse nr. 1012 af 13.11. 2000 om forbud mod import og salg af produkter, der indeholder bly.

Ifølge bekendtgørelsen § 7, stk. 1, er import og salg af produkter, der indeholder metallisk bly, forbudt for bl.a. produkter til tagdækning af bygninger og til inddækning af bygninger. Forbudet omfatter dog ikke produkter til reparation af eksisterende produkter, herunder reparation, om- og tilbygning på huse, jf. bekendtgørelsens § 7, stk. 2.

Undtagelsesbestemmelsen omfatter også vedligeholdelse, istandsættelse og omlægning af eksisterende blytage på kirkebygninger.

Ifølge bekendtgørelsens § 8 kan Miljøstyrelsen i ganske særlige tilfælde tillade, at reglerne i bekendtgørelsen fraviges. Det er over for Kirkeministeriet telefonisk blevet oplyst, at bestemmelsen bl.a. vil kunne finde anvendelse på kirker, der tidligere har haft blytag, og som på ny ønskes tækket med bly.

8. Skr. 16.03. 2001 i anledning af et opstået tvivsspørgsmål vedrørende aftale af 22.06. 2000 mellem Finansministeriet og tjenestemændenes centralorganisation om flyttestedgørelse. Det drejer sig om flyttestedgørelse til en sognepræst, hvis tjenestebolig ikke var klar til indflytning ved sognepræstens forflyttelse fra et embede til et andet, hvorfor den pågældende tog ophold i sommerhus.

Der var i stillingsopslaget taget forbehold for, hvornår tjenesteboligen var klar til indflytning. Stiftsøvrigheden fandt, at der kun skulle betales én flyttestedgørelse efter kap. 4.

Kirkeministeriet meddelte, at man er enig med stiftsøvrigheden, idet sognepræsts indflytning i tjenesteboligen – om end tidsforskudt, hvilket der er taget forbehold om i stillingsopslaget – er forårsaget af hans forflyttelse fra X til X.

9.Skr. 05.04. 2001 meddeler Kirkeministeriet, at man i en konkret sag fejlagtigt har oplyst, at skader på åbne kirker kun er omfattet af Folkekirkens Forsikringsordning, såfremt kirken er under stadigt opsyn. Denne oplysning skal herved afkræftes. Menighedsrådene fik oplyst, at der ved overgangen til den nuværende

forsikringsordning, ikke ville ske en forringelse af dækningen i forhold til de tidligere individuelle forsikringsordninger. Dette er fortsat gældende. Policen vedrørende Folkekirkens Selvforsikrings- og Forsikringsordning indeholder ikke undtagelsesbestemmelser vedrørende dækningen af åbne kirker. Der er derfor ikke sket nogen ændring af forsikringsforholdene i forhold til tidligere, og den nuværende forsikringsordning dækker således samtlige typer af skader, der måtte ske i forbindelse med åbne kirker, herunder ligeledes simpelt tyveri.

Udtalelser til betænkninger, lovforslag og biskoppens skrivelser til menighedsråd

1. Til den udsendte Delbetænkning I fra Forenklingsudvalget har stiftsøvrigheden udtalt følgende:

”Det overordnede synspunkt i betænkningen er en decentralisering af kompetence fra kirkeministerium/stiftsøvrighed til provstiuvalg.

Ud fra dette hovedsynspunkt behandler delbetænkningen præsteembedernes landbrug, præstens tjenesteboliger, ejendomme til brug for kirke og kirkegårde.

Desuden findes i delbetænkningen et forslag til forenkling af sognebåndsløsning.

Til hovedsynspunktet skal stiftsøvrigheden bemærke, at der synes indledt en udvikling, der kan betyde en betydelig forøgelse af den kirkelige administration, selvom udvalget ikke for øjeblikket finder den ønskelig. (S 33). Stiftsøvrigheden er helt indforstået med, at der skal være mulighed for at bevare præstegårdsbrugene i folkekirken, og finder det ønskeligt, at det sker. Stiftsøvrigheden vil derfor beklage, hvis den ændrede kompetence i en akut vanskelig økonomisk situation fører til u hensigtsmæssig salg af præstegårdsjord.

Vedr. præsters tjenestebolig ønsker stiftsøvrigheden at bemærke følgende:

- 1) Det forekommer problematisk, at et ansættelsesvilkår (præstens pligt til at bo på præstegården) helt unddrages ansættelsesmyndighedens kontrol.
- 2) Den foreslåede ændring, der bl.a.

medfører, at der ikke er pligt til at rådføre sig med bygningskonsulenten for præstegårde (s. 47), kan føre til en meget uensartet behandling af sager vedr. præstegårde og dermed til en uensartet standard i stiftets præstegårde.

Stiftsøvrigheden er af den opfattelse, at en ombygning af en bygning uden for kirkegården meget vel kan ændre kirkens omgivelser.

Det er derfor stiftsøvrighedens opfattelse, at kompetencen i sådanne tilfælde bør være uændret.

Mister stiftsøvrigheden denne kompetence, så den ikke har mulighed for – efter konsulenternes råd at gribe ind over for ændringer af eksisterende bygninger – kan dens troværdighed blive sat på en alvorlig prøve i forbindelse med den offentlige høringsret vedr. kirkens omgivelser, som er blevet stiftsøvrigheden tillagt efter planloven.

Det skal bemærkes, at mange institutioner (bl.a. amternes plankontorer og Naturfredningsforeningen) står på spring, hvis der fra kirkelig side opstår en utroværdighed i forbindelse med kirkernes omgivelser. Det vil kunne medføre store problemer for menighedsrådene, da de nævnte organisationer ikke synes at have stor forståelse for at kirke, kirkegård og omgivelser ud over at være en del af kulturarven, er en virksomhed, der stadig ændrer sig.

Stiftsøvrigheden har intet at indvende

mod delbetænkningens forslag om, at sognebåndsløserne kun skal have valget i deres bopælssogn. (Den såkaldte mode III).”

2. Til et udkast til lokalplanvejledning gjorde stiftsøvrigheden opmærksom på, at da kirkerne og kirkegårdene har en helt anderledes karakter end lokalplanområderne i øvrigt, vil det være naturligt, om man netop i forbindelse med en vejledning fandt frem til en formulering, som tog hensyn hertil og til de kirkelige myndigheders egen bygningsforvaltning, hvor både arkitektoniske, kulturhistoriske og landskabelige forhold varetages.

3. Til det fremsendte udkast til Forslag til Lov om ændring af lov om folkekirkens økonomi og lov om menighedsråd, har stiftsøvrigheden anført følgende:

Til ændringen af Lov om Folkekirkens økonomi § 21, stk. 3 skal stiftsøvrigheden anføre, at man fortsat er betænkelig ved den foreslåede decentralisering af kompetence til provstiuvalgene, idet det sker på sagsområder, som provstiuvalgene for tiden fagligt kan have vanskeligt ved at løse. Der er risiko for, at der herved indledes en udvikling med endnu en forøgelse af udgifterne til den folkekirkelige administration.

Vedrørende kapitalforvaltningen foreslås kompetencen til at frigive præsteembedernes kapitaler flyttet til provstiuvalgene. Som anført i udtalelsen fra Ribe Stiftsøvrighed, går lovudkastet videre end Forenklingudvalgets forslag, idet det af lovforslaget ikke fremgår, om reglerne alene skal gælde fremtidige salg af embedernes ejendomsbesiddelser eller tilli-

ge omfatte de eksisterende embedskapitaler, der indestår i stifterne og forvaltes som embedskapital. Stiftsøvrigheden kan ikke tilslutte sig den foreslåede lempelse i udbetalingen af embedskapitalerne og skal i den forbindelse pege på det fald i Fællesfondens indtægter, som vil blive en følge af forslaget, jfr. herved udtalelsen af 5. juli 2001 fra Ribe stiftsøvrighed.

Vedrørende præsternes tjenesteboliger finder stiftsøvrigheden det fortsat problematisk, at området unddrages ansættelsesmyndighedens umiddelbare kontrol, ligesom decentraliseringen kan føre til en meget uensartet standard på boligområdet.

Vedrørende bygninger til brug for kirken og kirkegården er det stiftsøvrighedens opfattelse, at godkendelse af arbejder på bygninger i kirkerne og kirkegårdenes umiddelbare omgivelser fortsat bør være undergivet stiftsøvrighedens kompetence. I modsat fald vil ikke-folkekirkelige myndigheder, som f.eks. amter, kommuner og private foreninger få større kompetence i forbindelse med varetagelsen af beskyttelseskompetencen. De pågældende myndigheder har erfaringsmæssigt ikke altid den store forståelse for de kirkelige interesser. Til den foreslåede ændring af økonomilovens § 17a, stk. 3 om tillæggelse af honorar til en eventuel valgt formand af provstiuvalget, skal stiftsøvrigheden udtale, at man er betænkelig ved denne mulighed for yderligere økonomisk belastning af provstikassen. I forvejen er den lokale kirkelige ligning hårdt trængt i mange økonomisk svagere stillede kommuner.

4. Skr. 23.01. 2001 fra biskoppen til samtlige menighedsråd og præster i stiftet i anledning af den foretagne messefaldsundersøgelse igennem 1 år.

Biskoppen anførte bl.a. følgende:

Efter forløbet af et år har jeg foretaget en opgørelse over aflysningerne, som viser, at der har været "messefald" i 32 af stiftets kirker.

I de fleste af de 32 kirker skete messefaldet i forbindelse med gudstjenester, der ikke var højmesser. Men i 13 kir-

ker var der "messefald" 37 gange ved søndagens højmesse.

Jeg synes, at to forhold ved undersøgelsen skal fremhæves:

a) Langt de fleste aflysninger skete, når det ikke var sognets egen præst, der havde gudstjenesten.

b) Af de 37 aflysninger af højmassen faldt de 24 i 2 af de 13 sogne.

Det er mange "messefald", og det er flere, end jeg havde forventet. Så undersøgelsen har givet stof til eftertanke!

Bevilgede lån

i perioden primo juni 2000- ultimo maj 2001

Præstegårde

Gloslunde-Græshave-

			løbetid
Danemare	Rep. stråtag og omb. badev.	300.000,00	5 år
Halsted-Aunede	Istandsættelse præstebolig	150.000,00	3 år
Tingsted	2. etape hovedstands. af vinduer	213.000,00	4 år
Tårs-Vignsnes	Istandsættelse vestgavl	<u>327.311,56</u>	6 år
<i>I alt</i>		<u>990.311,56</u>	

Kirker

			løbetid
Falkerslev	Udskiftn. varmeanlæg m.m.	720.000,00	9 år
Godsted	Indvendig kalkning	175.000,00	5 år
Holeby	Opførelse af klokkestabel	532.000,00	6 år
Kettinge	1. etape restaur. kalkmalerier	1.875.000,00	15 år
Maribo	Reparation af tag på koret	562.000,00	5 år
Nørre Kirkeby	Restaurering af prædikestol	625.000,00	8 år
Nørre Vedby	Rep./udskiftning af tag på skib	261.000,00	6 år
Sandby	Nylægning af flisegulv	110.000,00	5 år
Tillitze	Automatisk ringeanlæg	207.000,00	4 år
Toreby	Udvidelse af Sundkirken	15.500.000,00	15 år
Tågerup	Prøverestaurering kalkmalerier	325.000,00	6 år
Øster Ulslev	Renovering af prædikestol	<u>750.000,00</u>	8 år
<i>I alt</i>		<u>21.642.000,00</u>	

Kirkegårde

			løbetid
Karleby	Opførelse af graverfaciliteter	900.000,00	10 år
Nykøbing F.	Opførelse mandsk.bygn. Nordre	2.000.000,00	5 år
Stadager	Opførelse af graverfaciliteter	403.000,00	6 år
Søllested	Udvidelse P-plads (tillægslån)	<u>34.279,00</u>	5 år
<i>I alt</i>		<u>3.337.279,00</u>	

Øvrige

			løbetid
Søllested	Nytækning af tag på Kirkevej 4	<u>61.918,00</u>	2 år
<i>I alt</i>		<u>61.918,00</u>	

Lån ialt

Præstegårde

990.311,56

Kirker

21.642.000,00

Kirkegårde

3.337.279,00

Øvrige

61.918,00**ialt****26.031.508,56**

Landskirkeskatten i Lolland-Falsters Stift

I nedenstående oversigt er angivet dels de beløb, der påhviler kommunerne i Lolland-Falsters Stift at udrede i landskirkeskat for regnskabsåret 2002, og dels den kirkelige ligningsprocent for 2001.

Kommune:	Landskirkeskat 2002	Den kirkelige ligningsprocent 2001
Holeby	622.699,48	1,17
Højreby	594.755,56	1,12
Maribo	1.753.369,58	1,32
Nakskov	2.252.360,26	1,05
Nykøbing F.	4.026.584,39	0,99
Nysted	803.646,22	1,35
Nørre Alslev	1.438.046,88	1,25
Ravnsborg	811.304,83	1,30
Rudbjerg	510.275,70	1,30
Rødby	1.018.099,89	1,24
Sakskøbing1	398.185,45	1,37
Stubbekøbing	1.015.482,53	1,38
Sydfalster	1.173.768,50	0,90

Kapitelstakster

I henhold til Lov nr. 592 af 12. december 1984 om fastsættelse af kapitelstakster har Danmarks Statistik beregnet kapitelstakster for byg og hvede pr. 100 kg for året 2000 for de i loven fastsatte kapitelstakstområder. Kapitelstaksterne udtrykker, de af landmændene opnåede gennemsnitlige priser ved salg af byg og hvede fra høstens begyndelse til udgangen af december og beregnes på grundlag af oplysninger fra erhvervsdrivende, der handler med korn.

	1999	2000		1999	2000
Byg pr. 100 kg	89,60	89,66	Hvede pr. 100 kg	77,15	78,26

Under hensyn til at den i EU indførte hektarstøtte for korn, oliefrø, bælgssæd og braklagte arealer ikke indgår i ovenstående beregning, kan Stiftsøvrigheden oplyse følgende:

På grundlag af ovenstående kapitelstakster for 2000 samt den udbetalte hektarstøtte for 2000 er den korrigerede kapitelstakst (korrigeret og reguleret for 63 hkg), som menighedsrådene skal anvende, beregnet til:

Byg pr. 100 kg = kr. 116,88

Korrigeret kapitelstakst for hvede oplyses ikke, idet denne takst ikke anvendes i Lolland-Falsters Stift.

Legat til fordel for enker efter og børn af præster i Lolland-Falsters stift

i perioden 1/1 2000-31/12 2000

Driftsregnskab

Indtægter

Obligationsrenter pr.	2/1	2.034,50
do.	1/4	1.385,00
do.	1/7	3.234,50
do.	1/10	2.627,50
Renter kapitalkonto 1999		<u>59,29</u>
		9.340,79

Udgifter

Berlingske Tidende - annonce		859,38
1 legatportion Lis Lyster		3.000,00
do. Hilda Toubøl		2.000,00
do. Ebba Olsen		2.000,00
Gebyr		<u>5,00</u>
		7.864,38
Årets resultat		<u>1.476,41</u>

Formueregnskab

Obligationer

Beholdning pr. 1/1-2000	94.600,00	
Udtrukne obligationer	2.100,00	
Genkøb obligationer	<u>71.000,00</u>	163.500,00
<i>Den Danske Bank 3219916094 (kapitalkonto)</i>		
Saldo 1/1-2000	69.542,45	
Udtrukne obligationer	2.100,00	
Genkøb obligationer	-70.539,94	
Ovf. fra driftsregnskab (landemode 2000)	200,00	
Ovf. fra driftsregnskab (landemode 1999)	400,00	
Ovf. til driftsregnskab (renter 1999)	-59,29	
Renter pr. 31/12-2000	18,09	1.661,31
<i>Den Danske Bank 3219815573 (driftskonto)</i>		
Saldo 1/1-2000	1.886,89	
Ov. til kapitalkonto	-	600,00
Årets resultat	1.476,41	<u>2.763,30</u>
Formue pr. 31/12-2000		167.924,61

Nykøbing F., den 28. februar 2001
Frans Rasmussen, Stiftskasserer

Regnskab for Lolland-Falsters stiftsfond

i perioden 1/1-31/12 2000

Indtægter

Tilskud fra Stiftets menighedsråd		78.900,00
Renter bank og giro		1.318,49
Obligationsrenter		3.020,00
Tilskud fra Fuglsang Fonden - stiftspræstekurser		<u>15.000,00</u>
Tilskud fra Fuglsang Fonden - Felters Bibliotek		<u>11.964,00</u>
Indtægter ialt		<u>110.202,49</u>

Udgifter

Stiftspræstekurser		18.994,72
Tilskud:		
Religionpædagogisk udvalg	21.000,00	
Stiftsudvalget for Mission	5.000,00	
Sakskøbing kirkemusikfestival	5.000,00	
Musik Bøn Kirke – Sakskøbing	10.000,00	
Femø Klassisk 2000	2.500,00	
Dansk Kirkemusikerforening	<u>4.500,00</u>	48.000,00
Flytning af Felters Bibliotek		4.151,39
Indkøb af bøger til Stiftsbiblioteket		
1.851,62		
Øvrige udgifter		<u>189,00</u>
Udgifter ialt		<u>73.186,73</u>
Årets resultat		<u>37.015,76</u>

Status pr. 31. december 2000

Aktiver

Indestående checkkonto Unibank	38.632,32	
Indestående girokonto	107.276,11	
Obligationsbeholdning	<u>37.000,00</u>	
Aktiver ialt		<u>182.908,43</u>

Passiver

Egenkapital:		
Beholdning 1. januar 2000	145.892,67	
Årets resultat	<u>37.015,76</u>	<u>182.908,43</u>
Passiver ialt		<u>182.908,43</u>

Bemærkninger: Obligationsbeholdningen er medtaget til nominel værdi.

Nykøbing F., den 28. februar 2001

Tilskud fra menighedsrådene

Aastrup	500,00	Nr. Kirkeby	700,00
Arninge	500,00	Nr. Vedby	500,00
Aunede	500,00	Nr. Ørslev	1.000,00
Bandholm	1.500,00	Nøbbet	600,00
Birket	350,00	Nykøbing F.	2.000,00
Branderslev	500,00	Nysted	1.500,00
Brarup	400,00	Olstrup	500,00
Bregninge	400,00	Radsted	3.000,00
Bursø	500,00	Ringsebølle	800,00
Dannemare	1.000,00	Rødby	2.000,00
Døllefelde	500,00	Rødbyhavn	2.000,00
Engestofte	500,00	Sakskøbing	1.500,00
Errindlevkr	1.000,00	Sandby	500,00
Eskilstrup	1.000,00	Sdr. Alslev	300,00
Falkerslev	500,00	Sdr. Kirkeby	300,00
Fjelde	500,00	Skelby	2.000,00
Fuglse	500,00	Skørringe	500,00
Gedesby	1.000,00	Slemminge	1.000,00
Gedser	700,00	Stadager	300,00
Gloslunde	1.000,00	Stokkemarke	1.000,00
Godsted	200,00	Stubbekøbing	1.500,00
Græshave	1.000,00	Systofte	600,00
Gundslev	2.000,00	Sædinge	1.000,00
Halsted	500,00	Søllested-Skovlænge-	
Herredskirke-Løjtøfte	200,00	Gurreby	1.000,00
Herritslev	500,00	Tillitze	1.000,00
Holeby	500,00	Tirsted	2.000,00
Horbelev	500,00	Toreby	2.850,00
Horreby	500,00	Torkilstrup/Lillebrænde	500,00
Horslunde	700,00	Torslunde	300,00
Hunseby	2.000,00	Tågerup	500,00
Kappel	1.000,00	Utterslev	300,00
Karleby	300,00	Vantore	300,00
Kettinge	800,00	Vejleby	1.000,00
Krønge	200,00	Vestenskov	500,00
Købelev	1.500,00	Vesterborg	1.000,00
Landet/Ryde	600,00	Vester Ulslev	200,00
Langø	500,00	Vindeby	1.500,00
Maglebrænde	500,00	Væggerløse	1.000,00
Majbølle	1.000,00	Våbensted	500,00
Maribo	5.000,00	Vålse	400,00
Musse	1.000,00	Ønslev	300,00
Nakskov	2.000,00	Øster Ulslev	300,00
Nebbelunde	500,00	Østofte	<u>1.000,00</u>
Nr. Alslev	1.000,00	Saldo	<u>78.900,00</u>

Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige legatfond

i perioden 1. januar - 31. december 2000

Indtægter

Salg af stiftsbøger årgang 2000	81.040,00
Renter bank og giro	692,40
Obligationsrenter	1.606,50
Indtægter ialt	<u>83.338,90</u>

Udgifter

Produktionsudgifter stiftsbog 2000	42.746,76
Gebyrer giro og checks m.v	370,00
Tilskud til Jesper Bacher til indkøb af "Luther-Studien"	2.921,00
Honorar Niels Brunse for artikel til stiftbogen	3.000,00
Gavekort Andreas Bandak	600,00
Øvrige udgifter	<u>48,00</u>
Udgifter ialt	<u>49.685,76</u>
Årets resultat	<u>33.653,14</u>

Status pr. 31. december 2000

Aktiver

Indestående checkkonto Unibank	22.742,31
Indestående girokonto	12.791,18
Obligationsbeholdning	109.100,00
Tilgodehavende vedr. stiftsbøger	<u>99.357,80</u>
Aktiver ialt	<u>243.991,29</u>

Passiver

Skyldige omkostninger vedr. stiftsbog	58.462,50
Skyldig moms	9.548,66
Egenkapital:	
Beholdning 1. januar 2000	142.326,99
Årets resultat	<u>33.653,14</u>
Passiver ialt	<u>175.980,13</u>
	<u>243.991,29</u>

Bemærkninger: Obligationsbeholdningen er medtaget til nominal værdi.

Nykøbing F., den 26. februar 2001
Frans Rasmussen, Stiftskasserer

Adresser og oversigter

Stiftsøvrigheden:

Biskop Holger Jepsen, Bispekontoret, Østre Allé 2, 4800 Nykøbing F.
Telefon 54 85 02 11, indtil kl. 15,00, derefter tlf. 54 84 07 15.

Stiftamtmand Lauritz Hvidt, Statsamtet, Brovejen 4, 4800 Nykøbing F.
Telefon 54 84 18 00.

Stiftskontor og bispekontor, Østre Alle 2, 4800 Nykøbing F. Telefon 54 85 02 11.

Kontortid: mandag - torsdag kl. 08,00 - kl. 15,30, fredag 08,00 - 15,00.

Telefontid: mandag - torsdag kl. 09,00 - 15,00, fredag 09,00 -13,00. Fax 54 82 02 11.

E-mail: lfstift@km.dk

Ansatte på kontorerne:

Stiftskontorchef Helle Samson Heller, stiftsfuldmægtig Henrik Nylander Nielsen, stiftskasserer Frans Rasmussen, kontorfuldmægtig Marianne Erichsen, ass. Birgit Matzen, bogholder Lone Billeschou Hansen, kontorfuldmægtig Winnie Svensson, overass. Hanne Knudsen og ass. Brian Wilcken Petersen.

Konsulenterne:

Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K.

Telefon 33 13 44 11

Kgl. bygningsinspektør Karsten Rønnow, Jernbanevej 18, 4300 Holbæk,

Telefon 59 44 32 00. Telefax 59 44 30 50.

Kirkegårdskonsulent Charlotte Skibsted, Løjesøvej 13, 3670 Veksø,

Telefon 47 17 02 16.

Bygningskonsulent Kjeld Andersen, Ramsherred 23, 1.th, 4700 Næstved.

Telefon 55 72 65 00.

Klokkekonsulent Erik Kure, Kingosvej 19, Hornborg, 8762 Flemming.

Telefon 76 27 01 50.

Orgelkonsulent H. Hildebrandt-Nielsen, Frederiksdal Alle 15, 7800 Skive.

Telefon 97 52 15 14.

Varmekonsulent Vagn Korsgaard, Donsevej 3, 2970 Hørsholm.

Telefon 42 18 01 04.

Konsulent vedr. højtaleranlæg, Dan Popescu, Skodsborgparken 38,

2942 Skodsborg. Telefon 45 80 29 04.

Statens tilsynsførende med private skove:

Statsskovrider Claus Jespersen, Egehus, Tingsted, 4800 Nykøbing F.

Telefon 54 43 90 13.

Stiftets provster:

Provst Holger Villadsen, Kappelvej 1, Kappel, 4900 Nakskov.	54 94 82 55
Provst Bjarne Madsen, Storemosevej 109, 4944 Fejø	54 71 31 00
Provst Ole Opstrup, Domprovstegården, 4930 Maribo,	54 78 06 86
Provst Nils C. Roland, Alleen II, Radsted, 4990 Sakskøbing,	54 70 54 08
Provst Gynter Meede, Rosenvænget 22, 4800 Nykøbing F.	54 85 06 69
Provst Jens Lose, Hesnæsvej 56, Moseby, 4871 Horbelev	54 44 40 06

Provstiudvalgsmedlemmer:**Lolland søndre provsti:**

Bent Mortensen, Præstevangen 8, 4983 Dannemare	54 94 46 64
Niels Jacob Jensen, Nørredalsvej 6, 4900 Nakskov	54 94 13 30
Verner Christiansen, Rosningevej 18, 4953 Vesterborg	54 93 92 48
Gerda Olsen, Tryghusvej 1, 4983 Dannemare	54 94 44 10

Lolland nørre provsti:

Lisbeth Sørensen, Marienlystvej 32, 4900 Nakskov	54 95 51 80
Kirsten Jørgensen, Axeltorvet 1A,I,tv, 4900 Nakskov	54 92 06 41
Jens Bjarup, Oddevej 111, 4900 Nakskov	54 93 20 44
Per Thue Tobiasen, Vestmosegårdsvej 1, 4900 Nakskov	54 93 32 00

Maribo domprovsti:

Henning Hasle, Bukkehavevej 15, 4970 Rødby	54 60 81 21
Lone Berner, Herredsfogedvej 9, 4970 Rødby	54 60 17 40
Johannes Christensen, Bispevænget 12, 4930 Maribo	54 78 07 50
Knud Pedersen, Ellemosevej 32, 4960 Holeby	54 60 75 05

Lolland østre provsti:

Inge Bruhn Hansen, Tåstrupvej 5, Musse, 4880 Nysted.	54 86 40 97
Ole Borchersen Madsen, Maribovej 3, 4990 Sakskøbing	54 70 56 05
Jørgen Greve Pedersen, Grønningen 17, Radsted, 4990 Sakskøbing	54 70 56 77
Børge Skov Stenstrup, Adelgade 49, 4880 Nysted	54 87 12 42 eller 54 85 09 18

Falster vestre provsti:

Erik Rasmussen, Lundbyvej 47, 4840 Nørre Alslev.	54 43 21 52
Frede Hansen, Egensevej 44, V. Kippinge, 4840 Nørre Alslev	54 43 12 03
Jens Lollike, Hullebækvej 23, 4800 Nykøbing F.	54 86 85 10
Hans E. Hansen, Strandboulevard 42, st.tv. 4800 Nyk.F.	54 82 45 84

Falster østre provsti:

Ivan Rasmussen, Skelby Møllevej 5, 4874 Gedser	54 17 80 38
Peder Lilholm, Østervang 3, 4850 Stubbekøbing	54 49 03 99
Knud Larsen, Engdalen 4, Tunnerup, 4800 Nykøbing F.	54 44 70 03
Søren Holm, Rådhusvænget 5, 4873 Væggerløse	54 17 76 12

Provstirevisor:

Revisionsfirmaet T. Helmo Madsen A/S, Flintholm Allé 24, 2000 Frederiksberg.
Telefon 38 88 08 24, ansat for Lolland østre provsti, Falster vestre provsti og Falster østre provsti.

Statsaut. revisorer Mortensen & Beierholm, Bregentvedvej 22, 4690 Haslev
Telefon 56 31 27 90 ansat for Lolland søndre provsti, Lolland nørre provsti og Maribo domprovsti.

Stiftsudvalget for økonomi:**Lolland søndre provsti:**

Ole Hansen, Gurrebyvej 15, 4920 Søllested 20 73 19 36

Lolland nørre provsti:

Else Marie Bruun, Klostersvænget 1, Halsted, 4900 Nakskov. 54 93 22 88

Maribo domprovsti:

Ib Walther, Strandagervej 86, 4970 Rødby 54 60 55 15

Lolland østre provsti:

Merete Fabricius Madsen, Bregningevej 18, 4892 Kettinge 54 86 42 28

Falster vestre provsti:

Susanne Brockenhuus-Schack, Vennerslundvej 19, 4840 Nr. Alslev 54 43 22 22

Falster østre provsti:

Søren Holm, Rådshusvænget 5, 4873 Væggerløse 54 17 76 12

Lolland-Falsters stiftsfond og legatfonds bestyrelse:

Bestyrelsen består af stiftamtmand Lauritz Hvidt og biskop Holger Jepsen
Domprovst Ole Opstrup, Maribo, sognepræst Jette Walther Birk, Væggerløse,
Herbert Jahn, Vindeby, Hans E. Hansen, Nykøbing F. og Gert Skau Mikkelsen,
Maribo.

Medlemmerne af Det mellemkirkelige Stiftsudvalg:

Biskop Holger Jepsen, Grethe Lollike, Øverup, formand, sognepræst Jette
Walther Birk, Væggerløse, Erik Møller, Rødby, Bjarne Enemark, Nakskov,
Merete Fabricius Madsen, Kettinge, sognepræst Anne Birgitte Villadsen,
Nakskov.

Sekretariatet: Bispegården, Østre Allé 2, 4800 Nykøbing F. Telefon 54 85 02 11.
Telefax 54 82 02 11.

Kirkeministeriet:

Frederiksholms Kanal 21, Postbox 2123, 1015 København K 33 92 33 90
telefax 33 92 39 13

Provstier i Lolland-Falsters Stift

I Lolland søndre provsti

ArningeAvnede	
Dannemare	Gloslunde
Græshave	Gurreby
Halsted	Kappel
Landet	Langø
Ryde	Søllested-Skovlænge-Gurreby
Tillitze	Vestenskov
Vesterborg	

II Lolland nørre provsti

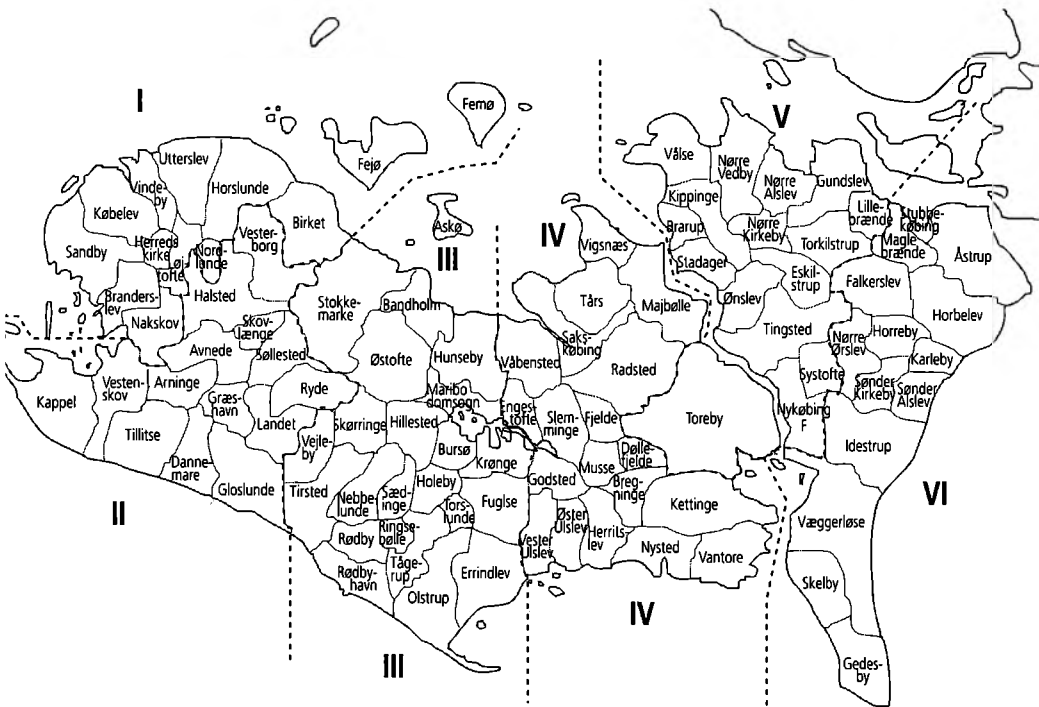
Birket	Branderslev
Fejø	Femø
Herredskirke-Løjtofte	Horslunde
Købelev	Nakskov
Nordlunde	Nøbbet
Sandby	Utterslev
Vindeby	

III Maribo domprovsti

Askø	Bandholm
Bursø	Errindlev
Fuglse	Hillested
Holeby	Hunseby
Krønge	Maribo
Nebbelunde	Olstrup
Ringsebølle	Rødby
Rødbyhavn	Skørringe
Stokkemarke	Sædinge
Tirsted	Torslunde
Tågerup	Vejleby
Østtofte	

IV Lolland østre provsti

Bregninge	Døllefjelde
Engestofte	Fjelde
Godsted	Herritslev
Kettinge	Majbølle
Musse	Nysted
Radsted	Sakskøbing
Slemminge	Tårs
Vantore	Vester Ulslev
Vignæs	Våbensted
Øster Ulslev	

V Falster vestre provsti

Brarup
 Gundslev
 Kippinge
 Nykøbing F.
 Nørre Kirkeby
 Stadager
 Tingsted
 Torkilstrup
 Ønslev

Eskilstrup
 Gyldenbjerg
 Lillebrænde
 Nørre Alslev
 Nørre Vedby
 Systofte
 Toreby
 Vålse

VI Falster østre provsti

Falkerslev
 Gedser
 Horreby
 Karleby
 Nørre Ørslev
 Stubbekøbing
 Sønder Kirkeby
 Åstrup

Gedesby
 Horbelev
 Idstrup
 Maglebrænde
 Skelby
 Sønder Alslev
 Væggerløse

